

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

БАС РЕДАКТОР

Ж.О. Жылбаев - п.ғ.к., Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының президенті, ҚР БҒМ

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ

Н.Ж. Шаханова - филос.ғ.д., Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, Кәсіптік білім бөлімінің бас ғылыми қызметкері

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ

М.Е. Мұқатова - п.ғ.к., Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА вице-президенті

А.М. Мамырханова - т.ғ.к., доцент, Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА ғылым-хатшысы

Ж.Ж. Наурызбай - п.ғ.д., профессор, Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, Тәрбие және этномәдениет бөлімінің меңгерушісі

Г.Д. Баубекова - п.ғ.д., профессор, Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, Тәрбие және этномәдениет бөлімінің бас ғылыми қызметкері

Д.П. Қожамжарова - п.ғ.д., профессор, Тараз педагогикалық институтының ректоры

Л.А. Худенко - п.ғ.д., доцент, «Ұлттық білім институты» ғылыми-әдістемелік мекемесінің ғылыми-зерттеу институты директорының орынбасары (Беларусь Республикасы)

В.Н. Скворцов - э.ғ.д., профессор, А.С. Пушкин атындағы Ленинград мемлекеттік университетінің ректоры (РФ)

Л.В. Моисеева - п.ғ.д., профессор, Орал мемлекеттік педагогикалық университетінің кафедра меңгерушісі, (Екатеринбург қ., РФ)

С.Ж. Пралиев - п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ ректоры

М.Н. Сарыбеков - п.ғ.д., профессор, М.Х. Дулати атындағы ТарМУ ректоры

Б.А. Жетпісбаева - п.ғ.д., профессор, Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ, шетел тілдері факультетінің деканы

С.В. Чернышенко - білім беру бағдарламаларының менеджері, Кобленц-Ландау университетінің профессоры (Германия)

Л.С. Сырымбетова - п.ғ.к., Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, Ғылыми зерттеулер орталығының директоры

Г.С. Құдайберген - Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, Баспа орталығының директоры

Редактор - Диханбаева И.Ж.

Техникалық редактор - Құсайынов О.А.

Корректор - Мұхатаева Б.М.

МАЗМҰНЫ

БІЛІМ САЯСАТЫ

Ұлт жоспары – Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың бес институционалдық реформасын жүзеге асырудың 100 қадамы.....3

Орнықты даму мүддесіндегі білім беру бойынша дүниежүзілік ЮНЕСКО конференциясы, 12-14 қараша, 2014 ж., Айти-Нагоя (Жапония).....6

Білім сапасын арттыру жағдайында білім мазмұнының жаңарту: Қазақстан Республикасы Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандарты.....10

Бірінші республикалық ата-аналар съезі.....15

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Р. Башарұлы, Н.М. Нұрадинов, А. Маханбет, Г. Сейфоллина, Г.А. Рымқұлова

Іргелі ұғымдардың сыныпшілік және сыныпаралық тіректік конспектілерін құрастырудың психологиялық-педагогикалық қажеттілігі.....17

Ж.О. Жилбаев, Ф.К. Длімбетова, М.М. Акешова, А. Я. Алиева

Білім беруді ақпараттандыру болашақ экологтардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру факторы ретінде....21

Н.Ж. Құрман, Қ.А. Рақымжанов

Қазақ тілін оқытуда функционалдық сауаттылықты дамытудың теориялық негіздері.....29

Е.Ө. Шагимолдин

Қазақстан тарихын екінші тілде оқитын 7 сынып оқушыларын пән мен тілді кіріктіре оқыту әдісі арқылы қалайша эссе жазуға дағдыландыруға болады? (Әрекеттегі зерттеу тәжірибесінен).....37

П.Л. Гращенко, Д.В. Жвалевская, Л.А. Исаченкова (Беларусь)

«Механикалық қозғалыс салыстырмалығы» ұғымын зерттеуде интерактивті компьютерлік модельдерді қолдану.....43

Е.А. Омарханов, К.І. Баяхметбаева

Жалпы білім беретін мектептердің 9-11-сыныптарына арналған «Абайтану» бағдарламасындағы Абайды тану мәселелері.....47

С.Ж. Ибадуллаева, Л. Раманова

Цитология курсын оқытуда химиялық білім берудің ерекшеліктері.....55

Е.А. Тұяқов, Г.З. Даньяров, Т. Жанатхан

«Математика» пәні бойынша қолданбалы курстар мазмұнын жобалау және жүргізу.....58

А. Бақыт

Тірек мектеп жағдайында оқушылардың жобалық және зерттеушілік іс-әрекеттерін ұйымдастыру.....63

Қ.А. Рахымжанов, Т.А. Сатбекова

Қазақ тіліндегі инновациялық бастамалар.....66

Н.Р. Өтепов

Физиканы заманауи оқытудың маңызы.....69

Журналдың құрылтайшысы:

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі.

Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде есепке тіркеліп, 2003 жылғы 15 қазанда №4334 Ж куәлігі берілген.

Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінде 2008 жылғы 30 желтоқсанда №9838-ж куәлігімен қайта тіркелді.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!

Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Меншік иесі: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК. 2000 жылдың мамырынан шыға бастады. Басылым 3 айда бір рет шығады.

Мекенжайы:

010000, Астана қ.,
Орынбор көшесі, 4
“Алтын Орда” БО, офис-1500.
тел.: 8 (7172) 57-66-49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Басуға 31.07.2015 ж. қол қойылды.
ш.б.т. - 7,5. RISO басылым.
Таралымы - 310 дана.
Ы. Алтынсарин атындағы
ҰБА-ның баспа орталығында
басылып шығарылды

ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Г.Д. Баубекова

Білім алушыларды толеранттыққа тәрбиелеу:
ахуалы және болашағы.....72

Н.Е. Сайлаубаева

Қазақстан халқы Ассамблеясының қоғамдық келісім мен ұлттық бірліктің қазақстандық моделін жүзеге асырудағы рөлі.....77

Н.Ж. Болатбекова

Жастарды ұлтаралық қатынастар саласындағы теріс көріністерді еңсеруге даярлаудың психологиялық аспектілері.....80

ӘДІСТЕМЕЛІК МЕКТЕП

М.Р. Танашева, Д.А. Смағұлова,

Л.К. Бейсембаева, С.А. Сантаева

Жоғарғы оқу орындарында химияны оқытудың инновациялық әдістері.....84

Ж.М. Қайыркенова, К.С. Ещанов

Мемлекеттік тілді деңгейлік үздіксіз оқытудың маңыздылығы.....88

А.К.Акишева

Біліктілікті арттыру жүйесін жаңғырту мәнмәтінінде институттың ғылыми-зерттеушілік қызметін жүзеге асыру.....91

ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІС

М. Павлова (Гонконг)

«Жасыл экономика» құзыреттіліктері:
өнеркәсіп сұраныстары.....94

И.Ж. Диханбаева

Қазақ этнографиясындағы көне дүниетаным арналары.....102

КОНФЕРЕНЦИЯЛАР, ФОРУМДАР, СЕМИНАРЛАР

«Әлеуметтік және экономикалық жүйелерде басқару»
XXIV ғылыми-практикалық конференциясы,
14 мамыр, 2015 ж., Минск қ., Беларусь.....108

«Өмір бойғы білім: Орнықты даму мүддесіндегі
үздіксіз білім» 13-ші халықаралық конференциясы,
29-31 мамыр, 2015 ж., Санкт-Петербург қ., Ресей.....109

ТҰЛҒАЛАР

«Жыр маржаны» қазақ поэзиясының антологиясы:
Жұмағали Наурызбай.....111

БІЗДІҢ АВТОРЛАР.....113

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ.....115

План нации – 100 шагов по реализации пяти институциональных реформ Главы государства Нурсултана Назарбаева

Программа «100 шагов» – это:

- план реформ, названный Президентом Республики Казахстан Н.Назарбаевым Планом нации, осуществление которого должно стать задачей «номер один» на предстоящие 10-15 лет;

- план по реализации пяти президентских реформ – формирование современного государственного аппарата, обеспечение верховенства закона, индустриализация и экономический рост, нация единого будущего, транспарентное подотчетное государство, которые выступают в качестве казахстанского ответа на глобальные и внутренние вызовы, и одновременно план по вхождению в 30 развитых государств в новых исторических условиях.

Системе образования для реализации указанных реформ предстоит выполнить следующие шаги:

76 ШАГ: Повышение качества человеческого капитала на основе стандартов стран ОЭСР. **Поэтапное внедрение 12-летнего образования**, обновление стандартов школьного обучения для развития функциональной грамотности. Внедрение подушевого финансирования в старшей школе, создание системы стимулирования успешных школ.

77 ШАГ: Подготовка квалифицированных кадров **в десяти ведущих колледжах и десяти вузах** для шести ключевых отраслей экономики с последующим распространением опыта в других учебных заведениях страны.

78 ШАГ: Поэтапное расширение **академической и управленческой самостоятельности вузов** с учетом опыта Назарбаев Университета. Трансформация частных вузов в некоммерческие организации в соответствии с международной практикой.

79 ШАГ: Поэтапный переход на английский язык обучения в системе образования – в старшей школе и вузах. **Главная цель – повышение конкурентоспособности выпускаемых кадров и рост экспортного потенциала образовательного сектора.**

89 ШАГ: Разработка и реализация национального проекта **«Нұрлы болашақ»**. **Внедрение ценностей Мәңгілік ел** в действующие учебные программы школьного образования.

Возможные пути реализации

76 и 89 ШАГИ:

- обеспечение достижения 4-го уровня Европейской рамки квалификаций, которая является одним из ведущих факторов для признания квалификации наших школ в качестве вступительных требований при поступлении в университеты страны и мира на степень бакалавриата. Для этого 12-летняя структура школы является наиболее приемлемой, что подтверждается опытом большинства стран мира;

- внедрение в рамках 12-летнего образования стандарта ОЭСР, касающегося структуры школьного образования;

- апробация, внедрение и полный переход на обновленное содержание образования;

- утверждение Госстандартов основного среднего и общего среднего образования;

- разработка учебников и их экспертиза;

- разработка методических рекомендаций по новым программам и учебникам;

- совершенствование формулы подушевого финансирования, внедрение независимого мониторинга апробации подушевого финансирования;

- совершенствование законодательства в части изменения организационно-правовой формы старшей школы (10-11 классы);

- разработка критериев определения успешных школ по признаку прогресса в развитии, в т.ч. по видам школ (городские, сельские, полные комплектные школы, малокомплектные школы, лицеи, гимназии);

- разработка механизма стимулирования прогресса в развитии школ;

- совершенствование законодательства в части механизма стимулирования школ (пересмотр соотношения использования гранта на материально-техническое и научно-методическое обеспечение образовательного процесса, а также на поддержку и стимулирование педагогов);

- разработка новых правил приема на обучение по педагогическим специальностям с введением творческого экзамена на основе международного опыта (оценка навыков коммуникативного и межличностного общения, критического мышления), теста на психологическую устойчивость;

- привлечение лучших абитуриентов на педспециальности посредством мер стимулирования;

- разработка профстандарта педагога и кардинальное обновление содержания образовательных программ вузов с учетом перехода на 12-летнюю модель школьного образования, инновационных методов обучения, критериального оценивания, формирования у школьников компетенций, полиязычия, критического мышления;

- разработка стратегий в базовых педвузах с учетом новых задач;

- обновление системы базового педобразования по системе 4+1 (педбакалавриат и обязательная педмагистратура);

- новая политика выделения государственных образовательных грантов на педагогическую профильную магистратуру;

- внедрение независимой сертифика-

ции при приеме на работу (в случае отсутствия сертификата при выпуске из вуза);

- повышение статуса учителя за счет введения новой системы карьерного роста педагогов, новой системы оплаты труда и социальной рекламы. Повышение квалификации педагогов школ по обновленному содержанию образования и мониторинг его результативности.

Идея «Мәңгілік ел» будет внедряться в школьное содержание через академические предметы, исследовательскую и внеурочную деятельность, дополнительное образование, элективные курсы, социальные проекты и практики.

77 ШАГ:

- разработка новых образовательных программ в вузах и колледжах;

- ежегодное повышение квалификации педагогических работников вузов и колледжей;

- привлечение местных исполнительных органов к софинансированию подготовки кадров для региональных потребностей;

- использование английского языка как основного языка обучения для обеспечения полноценного взаимодействия студентов вузов с зарубежными ППС и обеспечения условий для профессионального роста;

- подписание соглашений с предприятиями ГПИИР, привлечение квалифицированных специалистов и разработка новой системы трудоустройства;

- создание совместно с НПП информационной площадки для работодателей в рамках регулирования вопросов трудоустройства.

78 ШАГ:

- законодательное закрепление новой организационно-правовой формы вузов – некоммерческое АО со 100%-м госучастием и ежегодной отчетностью ректоров перед общественностью;

- обеспечение базовой модели свободы в академических и управленческих вопросах;

- обучение администрации и преподавателей вузов работе в условиях самостоятельности, в том числе подготовка управленческих кадров вузов и разработка системы выявления, поддержки и продвижения новых управленцев;

- создание Стратегической рамки, задающей ориентиры по управленческим, академическим, кадровым, финансовым вопросам, и разработка вузами программ развития на основании данной рамки;

- разработка критериев оценки результативности вуза в условиях самостоятельности с учетом международного опыта и Назарбаев Университета;

- мониторинг и оценка достижения вузами целевых индикаторов для оценки этапов реализации и результатов проекта;

- оценка результативности вузов и принятие решения о трансляции на остальные вузы;

- реализация принципов служения обществу, транспарентность и открытость;

- трансформация частных вузов в некоммерческие организации в соответствии с международной практикой.

79 ШАГ:

- полный переход на английский язык обучения по четырем предметам (информатика, химия, биология, физика) в старшей школе через изучение в основной школе терминологии на английском языке, проведение внеклассных мероприятий на английском языке, изучение вариативных дисциплин на английском языке;

- подготовка учащихся основной школы по методикам предметно-интегрированного обучения (CBI, CLIL) с увеличением часов, отводимых на изучение английского языка (на 1 час);

- проведение летней языковой четверти студентами вузов 3-4 курсов в рамках обязательной практики;

- проведение внешней оценки уровня компетенции обучающихся по языкам после основной школы;

- разработка учебно-методических ресурсов (стандарты и учебные программы общего среднего образования; трехязычные терминологические словари по предметам ЕМЦ; электронный системно-методический комплекс с открытым доступом на платформе NIS (учебные программы, планы, материалы, медиа на трех языках); учебные программы Летней языковой четверти; программы элективных курсов);

- организация республиканского конкурса по разработке образовательных ресурсов по предметам;

- адаптация зарубежных учебников для обучения учащихся старших классов по физике, химии, ИКТ и биологии на английском языке;

- размещение госзаказа на языковую подготовку учителей в языковых центрах;

- обучение учителей по программе «Боллашак» по предмету на английском языке;

- обеспечение материального стимулирования в рамках подушевого финансирования за ведение предметов ЕМЦ на английском языке.

Возможные пути реализации для вузов:

- первоначальное внедрение обучения на английском языке по 10 опорным специальностям (4 – педспециальности и 6 – по приоритетам отраслей ГПИИР);

- проведение мониторинга имеющихся ресурсов и ревизии учебно-методического обеспечения в вузах;

- внесение изменений в Классификатор специальностей в части дополнительной языковой специализации и в Правила организации деятельности подготовительных отделений в части повышения уровня языковой подготовки;

- разработка нового содержания профподготовки специалистов с дополнительной языковой компетенцией (новых образовательных программ и учебников);

- языковая подготовка студентов на подготовительных отделениях вузов.



В ноябре 2014 года в Нагое (Япония) состоялась Всемирная конференция ЮНЕСКО по образованию в интересах устойчивого развития (ОУР) «Обучение сегодня в интересах устойчивого будущего». Итогом конференции стала Декларация, призывающая принять срочные меры по оказанию всеобщей поддержки ОУР и включению его в список целей в области развития на период после 2015 года. В работе конференции приняли участие более тысячи человек из 150 стран мира, в том числе 76 представителей министерств государств-членов ЮНЕСКО, представители НПО, научных кругов и др.

Айти-Нагойская декларация призывает все страны осуществлять Глобальную программу действий в области ОУР и максимально содействовать достижению успехов в данной области.

Глобальная программа действий стала продолжением Десятилетия образования в интересах устойчивого развития ООН, которое завершилась в 2014 году. Данная программа призвана мобилизовать усилия и расширить масштабы деятельности в сфере ОУР по следующим приоритетным направлениям: 1) политическая поддержка; 2) общеинституциональные подходы; 3) преподаватели; 4) молодежь; 5) местные общины. ЮНЕСКО выступила с призывом к заинтересованным сторонам внести конкретный вклад в реализацию Глобальной программы действий. На этот призыв откликнулись в 80 странах, взяв на себя 363 обязательства.

Айти-Нагойская декларация – важнейший документ современного мирового сообщества, важная основа для разработки национальных политик в сфере образования.

Предлагаем вниманию читателей перевод основного содержания Декларации (основной текст – www.unesco.org).

Айти-Нагойская декларация по образованию в интересах устойчивого развития

Мы, участники Всемирной конференции ЮНЕСКО по образованию в интересах устойчивого развития, состоявшейся 12-14 ноября 2014 г. в Айти-Нагое (Япония), принимаем настоящую Декларацию и обращаемся с призывом к срочным действиям, направленным на дальнейшее укрепление образования в интересах устойчивого развития (ОУР) и расширение его охвата, в целях удовлетворения потребностей как нынешних, так и будущих поколений на основе сбалансированного и комплексного подхода к социально-экономическим и экологическим аспектам устойчивого развития. Данная Декларация признает человека

в качестве главного объекта устойчивого развития и основывается на достижениях Десятилетия образования в интересах устойчивого развития Организации Объединенных Наций (2005-2014 гг.), итогах обсуждений в ходе Всемирной конференции ЮНЕСКО по ОУР в Айти-Нагое и совещаний с участием заинтересованных сторон, проходивших в Окаяме (Япония) с 4 по 8 ноября 2014 г., в частности, мероприятий Международной сети ассоциированных школ ЮНЕСКО по тематике образования в интересах устойчивого развития, Молодежного форума ЮНЕСКО по проблемам ОУР, Всемирной конференции региональ-

ных центров экспертных знаний и других соответствующих мероприятий и консультаций, в том числе региональных совещаний на уровне министров. Мы выражаем искреннюю признательность правительству Японии за организацию Всемирной конференции ЮНЕСКО по ОУР в качестве принимающей стороны.

1. ПРИВЕТСТВУЯ значительные успехи, достигнутые благодаря Десятилетию образования в интересах устойчивого развития Организации Объединенных Наций (2005-2014 гг.), в частности, в отношении повышения приоритетного характера ОУР в национальных и международных повестках дня, продвижения политики и улучшения концептуального понимания ОУР, а также с точки зрения существенного опыта практической деятельности, накопленного широким кругом заинтересованных участников,

2. ВЫРАЖАЯ признательность большому числу правительств, подразделениям ООН, неправительственным организациям, самым разным образовательным учреждениям и структурам, преподавателям и учащимся школ, местным сообществам и предприятиям, молодежи, научным и академическим кругам, другим заинтересованным участникам, оказавшим активную поддержку Десятилетию образования в интересах устойчивого развития Организации Объединенных Наций и принявшим участие в его проведении, а также ЮНЕСКО, сыгравшей ведущую роль в качестве учреждения, координировавшего проведение Десятилетия,

3. НАПОМИНАЯ об обязательстве международного сообщества содействовать дальнейшему укреплению деятельности в области ОУР, закрепленном в итоговом документе Конференции ООН по устойчивому развитию 2012 г. (Рио+20) «Будущее, которого мы хотим»,

4. ОТМЕЧАЯ, что Глобальная программа действий (ГПД) в области ОУР, одобренная на 37-й сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО в качестве последующей

деятельности по итогам Десятилетия ОУР и конкретного вклада в повестку дня на период после 2015 г., направлена на активизацию и расширение масштабов связанной с ОУР деятельности на всех уровнях и во всех областях образования, подготовки и обучения, ED/2014/TLC/ESD/01.

5. ВНОВЬ ПОДТВЕРЖДАЯ роль ОУР как важнейшего средства обеспечения устойчивого развития, признанного в межправительственных соглашениях об изменении климата (статья 6 Рамочной конвенции Организации Объединенных Наций об изменении климата и ее Дохинская программа работы), о биоразнообразии (статья 13 Конвенции о биологическом разнообразии, ее Программа действий и соответствующие решения), об уменьшении опасности стихийных бедствий (Хиогская рамочная программа действий на 2005-2015 гг.), об устойчивых моделях потребления и производства (Программа по устойчивому образу жизни и образованию в рамках десятилетних программ по устойчивому производству и потреблению на 2012-2021 гг.), о правах ребенка (статьи 24 (2), 28 и 29 Конвенции ООН о правах ребенка) и во многих других документах,

6. ПРИВЕТСТВУЯ растущее международное признание ОУР как неотъемлемого и преобразующего элемента качественно инклюзивного образования и обучения на протяжении всей жизни, а также фактора устойчивого развития, свидетельством чему стало включение ОУР в качестве целевой задачи в Маскатское соглашение, принятое на Глобальном совещании по ОДВ 2014 г., и в предложение по целям в области устойчивого развития (ЦУР), подготовленное Рабочей группой открытого состава Генеральной Ассамблеи ООН по целям в области устойчивого развития,

7. ПРИВЕТСТВУЯ принятое Исполнительным советом ЮНЕСКО на его 195-й сессии решение об учреждении премии ЮНЕСКО/Японии в области образования в интересах устойчивого развития,

Мы, участники Конференции,

8. ПРИДАЕМ ОСОБОЕ ЗНАЧЕНИЕ потенциалу ОУР с точки зрения расширения возможностей учащихся в деле преобразования себя и общества, в котором они живут, путем совершенствования знаний, умений, социальных установок, навыков и ценностных представлений, необходимых для воспитания глобальной гражданственности и решения с учетом местной специфики таких актуальных для сегодняшнего дня и для будущего задач, как умение критически и системно мыслить, аналитический подход к решению проблем, использование творческого потенциала, способность к взаимодействию и принятию решений в условиях неопределенности, а также понимание взаимосвязанности проблем глобального характера и вытекающих из этого обязанностей;

9. ОБРАЩАЕМ ОСОБОЕ ВНИМАНИЕ на то, что ОУР представляет собой потенциальную возможность и предполагает ответственность, которую должны нести как развитые, так и развивающиеся страны в деле наращивания усилий по искоренению нищеты, сокращению неравенства, защите окружающей среды и обеспечению экономического роста в целях содействия формированию справедливых и более устойчивых экономик и обществ в интересах всех стран, и в особенности таких находящихся в наиболее уязвимом положении, как малые островные развивающиеся государства и наименее развитые страны;

10. ПОДЧЕРКИВАЕМ, что при осуществлении ОУР должен в полной мере приниматься во внимание местный, национальный, региональный и глобальный контекст, а также роль культуры в обеспечении устойчивого развития и необходимость уважения мира, ненасилия, культурного разнообразия, местных и традиционных знаний, житейской мудрости и традиций коренных народов, а также таких универсальных принципов, как права человека, гендерное равенство, демократия и социальная справедливость;

11. ВЫСОКО ОЦЕНИВАЕМ приверженность принципам ОУР, выраженную всеми заинтересованными сторонами, посредством их конкретного вклада в осуществление сформулированных в рамках ГПД обязательств;

12. ОБЯЗУЕМСЯ обеспечивать и поддерживать динамику осуществления ГПД в пяти приоритетных областях деятельности в интересах ОУР, таких как поддержка в сфере политики, использование общеституционального подхода, преподаватели, молодежь и местные сообщества, посредством качественного инклюзивного образования и обучения на протяжении всей жизни с использованием формальных, неформальных и информальных форм образования;

13. ПРИЗЫВАЕМ все заинтересованные стороны, включая правительства и связанные с ними учреждения и сети, организации и объединения гражданского общества, частный сектор, средства информации, академические и научные круги, образовательные и профессиональные учебные учреждения и центры, а также организации системы ООН, двусторонние и многосторонние учреждения в области развития, другие межправительственные структуры всех уровней: (а) определить конкретные цели; (б) обеспечить разработку, поддержку и осуществление мероприятий; (с) создать платформы для обмена опытом (включая платформы на базе ИКТ); (д) совершенствовать методы мониторинга и оценки в пяти приоритетных областях деятельности ГПД на основе взаимовыгодной координации усилий;

14. НАСТОЯТЕЛЬНО ПРИЗЫВАЕМ все заинтересованные стороны, в частности министерства образования и любые другие министерства, участвующие в деятельности в области ОУР, учреждения высшего образования, а также научные и другие сообщества знаний, участвовать в совместных усилиях преобразующего характера по производству, распространению и использованию знаний и в поощрении ин-

новаций на основе межсекторального и междисциплинарного подхода к взаимодействию науки, политики и практики в области ОУР в целях содействия принятию решений и наращиванию потенциала в интересах устойчивого развития с уделением особого внимания вовлечению и учету интересов молодежи как ключевого участника;

15. ПРИЗЫВАЕМ правительства государств - членов ЮНЕСКО продолжить усилия, направленные на то, чтобы:

(а) проанализировать цели и ценностные ориентиры, лежащие в основе образования, оценить, в какой степени политика в области образования и учебные программы способствуют достижению целей ОУР; добиваться большей интеграции ОУР в политику в области образования, профессиональной подготовки и устойчивого развития, уделяя особое внимание использованию общесистемных и комплексных подходов, а также многостороннему сотрудничеству и партнерству между заинтересованными сторонами сферы образования, частного сектора, гражданского общества и заинтересованными участниками в других областях устойчивого развития; обеспечить обучение, профессиональную подготовку и повышение квалификации преподавателей и других работников системы образования в целях эффективной интеграции ОУР в программы преподавания и обучения;

(b) ассигновать и мобилизовать существенные объемы средств на цели практической реализации политики, в частности, на создание необходимого институционального потенциала систем как формального, так и неформального образования и обучения на национальном и субнацио-

нальном уровнях в соответствии с пятью приоритетными областями деятельности ГПД;

(с) отразить и закрепить ОУР в повестке дня на период после 2015 г. и в рамках последующей деятельности, обеспечив, в первую очередь, чтобы образование в интересах устойчивого развития было сохранено как целевая задача в области образования, а также нашло отражение в ЦУР в качестве межсекторальной темы;

и, во-вторых, чтобы итоги работы Всемирной конференции по образованию в интересах устойчивого развития 2014 г. были приняты во внимание в ходе

Всемирного форума по вопросам образования 2015 г., который пройдет в Инчхоне (Республика Корея) 19-22 мая 2015 г.;

16. ПРОСИМ Генерального директора ЮНЕСКО продолжить:

(а) обеспечивать глобальное руководство, координацию политики поддержки и содействие информационному взаимодействию в интересах ОУР в сотрудничестве с правительствами, учреждениями системы ООН, партнерами в области развития, частным сектором и гражданским обществом на основе Дорожной карты ЮНЕСКО по осуществлению ГПД;

(b) использовать партнерские связи и мобилизовать возможности сетевого взаимодействия, в том числе сеть САШ ЮНЕСКО, кафедры ЮНЕСКО, центры под эгидой ЮНЕСКО, Всемирную сеть биосферных заповедников, объекты Всемирного наследия, а также клубы и ассоциации ЮНЕСКО;

(с) проводить работу по пропаганде важности предоставления адекватных ресурсов, в том числе финансирования деятельности в области ОУР.

ОБНОВЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК УСЛОВИЕ ПОВЫШЕНИЯ ЕГО КАЧЕСТВА: ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ОБЩЕОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ СТАНДАРТ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Тірек сөздер: білім мазмұнын жаңарту, PISA, МЖМБС жаңарту, жаңартылған оқу бағдарламалары.

Ключевые слова: обновление содержания образования, PISA, обновление ГОСО, обновленные учебные программы.

Keywords: updating the content of education, PISA, update State educational standards (SES), the updated of training programs.

Сегодня мир стремительно меняется, что обусловлено такими факторами, как глобализация, мобильность человеческих ресурсов, гигантские перемены в сфере технологий, доступность и многообразие информации, растущее влияние СМИ, а также инновации в науке и образовании.

В этих условиях основной задачей современной школы является обучение детей с тем, чтобы они могли занять свое место в жизни и на рынке труда, который в XXI веке требует от работников владения навыками широкого спектра:

- критическое мышление и умение решать проблемы;
- командная работа и лидерские качества;
- гибкость и умение адаптироваться к новым условиям;
- инициативность и предпринимательские навыки;
- умение грамотно и четко излагать мысли как устно, так и письменно;
- умение искать и находить информацию;
- любознательность и воображение;
- навыки в сфере информации, медиа и IT-технологий;
- социальные и межкультурные навыки.

Необходимость обновления содержания образования вызвана, в основном, двумя причинами. Первая – экономическая:

выпускники школ должны занять свое место в экономике XXI века. Вторая связана с необходимостью национальной самобытности и культурного наследия в условиях процесса глобализации.

В Стратегии «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» было подчеркнуто: «в среднем образовании надо подтягивать общеобразовательные школы к уровню преподавания в Назарбаев Интеллектуальных школах. Выпускники школ должны знать казахский, русский и английский языки. Результатом обучения школьников должно стать овладение ими навыками критического мышления, самостоятельного поиска и глубокого анализа информации».

Данный ориентир нашел отражение в Приоритетных направлениях развития образования и науки на 2014-2016 годы, где на уровне среднего образования первоочередной задачей названо обновление содержания среднего образования с учетом опыта АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» (далее – АОО «НИШ»).

Необходимость обновления содержания образования подтверждают результаты международных исследований PISA: в 2012 году казахстанские школьники заняли 63-е место из 65-ти по уровню читательской грамотности, 49 место – по математике.

Таким образом, традиционное обучение обеспечивает достаточный уровень фундаментальных (или базовых) знаний казахстанских школьников, но, как оказалось, не готовит их к тому, чтобы самостоятельно добывать, анализировать и эффективно использовать знания.

Следует обратить внимание и на выводы Организации Экономического Сотрудничества и Развития (далее – ОЭСР) по итогам проведенного в 2014 году исследования. По мнению ОЭСР, требуется полный анализ и пересмотр действующей учебной программы среднего образования, которая в настоящее время не дает возможности ученикам достичь достаточного уровня функциональной и математической грамотности, не способствует развитию навыков мышления высокого уровня.

В отечественном образовании попытки отойти от традиционной системы ЗУНов предпринимались неоднократно, но введение новых предметов, курсов, инновационных идей накладывалось на старое содержание образования, т.е. просто увеличивался объем учебной информации. До настоящего времени обучающийся продолжает оставаться пассивным «получателем» знаний, умений и навыков.

В настоящее время происходит замена потребности человека в образовании: от «человека знающего», т.е. вооруженного системой знаний, умений и навыков, к «человеку, подготовленному к жизнедеятельности», т.е. человеку, способному активно и творчески мыслить и действовать, саморазвиваться интеллектуально, нравственно и физически.

В рамках реализации Государственной программы развития образования РК на 2011-2020 гг. и Приоритетных направлений развития образования на 2014-2016 гг. Национальной академией образования имени И.Алтынсарина совместно с АОО «НИШ» ведется работа по обновлению содержания среднего образования (Государственный общеобязательный стандарт среднего образования (начального, основного среднего, общего среднего об-

разования) (далее – ГОСО), которая осуществляется, в первую очередь, в рамках системно-адаптивной трансляции опыта АОО «НИШ» в общеобразовательные школы республики.

Обновление ГОСО и учебных программ направлено на переход:

- 1) от концепции «хорошее образование на всю жизнь» к пониманию необходимости «обучения в течение всей жизни»;
- 2) от послушания к инициативности;
- 3) от знаний к компетенциям.

На сегодняшний день разработан и утвержден постановлением Правительства РК от 25 апреля 2015 года №327 Государственный общеобязательный стандарт начального образования Республики Казахстан (далее – ГОС НО).

Обсуждения обновленного ГОС НО проведены с заинтересованными государственными органами, учителями, преподавателями колледжей и вузов, представителями местных исполнительных органов, методических служб районных отделов и областных управлений образования, НПО, бизнес-структур, ассоциаций предпринимателей, работодателей, родительских комитетов, СМИ (78 встреч, 13 195 участников).

Инновационностью ГОС НО является переход от знаниецентрической парадигмы к деятельностной. Суть ее заключается в трансформации целей в результаты обучения на основе ценностей через формирование навыков широкого спектра.

При разработке ГОС НО были использованы следующие методологические подходы:

- системно-деятельностный (компетентностный) подход, т.е. направленность обучения на формирование личностных качеств обучающихся, на развитие их функциональной грамотности,
- аксиологический подход, т.е. усиление воспитывающего и социализирующего потенциала образования на основе духовно-нравственных и национально-культурных ценностей и формирования ноосферно-гуманистического мировоззрения.

Концептуальные основы ГОС НО:

– определены ценности, цели и задачи школьного образования, отражающие современные реалии и тенденции развития общества;

– усилен воспитательный аспект, направленность на формирование духовно-нравственной личности;

– обеспечена реализация общенациональной консолидирующей идеи народа Казахстана «Мәңгілік Ел» через формирование ценностей: казахстанский патриотизм и гражданская ответственность, уважение, сотрудничество, труд и творчество, открытость, образование в течение всей жизни;

– определены ожидаемые результаты «на выходе», представленные в виде навыков широкого спектра (функциональное применение знаний, ИКТ-навыки, исследовательские, коммуникативные навыки, критическое и творческое мышление, умение работать в группе и индивидуально);

– обеспечена интеграция предметов и содержания для более целостного восприятия окружающего мира;

– обеспечено построение предметных программ с четкими ожидаемыми результатами, которые способствуют применению знаний на практике, проведению исследовательской и проектной работы;

– в ожидаемых результатах по образовательным областям отражен деятельностный аспект, т.е. учащиеся «знают», «понимают», «применяют», «анализируют», «синтезируют», «оценивают»;

– в программу начальных классов включены предметы по информационно-коммуникационным технологиям с акцентом на их правильное и безопасное использование, а также по естественным наукам для формирования целостной картины окружающей среды уже с ранних лет;

– внедряется трехязычное образование, усилен коммуникативный аспект при обучении языкам (обучение речевой деятельности: аудирование, говорение, чтение, письмо);

– внедряется система критериального оценивания учебных достижений, направ-

ленная на развитие учащегося, повышение его интереса и мотивации к обучению. В современной школе пятибалльная система оценивания не позволяет проследить объективности выставления отметок.

На основе ГОС НО разработаны типовые учебные планы и учебные программы начального образования, усиленные с учетом инновационного опыта АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы».

В типовых учебных планах, разработанных в соответствии с ГОС НО, введено изучение учебных предметов «Естествознание» (основы естественных наук) (1-4 классы), «Познание мира» (основы общественно-гуманитарных наук) (1-4 классы), «Информационно-коммуникационные технологии» (3-4 классы), уровневое обучение языкам «Казахский язык», «Русский язык», «Английский язык» (1-4 классы).

Содержательно-методическими особенностями учебных предметов являются:

1) Уровневое обучение с первого класса казахскому языку в школах с неказахским языком обучения, русскому языку в школах с нерусским языком обучения, английскому языку. Усилен коммуникативный подход, направленный на развитие четырех навыков речевой деятельности: аудирования, говорения, чтения и письма. Положительным в обучении первому, второму и третьему языкам является введение единого рече-тематического режима, позволяющего расширить словарный запас, отрабатывать коммуникативные навыки в рамках интегрированной речевой тематики. Обучение предметам осуществляется согласно CEFR (Общеввропейской рамке владения языками).

2) Учебный предмет «Естествознание» призван обеспечить элементарный уровень научных знаний в рамках системы «Человек – Природа». Предмет направлен на развитие природной любознательности учащихся, формирование научного понимания и видения окружающего мира. Он является пропедевтическим курсом к изучению самостоятельных учебных предметов «Биология», «Физика» и «Химия» на последующих уровнях образования, а

также закладывает основы исследовательских навыков, важных для любой отрасли знаний.

3) Учебный предмет «Информационно-коммуникационные технологии» направлен на формирование навыков использования элементарных инструментов информационно-коммуникационных технологий, умений искать, выбирать, передавать информацию, проектировать объекты и процессы, применять простейшие методы работы с таблицами, схемами, графиками и диаграммами для анализа, интерпретации и представления данных.

4) Изменено содержание предмета «Познание мира». Данный предмет является пропедевтическим курсом общественно-гуманитарных наук, который дает общую картину социальной, моральной, творческой и коммуникативной стороны жизни населения Казахстана, а также способствует развитию у обучающихся понимания окружающего мира, прежде всего на основе вопросов о себе, доме и семье.

5) Учебный предмет «Музыка» направлен на формирование основ музыкальных знаний и развитие элементарных исполнительских навыков, развитие музыкальной культуры обучающихся как способа творческого самовыражения личности.

6) Учебный предмет «Изобразительное искусство» ориентирован на формирование творческих способностей, пространственно-образного мышления, духовно-нравственных ценностей обучающихся и эмоционально-эстетического восприятия окружающей действительности.

7) Учебный предмет «Трудовое обучение» направлен на формирование основ знаний и навыков, первоначального опыта трудовой деятельности, воспитание трудолюбия, способствующих развитию технологической культуры и функциональной грамотности обучающихся. Использование художественных и других материалов, инструментов и техник развивает сенсорику, моторику рук, точность глазомера обучающихся.

Содержательным отличием обновленных учебных программ является:

– принцип спиральности при проектировании содержания предмета, то есть постепенного наращивания знаний и умений как по вертикали, так и по горизонтали (усложнение навыков по темам и по классам);

– иерархия целей обучения по таксономии Блума, основанная на закономерностях познания и классифицируемая по наиболее важным видам предметных операций;

– педагогическое целеполагание по уровням образования и на протяжении всего курса обучения, что позволяет максимально учесть внутрипредметные связи;

– наличие «сквозных тем» между предметами как внутри одной образовательной области, так и при реализации межпредметных связей;

– соответствие содержания разделов и предложенных тем запросам времени, акцент на формирование социальных навыков;

– технологизация образовательного процесса в форме долгосрочных, среднесрочных и краткосрочных планов.

К учебным программам по предметам прилагаются учебные планы рекомендательного характера, состоящие из долгосрочного и среднесрочного планов, базирующихся на системе целей и подходах к обучению. В них даны рекомендации для учителей по проведению занятий по темам и разделам, организации деятельности обучающихся на уроках, представлены учебные ресурсы (интернет, тексты, упражнения, видео- и аудиоматериалы и др.).

Работа по планированию уроков осуществляется с учетом новых подходов к преподаванию и обучению. Поэтому в рамках реализации обновленного содержания образования будут внедряться передовой опыт, новейшие технологии и подходы к преподаванию и обучению, новая система оценивания, развиваться эффективные пути внедрения информационно-коммуникационных технологий и использовать

ся разнообразные цифровые образовательные ресурсы в обучении, межшкольное сетевое взаимодействие, межшкольные учебные планы и программы, «обмен учителями», мастер-классы по применению новых технологий в обучении предметов в школе. Учитель будет выступать не как единственный источник знаний, а как организатор активной учебно-познавательной деятельности самих обучающихся.

Во исполнение протокольного поручения Премьер-Министра РК от 21 января 2015 года №5 согласно приказу Министерства образования и науки Республики Казахстан от 3 апреля 2015 года «О внесении изменений в приказ Министерства образования и науки РК от 6 ноября 2014 года №455 «О пилотном внедрении обновленного содержания образования» с 1 сентября 2015 года начинается поэтапная (с 1 класса) апробация обновленных учебных программ и планов, учебников и учебно-методических комплексов, образовательных программ дошкольной подготовки в 30-ти пилотных школах республики.

В ходе эксперимента планируется:

- апробация типовых учебных планов и программ обновленного содержания;
- апробация пробных учебников и учебно-методических комплексов;

- апробация системы критериального оценивания учебных достижений обучающихся;

- организация повышения квалификации руководителей школ, учителей и методистов.

В 2016-2017 учебном году планируется переход всех первых классов школ республики на обновленное содержание образования, во вторых классах апробация продолжится.

Для поддержки учителей разработаны среднесрочные планы, образец краткосрочного плана, методические рекомендации по системе критериального оценивания, цифровые образовательные ресурсы, осуществляется обучение учителей, поддержка через ресурсные центры Интеллектуальных школ, создается онлайн платформа. В ходе реализации обновленного содержания образования планируется мониторинг с методическим сопровождением.

Таким образом, обновление содержания образования направлено на выполнение главной задачи системы образования – повышение качества образования и переход от парадигмы «образование на всю жизнь» к парадигме «образованию через всю жизнь».

ПЕРВЫЙ РЕСПУБЛИКАНСКИЙ СЪЕЗД РОДИТЕЛЕЙ

21-22 апреля 2015 г. Министерством образования и науки Республики Казахстан с целью объединения усилий общественных институтов для выработки основных стратегических направлений взаимодействия семьи и школы в воспитании личности ребенка в г.Актобе был проведен первый республиканский Съезд родителей «Актуальность роли родителей в формировании гражданской ответственности и социальной ответственности подрастающего поколения».

Более 300 делегатов Съезда, среди которых председатели родительских комитетов и попечительских советов из областей, городов Астана и Алматы, руководители органов образования, представители профсоюзных организаций работников образования, представители Ассамблеи народа Казахстана, руководители организаций образования, психологи школ, социальные педагоги, школьные инспектора, представители неправительственных организаций и СМИ в течение двух дней обсудили основные тенденции взаимодействия семьи и школы в воспитании.

Делегаты съезда посетили Дом Ассамблеи народа Казахстана, участвовали в мастер-классах по направлениям, тематических выставках, пленарном заседании, панельных сессиях, приеме учителей – ветеранов Великой Отечественной войны и др.

На съезде было зачитано приветственное письмо президента Республиканского детского благотворительного фонда «Бөбек» Сары Алпысовны Назарбаевой. С докладом о национальной политике РК в области воспитания подрастающего поколения выступил вице-министр образования и науки РК Есенгазы Имангалиев. Модернизации системы

оценки качества образования было посвящено выступление председателя Комитета по контролю в сфере образования Саята Нюсупова.

Модератором панельной сессии «Сотрудничество детей и взрослых в образовательном процессе» выступил президент Национальной академии образования им. И. Алтынсарина Жилбаев Жанбол Октябрович.

В своем докладе на панельной сессии Ж.О. Жилбаев отметил, что успешность образовательного и воспитательного процесса зависит от того, как складываются отношения между педагогами, учащимися и родителями. Родители и педагоги – воспитатели одних и тех же детей, и результат воспитания может быть успешным тогда, когда учителя и родители станут союзниками.

Докладчик особо подчеркнул, что для того, чтобы определить пути решения проблем воспитания в школе и семье необходимо разработать их методологические и научно-методические основы, в связи с чем Национальная академия образования по заданию МОН РК разработала Концептуальные основы воспитания. Цель этого важного документа – воспитание всесторонне и гармонично развитой личности на основе общечеловеческих и национальных ценностей. Только за 3 месяца текущего года Академией подготовлены 8 методических рекомендаций (пособий) по воспитательной работе, 5 из них – в помощь родителям и воспитателям. Среди них методические разработки по таким актуальным проблемам, как предотвращение формирования у детей и подростков дезадаптационных состояний; профилактика суицидального поведения детей; влияние стиля воспитания родителей

наличностное развитие ребенка; принципы разумного воспитания детей; развитие взаимоотношений школ с родителями. Надеемся, что для педагогической и родительской общественности данные документы станут большим подспорьем в их деятельности.

По итогам работы Съезда была принята резолюция, которая направлена на анализ реализации разработанных

программ взаимодействия семьи и школы, корректировку воспитательных программ с учетом мнений родителей, повышение статуса педагогов, ведущих постоянный поиск результативных и инновационных форм взаимодействия с семьей, а также поощрение родителей, принимающих активное участие в жизнедеятельности школы.



ІРГЕЛІ ҰҒЫМДАРДЫҢ СЫНЫПШІЛІК ЖӘНЕ СЫНЫПАРАЛЫҚ ТІРЕКТІК КОНСПЕКТІЛЕРІН ҚҰРАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Р. Башарұлы, А. Маханбет

Абай атындағы Қаз ҰПУ, Алматы қ.

Н. М. Нұрадинов, Г. К. Сейфоллина

№146 мектеп-лицейі, Алматы қ.

Г. А. Рымқұлова

Жалпы білім беретін типтік мектеп-интернаты, Балқаш қ.

Аңдатпа. Мақалада екі түрлі тірек конспект әзірлеудің қажеттілігіне меңзейтін психологиялық-педагогикалық аспектілері ашылған. Тірек конспектiлердiң бiрi (сыныпшiлiк тiрек конспект) тұлғаның дедуктивтi ой қорытуды дамытуға себептессе, екiншiсi (сыныпаралық тiрек конспект) индуктивтi ой қорытуды дамытады.

Аннотация. В статье раскрываются психолого-педагогические аспекты, указывающие на необходимость разработки двух видов опорных конспектов, один из которых (внутриклассный опорный конспект) способствует развитию дедуктивного умозаключения подрастающей личности, а другой (межклассный опорный конспект) – индуктивного умозаключения.

Abstract. The article reveals the psychological and pedagogical aspects, pointing to the need to develop two types of reference abstracts, one of which (in - class reference Summary) promotes the development of deductive reasoning person growing up, and the other (inter - class reference Summary) - inductive inference.

Тірек сөздер: сыныпшiлiк тiрек конспект, сыныпаралық тiрек конспект, оқушылардың ойлау қабiлеттерiн дамыту.

Ключевые слова: внутриклассный опорный конспект, межклассный опорный конспект, развитие умственных способностей учеников

Keywords: inside a cool abstract reference, between the abstract class support, the development of mental abilities of students.

Әр оқу пәнінің сыныптан-сыныпқа көшіп, бірте-бірте мағынасы кеңі беретін іргелі ұғымдары бар. Мысалы: «масса», «заряд», «күш», «энергия» сияқты ұғымдар физиканың ең іргелі ұғымдары болып табылады. Мұндай ұғымдардың ғылыми терең мағынасы бірден ашылмайды. Өйткені олардың мағынасы – «көп қырлы, бір сырлы», сондықтан оларға бірден үзілді-кесілді анықтама беру мүмкін емес. Әр сыныптың физикасы олардың белгілі бір жеке қырына ғана басымдық беріп түсіндіреді. Ұғымдарды осылайша жекеден жалпыға қарай түсіндіру, психологияда дәлелденгендей, адам миының дедукциялық ойлауға арналған жарты шарының әлеуетін пайдалануға негізделген. Алайда, жалпыдан жекеге қарай индукциялық ойлауды (синтездік талдауды) қамтамасыз

ететін мидың екінші жарты шарының да әлеуетін толық пайдалану – білімді терең меңгерудің ең басты шарты болып табылады. Міне, сондықтан әлемге әйгілі психолог С. А. Рубинштейн: «...ойлау қарекетінің жетекші буыны – синтез арқылы талдау» [1] – деп ерекше атап өткен болатын.

Педагогикалық психологияда дәлелденген адам миының ажырамас біртұтас жүйе құрайтын екі жарты шарларының әлеуеттерін бір арнаға түсіріп, тоғыстырып отыру – оқушыларға білімді терең игерту жолындағы сарқылмайтын қайнар көз болып табылады. Өйткені, зерттеулердің көрсетіп отырғанындай, адам миы әлеуетін қолданудағы біздің пайдалы әрекет коэффициентіміз (ПӘКіміз) 3-5 пайыздан аспайтын көрінеді, яғни адам миы әлеуетінің 97-95 пайызын құрайтын

жасушалары әрекетсіздік салдарынан бірте-бірте семіп сола береді екен. Демек, миды бос солдырмай, оның ғаламат мол әлеуеттік қорының ой еңбегіндегі ПӘК-ін тағы да 2-3 пайызға көтеретін ғылыми амалдар мен тәсілдерді (білім беру саласы бойынша қарқынды оқыту амалдары мен әдістемесін) іздестіріп таба алсақ, бұның өзі ғылымға қосылған теңдесі жоқ аса зор жетістік болар еді. Осы орайда ізденіс жұмыстарын мидың екінші жарты шарының әлеуетін молырақ пайдалануға жол ашатын синтездік талдау амалдарын практикада кеңірек қолданудың әдіс-айлаларын қарастырудан бастаған орынды. Біздің ойымызша, бұл бағыттағы шығармашылық қарекетті іргелі ұғымдар мен заңдарды синтездік амалдармен ірілендіріп көрсететін сыныпаралық тіректік конспектілерді құрастырып, оларды ұжымдық оқыту технологиясы негізінде оқу-тәрбие үдерісіне бірте-бірте енгізген жөн.

Олай дейтініміз: оқушылардың «ойлау қабілеттерін баспалдақтап дамыту» туралы психологиялық заңдылыққа сәйкес [2, 7], төменгі сыныптарда оқушылардың дедукциялық ойлау қабілетін жетілдіруге басымдық береді. Ал, жоғары сыныптарға көтерілген сайын ойлау қарекетіндегі басымдық синтез арқылы талдауды қамтамасыз ететін индукциялық ойлау қарекетіне өтуге тиіс. Алайда, мектептің барлық сыныптарындағы оқу үдерісін ұйымдастырудың экстенсивті (мимырт) құрылымдары да, кез келген оқулықтардағы материалдардың берілу формалары да, негізінен, дедукциялық ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған. Сол себепті оқу материалдарын синтез арқылы талдауды қамтамасыз ететін оқушылардың индукциялық ойлау қабілетін дамыту жұмыстары, өкінішке қарай, көлеңкеде қалып қойып отыр.

Көтерілген мәселені тығырықтан шығарудың екі жолы бар: бірі – синтез арқылы талдаулар негізінде қарқынды (интенсивті) оқытуды қамтамасыз ететін зерттеулер жүргізіп [3], олардың негізінде практикаға бағытталған арнайы

әдістемелік әдебиеттер мен оқу құралдарын барлық пәндер бойынша жасақтау керек; ал екіншісі – оқушылардың индукциялық ойлау қабілетін дамытуға арналған ұстаздардың (мұғалімдердің) өз бетімен даярлайтын оқу-әдістемелік шығармашылық қарекеттеріне үнемі қолдау көрсетіп, олардың оқулықтардағы материалдарды қысқаша түрлендіріп жасаған тіректік конспектілерінің жазбаша және электрондық нұсқаларын оқу құралдары ретінде пайдалануға ерекше көңіл аудару қажет. Қазіргі кезде кенжелеп қалған осы екі бағыттың да жұмыстарын жандандырып, белсенді әрекетке көшу – теория мен практиканы ұштастыру бағытында білім беру саласымен байланысы бар әр ұйымның алдында тұрған зор міндет.

Оқытудың озық технологияларының қайсысы болсын, мысалы: проблемалық оқыту технологиясын алсақ та [4], немесе оқу материалдарының дидактикалық бірліктерін ірілендіру технологиясын алсақ та [5] – бұлардың барлығының практикалық тиімділігінің жоғары болуы, сайып келгенде, психологиялық-педагогикалық зерттеулерде атап өтілгендей, ойлау қарекетінің жетекші буыны болып табылатын синтез арқылы талдауға негізделеді. Осы орайда сыныптан сыныпқа өтіп, жалғасып жататын белгілі бір іргелі ғылыми ұғымдардың төменгі сыныптарда дедукциялық ойлау мақсатында ұсақталып берілген дидактикалық бірліктерін, жоғары сыныптарда индукциялық ойлауды дамыту мақсатында, синтездеу (жинақтау) арқылы ірілендіріп берудің оқушыларға берер пайдасы аса мол. Өйткені оқу материалдарының дидактикалық бірліктерін осылайша ірілендіргенде ғана мидың ажырамас біртұтас жүйе құрайтын екі жарты шарларының әртүрлі (дедукциялық және индукциялық) ойлауға арналған әлеуеттерін бір арнаға түсіріп, тоғыстыру мүмкіндігі туады. Осылайша оқушылардың ойлау қабілеттерін жан-жақты дамытуға, алған білімдерін естерінде ұзақ сақтауға және практикада саналы қолдануға жағдай жасалады.

Алайда, қолданыстағы оқулықтар мен оқу құрадары белгілі бір нақты сыныпқа ғана арналғандықтан, оларға сыныпаралық материалдардың дидактикалық бірліктерін ірілендіру міндеті жүктелмейді. Бұл міндетті ұстаздар мен оқушылардың бірлескен ұжымдық оқыту қарекетіндегі шығармашылық жұмыстарының ортақ жемісі болып табылатын тіректік конспектілер атқара алады. Осы орайда тіректік конспектілерді екі түрде жасаған орынды деп санаймыз: бірін – сыныпішілік тақырыптар төңірегіндегі дара ұғымдар мен заңдарға арнап, ал екіншісін сыныпаралық ұғымдар мен заңдардың дидактикалық бірліктерін ірілендіруге (синтездеуге) арнаған жөн. Әр сыныпқа арналған оқулықтар мен дидактикалық материалдар, негізінен, оқу пәндерінің бағдарламалары талаптарын орындауға, яғни бағдарламада көрсетілген тақырыптар төңірегіндегі материалдарды (ұғымдарды, заңдарды т.с.с.) даралап беруге мәжбүр. Сондықтан сыныпішілік тіректік конспектілер де іргелі ұғымдар мен заңдарды әр сыныптың ерекшелігіне қарай даралап берумен шектеледі. Ал, әр сыныпта әртүрлі оқулық авторлары тарапынан дедукциялық даралауға ұшыраған ұғымдардың дидактикалық бірліктерін индукциялық синтездік амалдар арқылы ірілендіріп беру жұмыстары сыныпаралық тіректік конспектілерге жүктеледі.

Психологиялық-педагогикалық тұрғыдан аса қажетті сыныпаралық ұғымдарды синтездік талдау жұмыстары әлі де болса түрен түсе қоймаған, тұнып тұрған тың сала деп қарастыруға болады. Сондықтан сыныпаралық тіректік конспектілерді құрастыру жұмыстары ұстаздардың шығармашылық еншісінде қалып отырған мол сыбаға деп қабылдаған жөн. Сыныпаралық ұғымдар мен материалдарға арналған тіректік конспектілерді құрастырғанда бір пәннің ғана емес, әртүрлі пәндердегі пәнаралық материалдарды да синтездеп қосуға болады. Міне, осы сала «бәрі бірі үшін, бірі бәрі үшін» жұмыс жасайтын мектеп ұжымының, әр ұстаздың жалтақтамай қолынан келетін,

еркін жайлайтын шығармашылық өрісі болып табылады. Сондықтан синтездік талдауларға негізделетін психологиялық талаптарға сәйес сыныпаралық ұғымдарды ірілендіріп беретін тіректік конспектілерді ұстаздар құрастырғанда әр сыныпта орын алған көптеген қайталануларды алып тастап, ұғымдардың ғылыми мәнділік сипаттарын ашатын қырларына өз бетімен толықтырулар енгізе алады. Сөйтіп, олар оқулықтардағы ақпараттарды таңбалық моделдеулер арқылы қайыра түрлендіріп, жаңадан құрастырылған ықшам оқу құралдарын шығарғандары үшін авторлық құқықтарын да өздері сақтап қалады. Осылайша құрастырылған сыныпаралық тіректік конспектілердің барлық оқушылар үшін қоғамдық мәнділігі артып, әсіресе, олимпиадаларға қатысатын, мектептің соңғы сыныптарында оқитын оқушылар мен жоғары оқу орындарына түсуге даярланып жүрген абитуриенттер үшін де тигізер пайдасының аса мол болары сөзсіз. Өйткені, олимпиадалық тапсырмалар да, ұлттық бірыңғай тестілеу тапсырмалары да барлық сыныптарда оқылған материалдарға негізделіп жасалады. Ендеше, оқушылардың жекпе-жекке шығатын білім сайыстарында олардың әрі белсенді, әрі шұғыл даярлықтары үшін «көбігі көп, сүті аз» оқулықтарға, немесе жүйелік байланысы жоқ том-том тесттік сұрақ-тапсырмаларға қарағанда да әрі жүйелі, әрі қысқа да нұсқа сыныпаралық тіректік конспектілердің қоғамдық пайдасының молдығын ешкім жоққа шығара алмайды.

Екінші жағынан, сыныпішілік материалдарға арналған тіректік конспектілердің маңызын түсіруге болмайды. Сыныпішілік тіректік конспектілерді таңбалық моделдеулер негізінде жасауға қатысып машықтанған, оларды тиімді қолдануға практикада жаттыққан оқушылар ғана сыныпаралық тіректік конспектілерді ұтымды пайдалана алады. Бір тақырыпқа немесе бір іргелі ұғымға арнап, «қазаншының еркі бар, қайдан құлақ шығарса» дегендей, ұстаздың басшылығымен оқушылар ұжымдық қарекет үстінде тіректік конспектілердің сан алуан үлгілерін шығара ала-

ды. Алайда, оларды үнемі жетілдіріп отыру парыз. Ол үшін мектептің әрбір пәндік кабинеттерінде олардың жылма-жылғы қорларын жинақтап, жетілген үлгілерін мектеп ұжымының (педагогикалық кеңестің) шешімімен шағын жинақ етіп шығаруды, оларды мектеп кітапханасында топтастыруды, сондай-ақ ғылыми-әдістемелік журналдарға мақала ретінде ұсынуды мұрат тұтқан жөн. Тек, тәлім-тәрбие үдерісінің ең үздік технологиясы – ұжымдық оқытудың талабы ретінде мұндай шығармашылық жұмыстарға оқушыларды да тартып, авторлар қатарына қосып отырудың тәрбиелік мәнділігін естен шығармау керек.

Осы арада ұстаздардың шығармашылық қарекетінің теңдесі жоқ маңыздылығын ашып көрсеткен халықаралық зерттеулердің нәтижесінен алынған төмендегі деректерді келтіре кетейік. ЮНЕСКО-ның Парижде орналасқан «Білім беру институты» барлық елдердің білім беру салалары үшін көкейкесті болып отырған біраз сұраққа жауап алуды көздеп, өткен ғасырдың екінші жартысында 21 елде 20 жыл бойы іргелі зерттеулер жүргізді [6]. Аса зор ауқымды деңгейде жүргізілген бұл кешенді зерттеулер мынадай көкейкесті сұрақтарға жауап алуды мақсат тұтқан еді:

1) оқу-тәрбие үдерісінің тиімді болуы бірінші кезекте неге байланысты: а) мұғалімдердің шығармашылық әлеуттілігіне ме? ә) оқулықтардың сапасына ма? б) стандарттар мен бағдарламалардың сапасына ма?

2) ана (мемлекеттік) тілден басқа екінші, үшінші т.с.с. тілдерді оқытудың тиімділігі неге байланысты?: а) ана тілін меңгертіп алып, соның негізінде оқытуға ма? ә) ана тіліне байланыссыз тікелей оқытуға ма?

3) ана (мемлекеттік) тілден басқа екінші, үшінші т.с.с. тілдерді қай сыныптан бастап оқытқан тиімді?

Әр елде әртүрлі талас туғызып жүрген осындай көкейкесті сұрақтарға халықаралық деңгейде 20 жылға созылған іргелі зерттеулердің арқасында бір мәнді мынадай жауаптар алынды:

1) оқу-тәрбие жұмысының тиімді болуы ең алдымен мұғалімдердің шығармашылық әлеуттілігіне байланысты;

2) екінші, үшінші т.с.с. тілдерді ана (мемлекеттік) тілді меңгертіп алып, соның негізінде оқытқан әрі жеңіл, әрі тиімді;

3) ана (мемлекеттік) тілден басқа екінші, үшінші т.с.с. тілдерді орта мектептің екінші сатысынан бастап оқытқан тиімді.

Сонымен, оқу-тәрбие үдерісінің тиімді болуы ең бірінші кезекте оқулықтардың сапасына да, білім стандарттары мен бағдарламаларының сапасына да байланысты емес, зерттеулердің нәтижелері көрсетіп отырғандай, білім мен тәрбие беретін ұстаздардың шығармашылық қарекеттерінің әлеуттілігіне байланысты деген нақты қорытынды жасалды. Қай ұстазды алсақ та, шығармашылық қарекеттерден құралақан емес екендігі белгілі. Алайда, түйінді сөз мұндай қарекеттердің әлеуттілігінде болып отыр. Ал, ұстаздардың шығармашылық жұмыстарының әлеуттілігі олардың күні өте бастаған оқыту технологиялары мен жүйкені титықтататын экстенсивті (мимырт) әдістемелік тәсілдерді күнбе-күн қолдануымен анықталмайды, керісінше, интенсивті (қарқынды) оқытуды қамтамасыз ететін ең үздік технологиялар мен тәсілдерді бір-біріне кіріктіріп, синтездеу әдістерін еркін меңгерген шеберлік біліктілігімен анықталады. Міне, сондықтан әр тұлғаның шығармашылық әлеуеттерін еселеп арттыруға жол ашатын, әртүрлі озық технологиялардың бір-бірімен үйлесімді жарастық табуына әкелетін ұжымдық оқыту формасына оқырмандардың зейінін аударып, ұжымдық қарекеттің бір парасы ретінде тіректік конспектілерді құрастырудың кейбір қырлары мен сырларына тоқталдық. «Физика және астрономия» журналында жариялауға ұсынатын келесі мақалаларымыз жекелеген физикалық ұғымдар мен заңдардың сыныпшілік және сыныпаралық тіректік конспектілерін құрастыруға арналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования. - М.: Изд. АН СССР, 1958. 160 с.
2. Эльконин Д. Б. Психологические вопросы формирования учебной деятельности в младшем школьном возрасте. // Вопросы психологии обучения и воспитания. Киев. 1961.
3. Башарұлы Р., Берікбайұлы Н. Қарқынды оқыту және жемісті оқу технологиясының психологиялық-педагогикалық қырлары. // Материалы III Международной конференции: «Психолого-педагогические проблемы образования в условиях инновационного развития». – Алматы. Университет «Туран», 2013. – 291с.
4. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей. - М.: «Просвещение» 1977. -240 с.
5. Эрдниев П. М. Укрупнение дидактических единиц как технология обучения. В 2- частях. Ч I. -М.: «Просвещение» 1992. -175 с.
6. Разумовский В. Г. Государственный стандарт образования супердержавы мира к 2000 году. // Педагогика. 1993 3 . 92с.
7. Занков Л. В. Беседы с учителями: вопросы обучения в начальных классах. - 2-е изд., перераб. - Москва: Просвещение, 1975. - 191 с.
8. Занков Л. В. Избранные педагогические труды. – Москва: Педагогика, 1990 . – 418 с.

UDC 881.111(075.9)

**INFORMATIZATION OF EDUCATION AS A FACTOR OF FORMATION
INFORMATION COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ECOLOGISTS**

Zh. O. Zhilbayev

National Academy of Education named after Y. Altynsarin, Astana city

G.K. Dlimbetova, A. Aliyeva

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana city

M.M. Akeshova

Kh.A.Yassawi Kazakh-Turkish International University, Turkestan city

Аңдатпа. Мақалада ақпараттық технологияларды білім жүйесінде қолдану, сондай-ақ коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру барысында ақпараттық технологияларды қолдану тиімділігі қарастырылады.

Аннотация. В статье рассмотрено использование информационных технологий в образовательной системе, а также эффективность использования информационных технологий в формировании коммуникативной компетенции будущих специалистов в обучении иностранному языку.

Abstract. The article considering the use of information technology in the educational system, as well as the efficient use of information technologies in formation of communicative competence of the future experts in learning a foreign language.

Тірек сөздер: ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілік, білім беруді ақпараттандыру, болашақ экологтер.

Ключевые слова: информационно-коммуникативная компетенция, информатизация образования, будущие экологи.

Keywords: information communicative competence, informatization of education, future ecologists.

Introduction

The President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev in his annual message addressing the nation made a special emphasis that in modernization of

education system it is important to introduce modern techniques and technologies and expand availability of education to youth in training process [1].

One of strategically important purposes in process of development of our country is a human development where a key indicator is educational level. The improvement of education system plays an important role in achievement of this purpose. One of the tasks set for education system, is formulated in the following way: "Professional and technical education has to be based on professional standards and is rigidly interconnected with the needs of economy" [2].

Successful modernization of education leads to development of human capital and economic growth. Therefore, education is recognized as one of the most important priorities of long-term Strategy "Kazakhstan – 2050". The questions of education system development play an important place and in the Strategic plan of development of the country till 2020. One of the priority directions of development of education system in the Republic of Kazakhstan is informatization of education of all levels and introduction of new training technologies.

The analysis of current condition of preparation of specialists is provided in the State education development program in the Republic Kazakhstan for 2011 - 2020. It is noted that in contents of educational programs there are no requirements to assessment of basic and professional competences and theoretical preparation is dominant. The contents of this kind does not meet the requirements of employers expressing changes in the market of work, requirements of learners, seeking to receive the demanded skills supported with broad base of knowledge and abilities. It is specified that in educational institutions there are no steady links with customers and clients of educational services. There is a closed style of conduct of education institutions and enterprises. The system is focused not on the needs of labor-market and employers but on the current possibilities of teachers and training and recourse bases. As a result of it, preparation of cadres is carried out in a separation from real inquiries of production not taking into account mastering of formation of professional competence [3].

According to the provisions of UNESCO, concerning the stable development of society, its main resources are knowledge and the social and moral values of its professional personnel. In this case, higher education has a crucial role in the development of these qualities in the future specialist. Ecological education in nowadays is trying to solve comprehensively a number of important tasks such as: ecological education, biosphere protection, protection against ecological hazards, prevention of ecological disasters, human survival, formation of ecocentric personality [4].

At K.A. Yassawi Kazakh-Turkish International University (Republic of Kazakhstan) preparation of specialists on the international level is also based on processes of modernization and informatization of education, on development of new pedagogical statuses of formation of future specialist as professional and creative personality, possessing high professional competence.

The analysis carried out by us on questions of a condition of training of professional specialists in formation of communicative competence of future ecologists, revealed the insufficient level of professional preparation allowing future specialists to be competitive on the international level. The necessity of a new approach is arisen to development of scientific bases of preparation of professional specialists in ecology and technique of teaching foreign languages in higher education institutions, in compliance with increasing requirements of development of information society.

Thus, the relevance of research is defined by requirements of development of the pedagogical theory and practice in the conditions of updating of system of higher education and is caused by the need of permission of the following contradictions: objective needs of society for specialists with high level of communicative competence; between objectively caused need of scientific comprehension of formation of communicative competence of future specialists when using informational

technologies and an insufficient theoretical readiness of this question; between need in formation of communicative competence of future specialists on the basis of using informational technologies and insufficient development of methodical provision of this process in higher education institution.

The specified contradictions defined a research problem which consists in justification of theoretical bases and practical ways of formation of communicative competence of future specialists on the basis of information technologies in process of teaching English.

The research urgency is defined by the social order of a society on professionally competent person of the future specialist (in our research ecologist); necessity of creation of complete system of professional training of the future specialist; requirement of system of formation of the communicative competence of the future specialist, perfection of knowledge of a foreign language and working out of the maintenance, forms, methods and tutorials with application of information technologies.

Research objective is to provide process of formation of the communicative competence and improvement of quality of professional training of the future specialists on the basis of theoretical and practical working out and experimental research of foreign language teaching of the future ecologists with means of information technologies.

The purpose of the research

The purpose of research is theoretical justification, practical development and experimental check of formation of communicative competence of future ecologists on the basis of usage of information technologies in teaching the English in process of professional preparation. The object of research is educational process of training of future ecologists in higher education institutions. The subject of research is the process of formation of information communicative competence of future ecologists in the conditions of informatization education.

Methods of the research

The main concept of our research: scientific bases of training of future ecologists should correspond to current requirements of development of information society, professional education and their productivity depends on the content of teaching and educational process of higher education institution.

The methodological and theoretical basis of research are: theory of professional education; theory of complete pedagogical process; theory of informatization of education; theory of foreign-language education; computer lingvodidactics; theoretical approaches to definition of the concept "competence", "communicative competence"; theoretical bases of use of telecommunication technologies in professional training of future ecologists.

The research sources: the works of philosophers, teachers and psychologists on communicative competences; standard documents regulating professional training of future ecologists in higher education institutions: state obligatory standards of education, standard, working educational plans and programs; pedagogical experiment and author's scientific and curriculum and instructional kits which have been let out on the basis of own scientific and pedagogical experience of work, studying of world practice of professional education during the period of scientific study course of a doctoral candidate in Turkey and Russia, and a doctoral candidate's work experience as a teacher of higher education institution.

The research methods – the main methods of scientific research on formation of communicative competence on the basis of application of telecommunication technologies in teaching foreign language were supervision, theoretical analysis and synthesis, comparison and generalization, modeling, studying of experience of application of telecommunication technologies in teaching process.

In scientific work for the solution of the tasks and verification of initial assumptions the following methods of research were

used: general-logical methods and ways (analysis of philosophical, methodical, psychological, pedagogical, standard and other literature on problems of application of telecommunication technologies in education, synthesis, abstraction, generalization, analogy, a structurally functional method and probabilistical and statistic methods); methods of theoretical knowledge (axiomatics, formalization, deduction, ascension from abstract to concrete); methods of empirical research: (supervision, interviewing, questioning, bibliographic method; experiment in natural conditions, comparison, description, monitoring, measurement); system approach at carrying out of historic and pedagogic and logical analysis, generalization and analysis of pedagogical experience; modeling of pedagogical processes; pedagogical design used for development of standard and programmatically-technological provision.

The theoretical and practical importance: the complex of the organizational-pedagogical, psycholo-gical-pedagogical, didactic-methodical conditions promoting efficiency of formation of the communicative competence and improvement of quality of professional training of the future ecologists in the process of teaching a foreign language by means of information technologies is revealed and proved. The system of exercises and the tasks, intended for the organization of a practical training on ecology in English and ingredients of formation of the communicative competence of the future ecologists in the process of teaching a foreign language of the future ecologists is developed by means of information technologies.

Research problem

The conducted analysis of research work has shown efficiency and necessity of the use of information technologies for formation of the communicative competence of the future ecologists in the process of foreign language teaching, for the decision of educational problems, formation of the professional specialist with the critical and

creative thinking, capable effectively to act in changing conditions of professional work.

Nowadays one of the actual problems of training of highly skilled specialists on the international level and increase the efficiency of educational process at credit-modular teaching system at A.Yasawi International Kazak - Turkish University is information of education and use of information-communicational technologies in professional activity of the future specialists on the basis of competence approach.

Information of educational system is considered as strategically important paradigm of the Governmental program of educational development of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020, confirmed by the President of Kazakhstan, at transition to electronic training the prime problem-maintenance of an education system by highly-skilled personnel (Governmental Program, www.edu.gov.kz).

According to a new Kazakhstan educational paradigm education should be directed on interests of personal development adequate to modern tendencies of social development, and to solve following problems:

- to harmonize relations of the person with the nature through development of a modern scientific picture of the world;
- to stimulate intellectual development and thinking enrichment through development of modern methods of scientific knowledge;
- recognizing that the person lives in a society, to achieve its successful socialization through immersing cultural existence, including technogenic and computerized, environment;
- considering that the modern person lives in conditions of the sated and active information environment, to teach the person to live in its stream, to create preconditions and conditions for continuous self-education;
- in view of integration tendencies of development of a science and techniques, requirement for new level of scientific

literacy to create conditions for acquisition of the wide base formation allowing quickly enough to be switched to adjacent areas of professional activity.

One of the basic advantages of the competence approach is that learner is perceived not as passive object of educational influence, but as the active subject getting formation. The teacher does not impose to students' personal understanding of a material, and stimulates their independent activity on mastering. Characteristic for new model of training, cooperation lies on the basis of educational activity [5].

The traditional educational paradigm basically leads to formation dependent learner as the teacher according to the program gives out the planned material focused on the average learner. Learners are not informed on main objectives and have no control over educational process and access to all material that is taught, guided only by instructions of the teacher and the textbook maintenance, studies in the set rate. It is obvious that educational process cannot generate the specialist with creative skills, professional and critical thinking which will be claimed in a modern society [6].

The educational environment simulated by means of information-communication technologies, allows changing of the situation. The teacher puts the purposes, forms the informational environment creating conditions for individual work. Presence of means for realization of the purposes and problems of educational process, knowledge of ways of the organization of teaching system and control devices are making components of the computer informational educational environment, which forms independent learner [7].

Educational system of the Republic of Kazakhstan is focused on occurrence in world educational space, therefore the quality of education is considered in the context of conformity of level of received educational services by the world standard and norms. Nowadays the priority is achievement of such quality of training of specialists which gives them the chance to compete on the

international laboratory. In the conditions of market relations and complicated requirements to the education, ways of the organization of educational process searches of new reserves of improvement of quality and efficiency of preparation of the future specialists are necessary. Changes in social sphere of a society, information of social processes made a paradigm of formation which was replaced on competence the approach in formation [8].

One of actual problems in system of the Kazakhstan educational process in the course of professional training of the future specialists is formation of communicative competence. The suggested system of teaching helps to recognize ecology as an interdisciplinary science which is a necessary prerequisite for observing problem from the different angles, and it also allows students to apply knowledge of ecology in everyday life [9].

The organization of educational process with application of informational technology of training, an optimum combination of information technologies and traditional approaches demands the decision of some psychology-pedagogical, methodical and other problems and carrying out of corresponding researches. Having analyzed the literature on research subjects, we have allocated following actual directions of using information technologies in educational process:

- working out of a technique of use of information-communication technologies in teaching system to various disciplines;
- creation of corresponding methodical maintenance;
- an estimation of efficiency of application of informational technology of teaching,
- creation of the unique complex scientifically-methodical approach to a solution of a problem of the usage of information-communication technologies in educational process,
- preparation of the pedagogical staff, capable to carry out training in new conditions and to solve the above-stated problems and tasks [10].

The urgency of a considered problem is defined, first, by the usage of information technologies assumes presence at the modern, highly skilled expert of new knowledge, abilities, creative style of thinking which will provide necessary social adaptation to changes and guarantee its competitiveness on a labor market; secondly, necessity of perfection of the organization of professional activity of the future specialists in the conditions of information; thirdly, objective requirement of a modern society for preparation of the specialists, capable to be integrated into world information field; fourthly, tendencies of a national educational policy [11].

Result and discussion

In order to calculate the effectiveness of information technologies use to form communicative competence of future specialists in the process of teaching English, the results of students who were taken part in experimental group and results

of students, taken part in control group were compared and analyzed.

For the proof of degree of formation of the communicative competence of the future ecologists in the process of foreign language with the use of information technologies it is necessary to show that experimental and control samples have significant distinctions on the chosen indicator – to ability independently to analyze the task, to correlate it with professional work practice. For processing of results of experiment Student's t-criterion was used to establish similarities and distinctions of two empirical distributions.

The mathematical package «STATISTICA» was used. By means of Descriptive statistics mode Basics Statistics/Tables of this software were the hypothesis about conformity of samples to normal distribution which was checked up.

On these values for each group the mean score and a standard deviation (table 1) have been calculated.

Table 1. Means on each group of the average grade and the standard deviation.

Numerical characteristics	1st sample (Control group)	2nd sample (Experimental group)
N (Quantity of students)	42	44
M (Average grade)	3,14	3,8
σ (A standard deviation)	0,61	0,32

For the given quantity are trained $\delta f = 44 + 42 = 83$. The received empirical value of *t-criterion* equal $t = 3,376$ exceeds critical for $\rho = 0,01$ ($t = 2,639$), but it appears less critical for $\rho = 0,001$ ($t = 3,416$), hence, it is possible to draw a conclusion on statistically significant distinction of average arithmetic values in two samples and about advantages of the second (experimental) methodical system of teaching .

The total test spent with students of control and experimental group, is aimed on revealing of efficiency of formation of the communicative competence of the future ecologists in the process of teaching foreign language with the use of information technologies. The concept of factor K relative total mastering of knowledge by students of

one group is entered. The factor K relative total mastering of knowledge by students of one group is calculated under the formula

$$K = \frac{1 \times N_5 + 0,9 \times N_4 + 0,6 \times N_3 + 0,3 \times N_2}{N}$$

Where K - mastering factor, N5, N4, N3, N2 – the quantity of the students, whose answers are estimated accordingly on «5» - 90-100 points, «4» - 70-90 points, «3» - 50-70 points, and N – total of students in group. The result was estimated on the average by the following parities: "excellent", at $0.9 \leq K \leq 1$; "good", at $0.7 \leq K \leq 0.9$; "satisfactory", at $0.5 \leq K \leq 0.7$; "unsatisfactorily", at $K < 0.5$;

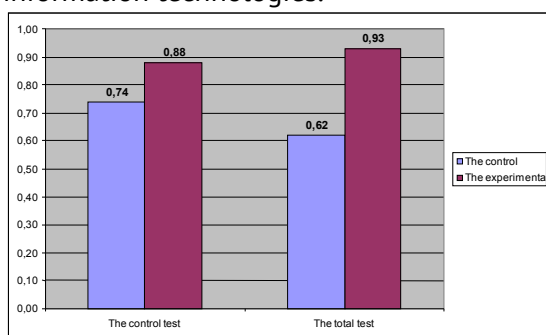
Results of experiment were processed and tabulated for comparison.

Table 2

The generalized comparative results of examination of students according to two tests

Groups	K	
	The control test	The total test
The control	0.74	0.62
The experimental	0.88	0.93

From the received results reflected in (table 2) and the histogram (picture 1), and also the obtained results, it is possible to draw a conclusion that experimental work confirmed effectiveness of the process of formation of the communicative competence of the future ecologists in the process of foreign language teaching with the use of information technologies.



Picture 2 - The generalized comparative results of examination of students according to two tests.

Students of experimental group have received high scores in total tests:

- improvements were observed at students who experienced difficulties in mastering of a material with the use of traditional approaches;
- quantity of students, who mastered the material of foreign language on base of information technologies and used this knowledge on other disciplines raised and it influenced on the success of the group as a whole;
- students' results of experimental group were higher, than the results of control group students that proves the effectiveness of the usage of information technologies in educational process;
- the usage of information technologies in teaching English improved the progress

of forming communicative competence the future specialists;

Conclusion

Analysis of research works of many researchers show that the use of information technologies in formation of communicative competence of future specialists in the process of teaching English for the decision of educational problems, training of the specialists with the critical and creative thinking, capable to function effectively in changing conditions the process of modernization and informatization, becomes the integral component of modern professional education. In modern educational system the tendency of displacement of accents from mastering of knowledge trained on ability to use the information is traced, to receive it by means of information technologies.

Therefore formation of communicative competence of the future specialists in the process of foreign language teaching and training of specialists should include system to use of the given technologies in future professional work, especially in a context of informatization of a modern society.

In the conclusion it is necessary to notice that now in the world consecutive and steady movement to construction of an information society which urged to create the best conditions for the maximum self-realization of each person is observed. The bases for such process are intensive development of information technologies and creation of the developed information-educational environment.

Studying and the analysis of a current state of a problem of their use in an

educational sphere, has shown that there are the numerous works considering possibilities, properties, functions, potential of information technology without an accurate substantiation on the basis of the fact sheet received as a result of practical activities, during experiments. The obvious lack of the researches representing theoretically well-founded methodical recommendations and pedagogical working

out on their application is traced. The questions connected with development and influence of information-communication technologies on efficiency of educational process is insufficiently worked. There are no the long and extensive researches showing degree of efficiency and expediency of support of various courses at integration of disciplines through the Internet by means of information technologies.

References

1. *Governmental Program of Development of Education in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020*.//www.edu.gov.kz
2. Akeshova M.M., Berkimbaev K., Meirbekova G., Daribaev Zh., Kurbaniyazov S., Abdikulova Z. *To the Problem of Using Competence-Based Approach and Information Technologies in Formation of Communicative Competence of the Future Specialists // Creative Education. – China, 2013. – Vol. 4, №8. – P. 503-508.*
3. Berkimbaev, K.M. et.al., 2012; *The formation of professional competencies of future specialists. New Educational Review. Thomson Reuters Journal Impact Factor 0.149., Poland.*
4. G. Dlimbetova, A. Aliyeva and A. Ayazbayeva. *Development of Ecological Competence for Future Professions. Bioscience Biotechnology research Asia, April 2015. Vol. 12(1), 311-319*
5. Raimberdiev T.P., Sunakbaeva D.K., Akeshova M.M. *Information Technologies as the Base of Formation of the Information-Communicational Competence of the Future Ecologists // Middle - East Journal of Scientific Research – Pakistan, 2013. – Vol.14 (12). – P. 1654-1659.*
6. McGrath, B. (2008). *Partners in learning: twelve ways technology changes the teacher-student relationship. Technological Horizon in Education, 25(9), 58-62.*
7. Nowaczyk, R. (2008). *Student perception of multimedia in the undergraduate classroom. International Journal of Instructional Media, 25, 367-368.*
8. Akeshova M., Mukhamedzhanov B., Meirbekova G. (2014). *Formation of Informational-Communicative Competence of Future Ecologists on the Base of Competence Approach // 5th World Conference on Educational Sciences. Procedia - Social and Behavioral Sciences on Science. –Vol.116. – P. 4322-4327.*
9. Berkimbaev, K.M., and Kerimbaeva, B.T. 2010; *The formation of informational-communicative competence of future teachers in credite system of education.// Kazakhskiy natsionalnyy universitet imeni Al-Farabi VESTNIK, seriya pedagogicheskiye nauki №2-3 (30-31). S 54-57.*
10. Warshauer, M. (2010). *Computer-mediated collaborative learning: Theory and practice. Modern Language Journal, 81, 470-481.*
11. Akeshova M.M., Poshaev D.K., Akeshova N.M. *Formation of Communicative Competence of the Future Specialists in Professional Activity by Means of Telecommunication Technology // International Journal of Humanities Social Sciences and Education. – 2014 – Vol. 1, issue 3. – P. 40-46.*

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Н.Ж. Құрман

*п.ғ.д., М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті
Қазақстан филиалы, Астана қ.*

Қ.А. Рақымжанов

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада қазақ тілін оқытуда функционалдық сауаттылықты дамытудың теориялық негіздері, сонымен қатар оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың психологиялық және педагогикалық негіздері қарастырылған.

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические основы развития функциональной грамотности при обучении казахскому языку, также психологические и педагогические основы формирования функциональной грамотности учащихся.

Abstract. This Article deals with the theoretical basis for the development of functional literacy in teaching the Kazakh language, as well as psychological and pedagogical basis for the formation of functional literacy of students.

Тірек сөздер: функционалдық сауаттылық, қазақ тілінен функционалдық сауаттылықты қалыптастыру, жаңа оқыту технологияларын қолдану.

Ключевые слова: функциональная грамотность, формирование функциональной грамотности по казахскому языку, использование новых обучающих технологий.

Keywords: functional literacy, the formation of functional literacy in the Kazakh language, the use of new learning technologies.

Қазақстан Республикасының орта білім беру саласындағы басым бағыттарын әлемдік білім беруді дамыту үдерістерімен сәйкестендіру мақсатында оқушылардың функционалдық сауаттылығын (ОФС) дамыту өзекті мәселе ретінде күн тәртібіне қойылып отыр.

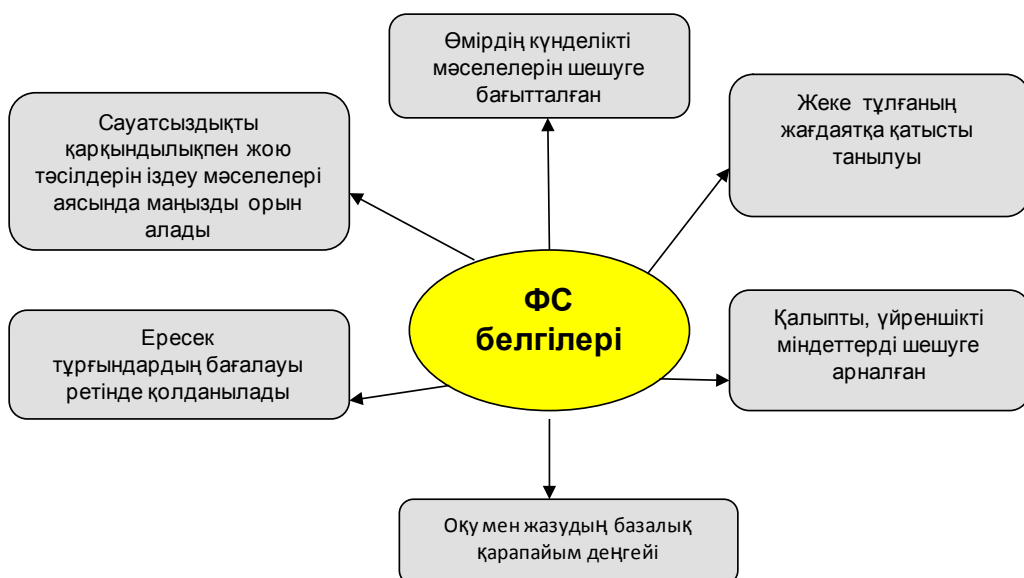
Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың теориялық негіздері оқушылардың қазақ тілін меңгеруі барысында жүйелі ойлауын дамытып, мектепте алған білімінің өмірдің қай саласында да тірек болуын қамтамасыз ететін тиімді әдістемелік жүйе жасауға және қолдануға мүмкіндік береді.

Қазақ тілін оқыту барысында қалыптастырылуы тиіс деп күтілетін «функционалдық сауаттылықтың» белгілерін 1-сызбадағы модельден көруге болады.

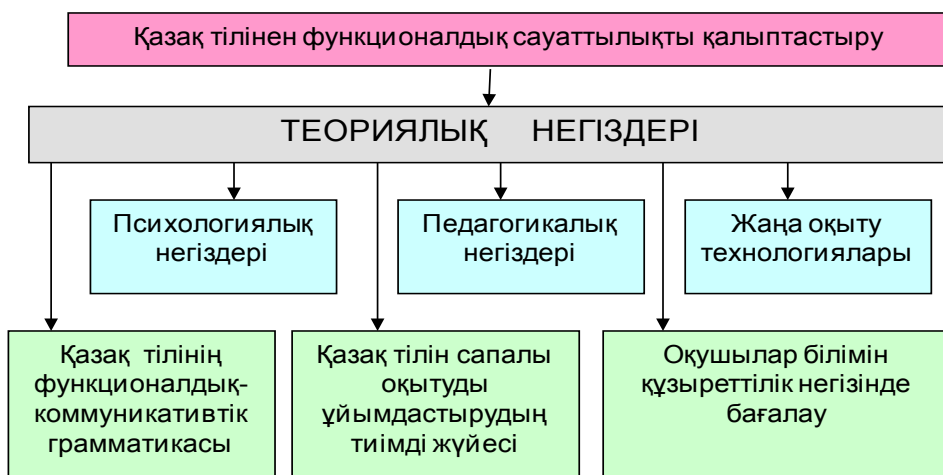
Бұл белгілерді бір аяға жинақтап модель ретінде көрсетуде функционалдық сауаттылыққа берілген анықтаманың құрамындағы белгілер негізге алынып отыр.

Функционалдық сауаттылыққа қол жеткізген оқушы дегеніміз – мектепте білім алуы барысында өмірдің қалыпты жағдайларында кездесетін түрлі жағдаяттардың шешімдерін таба алатын қабілетке ие болған, негізінен, қолданбалы білімін жүзеге асыра алатын деңгейдегі білім иесі болып табылады. Жинақтай алғанда, функционалдық сауаттылық оқушының жеке тұлғасының әлеуметтенуіне игі ықпал ететін басты тірек болып табылады.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың теориялық негіздері жүйесінің моделі төменде көрсетілді.



1-сызба. Қазақ тілінен функционалдық сауаттылықтың (ФС) белгілері.



2-сызба. Қазақ тілінен функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың теориялық негіздері

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың теориялық негіздеріне психология және педагогика ілімдері, жеке тұлғаны қалыптастыру мен дамытуға бағдарланған жаңа оқыту технологиялары, қазақ тілінің функционалдық грамматикасы, мектепте қазақ тілін оқытуды ұйымдастыру тәсілдері, мектеп оқушыларының білімін құзыреттілік негізде бағалау жүйесі алынып отыр.

Қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың психологиялық негіздері. Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – олардың психологиялық қырынан даму мәселесінде қарастыруды қажет етеді. Оқушының дамуы дегеніміз – оның өмірлік күшеуі мүмкіндіктерінің жүзеге асырылуы. Сондықтан сол дамытатын қабілеттерді және олардың оқу-танымдық процесте-

гі қызметі ерекше қажет. Ал оқушыны белгілі бір психикалық алғышарттарға ие болып келетін, танып-білу мүмкіншіліктері мол жеке тұлға деп қарастыру – теориялық ұғым жасаушы субъектінің болмысын анықтау болып табылады.

Психологияда баланың дамуы туралы екі түрлі бағыттағы көзқарас бар: бірі – баланың дамуын жеделдетуге болады деген болса, екіншісі – баланың дамуын табиғи күйінде қалдыру керек, тіпті мүмкін болса, тежеңкіреу керек. Өйткені, қоғам баланы ертерек есейтуге әрдайым бейім тұратындықтан оның өмірлік күшінің толық пісіп-жетілмеуі мүмкін.

Қазақ тілін оқыту сабақтарында тілді жылдам және сапалы игеру үшін міндетті шынайы түрдегі қарым-қатынастар жағдаяттары ұйымдастырылуы керек. Мұндай сөйлеу-тілдік жағдаяттары арқылы оқушылар қазақ тілін саналы түрде меңгере алады.

Тілдің саналы түрде игерілуі баланың танымдық қабілеті мен таным күштерінің бірігуі арқылы іске асып отырады. Баланың дамуға бейім таным күштерін байқаған мұғалім арнайы жұмыс арқылы оны ұштай түсуі тиіс. Мұғалім оқушының қазақ тілінде төселе сөйлеуін, сауатты жазуын қамтамасыз ету барысында міндетті түрде оның танымдық қабілеттерінің де дамуын да ескеріп отырғаны жөн.

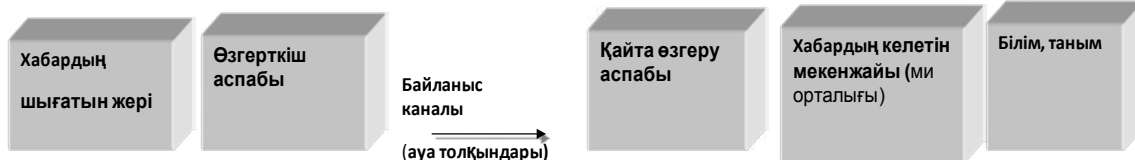
Әрине, даму барысы оның физиоло-

гиялық даму мүмкіндіктерімен үйлесе келуін де қажет етеді. Мұғалім оқу-танымдық процестің жетекшісі мен ұйымдастырушысы ретінде оқушының биологиялық және әлеуметтік дамуын үйлестіріп отыруды баса назарда ұстайды. Жасөспірім кезінде баланың танымдық қызметі ерекше белсенділікпен өтеді.

Абайдың жетінші қара сөзінде айтылған танымдық қызығушылық енді мектепте және орта сыныптарда түрлі салаларды меңгере бастауымен арта түседі. Осы ретте оқушының қазақ тіліндегі коммуникативтік құзіреттілігінің оны белгілі бір шынайы ситуацияларға түсіре отырып, төселдірілуіндегі даму процесі туралы айтып өту керек.

М.Мұқанов білім мағынасының бәрі де ақпараттан тұратынын атап көрсетеді. Сондықтан да ақпараттың шығатын көзі, келетін мекенжайы болады. Ақпарат шығатын жерінен келетін мекенжайына канал байланыстары радио, телеграф немесе хабар адамның рецепторларына берілсе, онда шетке және ортаға тебетін нервтер арқылы жіберіледі. Нысандардан рецепторлар арқылы адамға келген ақпарат оның басында сан алуан өзгерістерге ұшырап, белгілі жүйеге келтіріледі де, осының нәтижесінде келген хабарлар әр түрлі білім дәрежесіне айналады.

Оқушының білім алу және танымдық үдерісі төмендегі суретте көрсетілгендей реттеліп отырады.



Оқушы тиісті оқу нысандарынан білімдік ақпарат алғанда, көп мағлұматтардың ішінен өзіне керек хабарды іріктеп алады. Адамның басында осындай іріктегіш, селективтік аспап бар. Егер оқушы рецепторларына жеткен мағлұматтарды іріктеп алмай, оған не әсер етсе, соны түгел қабылдаса, мақсатына жете алмас еді. Ол көп хабардың ішінен ненің қажет, ненің қажет емес екендігін ажырата алмай, оқи

алмас еді. Сондықтан көп мағлұматтардың ішінен өзіне керегін ғана іріктеп таңдап алу - оқу тапсырмасын орындаудың негізгі шартының бірі.

М. Мұқанов таным үдерісінің элементтерін мыналар деп көрсетеді: қабылдау; зейін; ес пен жады. М.Мұқанов жеткіншектердің таным үдерістерін былайша сипаттайды. Күнделікте оқу материалын ұғыну қабылдаудан басталады. Қабылдау тек

бірдеме қарау, не соны тыңдау ғана емес, баста бар бейнелермен объектілерді салыстырып түсіну.

Сондықтан қабылдау оқу үдерісінде ойлануды талап етеді. Қабылдау дегеніміз – мағлұматтарды тұтастығымен бейнелеу. Егер қамтылатын материал қызықты болса, онда оқушылар осыған ғана көңіл бөліп, қиын материалдарды оқығысы келмейтіндігі кездеседі. Нәтижесінде, жеткіншек материалды тұтас қабылдай алмай, ақпараттың қандай да бір кесіндісі сияқты етіп, есінде сақтай алмауы мүмкін.

Жеткіншектің зейіні сабаққа қалыптасса, онда ол назарын бір нысаннан екінші нысанға аударып отыруға толық мүмкіндігі бар. Жеткіншектің жады мен есі едәуір дамыған және де білім мазмұнын мағынасына қарай есінде қалдыруды ұнатады. Сонымен қатар ол естігенін көпке дейін есінде сақтап, қажет мезгілде есіне жақсы түсіре алады.

Қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері. Қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері дегенде, ең алдымен, оқушылар меңгеруі тиіс деп танылған қазақ тілінен берілетін білім мазмұны, қазақ тілін ана тілі ретінде оқуы арқылы оқушылардың тілдің кумулятивтік қызметін меңгеруі арқылы өзін-өзі тануы, тілдік санасы жетіліп, тілдік тұлға ретінде қалыптасуына игі ықпал ететін педагогикалық заңдылықтар қарастырылады.

Қазақ тілінен берілетін білім мазмұны 11 жылдық мектеп бойынша және 12 жылдық білім беру моделі бойынша, түптеп келгенде, қазақ тілінің жүйесіне және тіл жүйесінен әр сыныптағы оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім мазмұнын іріктеу мен сұрыптаудан өткізу талаптарына және білім беру үдерісін сапалы ұйымдастыру заңдылықтарына тығыз байланысты болады.

Қазақ тілін функционалдық сауаттылықты дамыту бағытында оқытуда педагогиканың, дидактиканың жаңашыл идеяларын қолдану керек. Бұл ретте оқу

бағдарламасы, оқулық, оқу құралдары мен оқыту формалары, оқушының білімін тексеру мен бағалаудың жаңа формалары, жаңа оқыту технологиялары, білім мазмұнын сұрыптаудағы жаңашыл әдістер т.б. мәселелер аса өзекті болып табылады.

Қазақ тілін функционалдық бағытта оқытуда дәстүрлі дидактикалық және қазақ тілін оқыту ұстанымдарының жүйесі қатарында мынадай педагогикалық ұстанымдар басшылыққа алынғаны дұрыс деп санаймыз: когнитивтік ұстаным, креативтік ұстаным, рефлексивтік ұстаным. Көрсетілген ұстанымдардың оқушының ой операцияларының логикалық-сабақтастық желісін құрап, ауызекі сөйлеу мен жазу сауаттылығын қалыптастырып, дамытуда орны ерекше екендігін соңғы жылдардағы көптеген педагогикалық зерттеулер мен еңбектерде дәлелденіп келеді.

Қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда жаңа оқыту технологияларын қолдану. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың сауаттылығын қалыптастыра отырып, тіл үйрену белсенділігін арттыру үшін интернет-технологияны қазақ тілін оқыту әдістемесінің орнықты бір компонентіне айналдыру керек. Мұндай істің бүгін үшін де, болашақ үшін де маңызы зор. Интернет-технологияны енгізудің қаншалықты маңызды екендігін соңғы 5-7 жылда барлық білім алушылар да, білім берушілер де анық түсінді деп айтуға болады.

Интернеттік коммуникацияның көптеген түрі қазіргі кезде еркін және үйреншікті түрде қолданысқа еніп кетті.

Олар – электрондық пошта, чат, форум, веб-конференция т.б.

Интернеттен тікелей алынатын мәліметтер немесе интернет ресурстар – қазақ тілін түрлі бағытта, түрлі салаға үйрету үшін мол әрі құнды мәліметтер бере алады-дағы, соның негізінде заманға сай оқу материалдарын жүйелеуге бастау көзі ретінде сенімді тірек болады.

Интернет-технология негізінде қазақ тілін үйрету/үйренуге арналған ақпараттық-визуалды орта қалыптастырып, оны қазақ тілін үйренушінің, қазақ тілін

теориялық дәрежеде меңгеріп отырған оқушының тұрақты оқу серігіне айналдыру мүмкіндігі қазіргі кезде өте мүмкін. Мұндай виртуалды орта оқушыға қазақ тілін оқып-меңгеруге мұғалімнің жетекшілігімен және өз бетімен үйренуіне ерекше жағдай жасайтын орта болып табылады.

Ақпараттық-коммуникациялық технология (АКТ) – күн өткен сайын адамдардың өзара қарым-қатынас жасайтын қажетті де қолжетімді құралына айналып келеді. Әлемдік Интернет-статистика орталығының 2008 жылғы желтоқсан айындағы мәліметінше, қазіргі кезде 1,5 млрд адам, немесе Жер бетіндегі әрбір төртінші адам ақпараттық-коммуникациялық технологияны оқу, кәсіби, тұрмыстық, ғылым т.б. салаларда кең қолданып отыр. Осылай ақпараттық-коммуникациялық Интернет-технология орасан зор жүйеге, үлкен ортаға айналып, болашақтың ажырамас та табиғи реуішті компонентіне айналып келеді. Сондықтан да осындай ғаламат күшке, керемет мүмкіндікке айналып отырған заманымыздың ең күшті байланыс және ақпарат беру құралына айналған Интернет-технологияны қазақ тілін дамытудағы, қазақ тілін жан-жақты оқытудың ерекше де сенімді ортасына айналдыруға бар қолдан келген қайранды дер кезінде салу керек.

Интернет-технологияның қазіргі кездегі даму барысын қадағалай отырып, онда әлеуметтік сервистер мен қызметтердің кең тарап келе жатқанын көре аламыз. Олар: блог, уики, покаст, твиттер, ютюб, қыстырма т.б. Оларды кең арналы жүйеде қолдануға қазақ тілін оқытудың кейс-стади, квест-сабақтар, электрондық-виртуалдық сабақтар, қашықтан оқыту т.б. сияқты заманауи жүйелерді қолдану әдістемелері арнайы зерттелуі керек.

Қазақ тілінің функционалдық-коммуникативтік грамматикасы – оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың негізі. Қазақ тілі жүйесінен білім алу, қазақша тіл мәдениетін қалыптастыру, қазақша тіл және сөйлеу сауаттылығын қалыптастыру және дамыту арқылы қазақша тілдік тұлға қалыптастыру – қазақ тілін оқыту арқылы оқушылардың

функционалдық сауаттылығын дамытудың басты мақсаты болып танылады. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда қазақ тілінің функционалдық-коммуникативтік тұрғыдан меңгертілуі басты орында болуы керек. Қазіргі қазақ мектептеріндегі қазақ тілі әлі де болса, формалдық грамматика логикасы негізінде оқытылып келеді. Оның салдары – меңгертілетін таза грамматикалық ережелер мен сабақта, сабақтан тыс орындалатын жаттығулардағы тілдік талдаулардың оқушылардың күнделікті өмірінде қажетін атқара алмауына әкеліп отыр.

Қазақ тілін функционалдық-коммуникативтік бағдарда оқытуда «тілден – тілдік форма мен тілдің функциясына» және «тілдің функциясынан - тілге» қарай жүру логикасы ұсталынады. Тіл жүйесіндегі тіл бірліктерінің қызметі – өзінен жоғары тұрған тіл бірлігін құруға қатысуы, сөйтіп адам сөйлеуінде барлық тіл бірліктерінің қызметінің көрініс табуы – тілдің функционалдық ерекшелігі болып табылады.

Осы ретте Ахмет Байтұрсынұлының «Тіл құралы» мен Құдайберген Жұбановтың «5-класқа арналған қазақ тілі грамматикасы» оқулығындағы тілдің кіші бірліктерінің кірпіш ретінде сипатталып, ең кіші кірпіш – дыбыс делініп, одан буын, олардан сөз құралатыны айтылуы қазақ функционалдық грамматикасының бастау көздерінің қалыптасуы екенін көреміз.

Қазақ тілінің коммуникативтік қызметі дегенде, жай сөйлемнің, құрмалас сөйлемнің, мәтіннің адам ойын білдірудегі құрылымдық-жүйелік, мағыналық ерекшеліктері басты назарда болуы туралы айтылып отырғаны белгілі. Сөйлемнің коммуникативтік типі дегеніміз – коммуникациялық актідегі сөйлем шегіндегі айтылымның функционалдық қолданыс мақсатын анықтайтын категория. Сөйлемнің ең басты қызметі де, белгісі де - коммуникация бірлігі ретіндегі болмысы. Сондықтан да сөйлемнің басты жіктемесі дәстүрлі тіл білімінде «коммуникацияның мақсаты» деп аталатын коммуникативтік ұстанымға негізделеді. Бұл ретте қазақ тілін қазақ мектебінде оқытудағы және қазақ тілін

екінші тіл ретінде оқытудағы құзыреттердің басым орны танылады.

Қазақ тілінің қатынас құралы ретіндегі қызметін ұғындыру және меңгерту.

1) Қазақ тілінің адамның сезімді білдіру қызметі ерекшелігін меңгерту.

2) Қазақ тілінің танымдық қызметін меңгерту.

3) Қазақ тілінің адам ойын білдіру қызметін меңгерту.

4) Қазақ тілінің кумулятивтік, яғни қазақ халқының тарихы мен мәдениетін жинақтаушы қызметін меңгерту.

Қазақ тілі жүйесінің барлық ішкі элементтері мен категорияларының қызметі, түптеп келгенде, қазақ тіліндегі мәтінді құруға бағытталады, соған арналады. Қазақ тілінің иегері болып табылатын әрбір адамның танымдық үдерісін санасына тіл арқылы таңбалауы, ішкі сезімін тіл көмегімен сыртқа шығаруы, басқа адаммен тілдік қарым-қатынасқа түсуі – қазақ тілі жүйесіндегі кішісінен бастап ең ірісіне дейінгі элементтердің түрлі грамматикалық байланыстарға түсуі арқылы сөйлеуші адамды «коммуникантқа» айналдыру қызметі деп түсініледі.

Қазақша сөйлеуші адамның толыққанды коммуникантқа айналуы үшін оның тек сөздің тура мағынасын біліп қоюы, сол тура мағынадағы сөздерді ғана грамматикалық байланыстар мен қатынастар арқылы сөйлем етіп құра алуы - тым жеткіліксіз. Бұл мәселе - тек қазақ тілін үйренуші өзгетілді адамдарға ғана байланысты деп ойлауымыз керек. Қазақ мектебіндегі, қазақы ортадағы қазақтарға да қазақ тілін коммуникативтік бағдарда оқытудың маңызы - тіл дәрежесінің биіктігін ойы мен сана биіктігіне теңдестіре алатындай жүйе жасау және тәжірибеде қолдану болып табылады.

Қазақ тілі жүйесінің әрбір элементінің формасын, оның лексикалық және грамматикалық мағынасын, түрлі функциясын тұстатықта таныта алатын коммуникативтік бірлік - сөйлем екені белгілі. Бірақ сөйлем коммуникативтік мақсатты, адамның тілдік қарым-қатынасқа түскендегі коммуникативтік жүгін толық атқара алмайды. Бұл ретте мәтіннің болмысын тану қажеттілігі

туындайды.

Кез келген тілдік бірлік қандай аспектіде болмасын, адамдар арасындағы тілдік қарым-қатынас құралына қызмет етеді. Ал тілдегі функционалды стильдер жұмсалымы жағынан тілдің осы негізгі функциясына сәйкес келеді. Сондай-ақ, функционалды стильдер қоршаған ортаны танып білуге, үздіксіз даму үрдісінде болатын адамның таным-білім деңгейінің молайып, дамуына ұйытқы болатын, танымды жаңа сатыға жетелейтін тілдік форма екені белгілі.

Коммуникативтік құзырет – жүйелі құрылым болып келеді. Атап айтқанда, коммуникативтік құзырет тіл меңгерудің біліктері мен дағдыларын білдіреді. Қазіргі тіл білімінде коммуникативтік құзырет өмір сүріп отырған тілдік формалардың функцияларының тепе-теңдігін білдіріп отыратын құбылыс ретінде танылып келеді.

Коммуникативтік құзырет және оның құраушылары – тілдік лингвистикалық, әлеуметтік-лингвистикалық, дискурстық, әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-тұрмыстық, лингвомәдени, стратегиялық құзыреттер.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалды сапаттылығын дамытуда стиль мен стилистика, шешендік өнер, орфография мен пунктуация бойынша практикалық мәні үлкен тіл салаларын меңгертудің маңызы зор.

Қазақ тілін сапалы оқытуды ұйымдастырудың тиімді жүйесі. Мектепте қазақ тілін оқыту үдерісі тұтас білім беру жүйесіне тән жаңашаландыру үдерісін басынан өткеруде. Осындай жағдайда қазақ тілінен берілетін білім мазмұны мен оқыту әдістемесінің жаңашалануы оқушылардың жеке басының дамуы мен әлеуметтенуіне негіз қалайтын жалпы орта білім беретін мектептің 10-11-сыныптарында бейіндік оқыту, 5-9-сыныптарда бейіналды оқыту әдістерін анықтауды және жүйелеуді талап етіп отыр. Оқушылардың тілдік-лингвистикалық білімінің сапалы болуы – барлық пәндердің сапалы оқытылуының негізі болып табылады. Өйткені қазақ тілі – маңызды қарым-қатынас құралы, жеке тұлғаның әлеуметтенуінің негізгі құралы. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі мәрте-

бесіне ие болып отырған қазақ тілі ана тілі пәні ретінде де, мемлекеттік тілді үйрену пәні ретінде де 1-сыныптан бастап 11-сыныпқа дейін оқытылады. Мұның өзі оқушылардың қазақ тілінен (басқа тілдерден де) филологиялық даярлығын күшейтуге назар қойылып отырғанын айқын танытады.

Қазақ тілін сапалы оқыту әдістемелері мен сабақ түрлері арнайы қарастырылып, белгілі бір жүйеге түсірілуі керек. Оқушылардың сауаттылығын дамыту бағытында «Қазақ тілін ана тілі ретінде оқыту әдістемесі» мен «Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде оқыту әдістемесі», «Қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту әдістемесі» салалары зерттелуі күн тәртібінде өзектілігімен қойылып келеді.

Қазақ тілін оқытуды ұйымдастырудың сапалылығы күн өткен сайын артып келеді. Мұғалімдердің сабақ формасы мен түрлерін, әдістерді жетілдіріп отыруға баса назар аударатыны бүгінгі күні көпшілік назарына тегіс танымал болып келеді.

Қазақ тілі сабақтарының тиімділігін арттырып, оқушылардың алған білімінің сапалы болуына не ықпал ете алады? Қазақ тілі сабақтарының тиімділігі, ең алдымен, оқушылардың іші пыспайтын, оқу іс-әрекеттеріне толы, нәтижесі жоғары деңгейде болуы белгілерімен танылады. Ол үшін мұғалім сабаққа даярлығын тиімділікті арттыру мақсатында құруы керек.

Сабақ жоспарын әзірлеу – сабақтың әдістемелік сценарийін жасау – мұғалімнен режиссерлік қабілеттен кем емес талантылықты керек етеді. Сабақтың әдістемелік сценарийінде сыныптағы әр оқушының «өзіндік ролі» айқын берілуі керек. Сабақтың барлық кезеңдерінде мұғалімнің сабақ берушілік қана емес, басшылық, жетекшілік, қолдаушы, ынтымақшылдық болмысы айқын сезіліп тұруы керек. Мұғалім қазақ тілі сабақтарын «грамматикалық ережені айту», «жаттату», «талдаулар жүргізу» сияқты ғана іш пыстыратын әдістермен шектемей, оқушылардың функционалдық сауаттылығын, яғни күнделікті өмір жағдаяттарында керек болатын білім мазмұнын теориялық және практикалық бағытта ұйымдастыруы

міндетті. Сабақ үстінде оқушылардың «жеке» – «екеу» – «үшеу» – «төртеу» – бесеу немесе «топ» – «команда» – «сынып» – «жеке» түрінде жұмыс істеуін ұйымдастырып, тапсырмалардың осы желіде орындалуын қадағалауы тиіс.

Қазақ тілі сабақтарының «Қызықты грамматика әлемінде», «Квест-сабақтар», «Жоба сабақтар», «Ойын сабақтар» сияқты оқу іс-әрекеттері белсенді өтетін түрлермен көбірек ұйымдастырылуы арқылы оқушылардың өз бетімен қазақ тілін меңгеру дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік мол болады.

Қазақ тілі сабақтарының көздейтін түпкі нәтижесі – оқушылардың білім алу ізденісі арқылы өздерінің қолын жеткізетін әдістерді қолдану. Сол арқылы оқушылардың өмірлік тәжірибесі байытылып, жеңіске жету және оны қуанышты эмоциямен сезініп, алдағы сабақтарға қызыға құлшынысы артуы сияқты жайлы сезімдерге бөленуі керек.

Қазақ тілін оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту бағытында оқытуды ұйымдастыруда сабақтың мынадай түрлерін тиімді нәтижеге қол жеткізеді деп ұсынуға болады.

Оқушылар білімін құзыреттілік негізінде бағалау. Мектепте білім беру сапасын дамытудың басты бағдарларының бірі – оқушылардың білімділік деңгейін бағалау технологиясын жаңашаландыру болып белгіленді. Оқушылардың білімін бағалау мәселесі өзекті тақырып ретінде көп зерттеліп келеді.

Қазақ тілінен оқушылардың білімін шынайылықпен бағалаудың мақсаты:

- оқушылардың оқу қызметі нәтижесінде қолы жеткен шынайы ақпарат туралы мәлімет алуы және ол табыстарының білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес келуі;

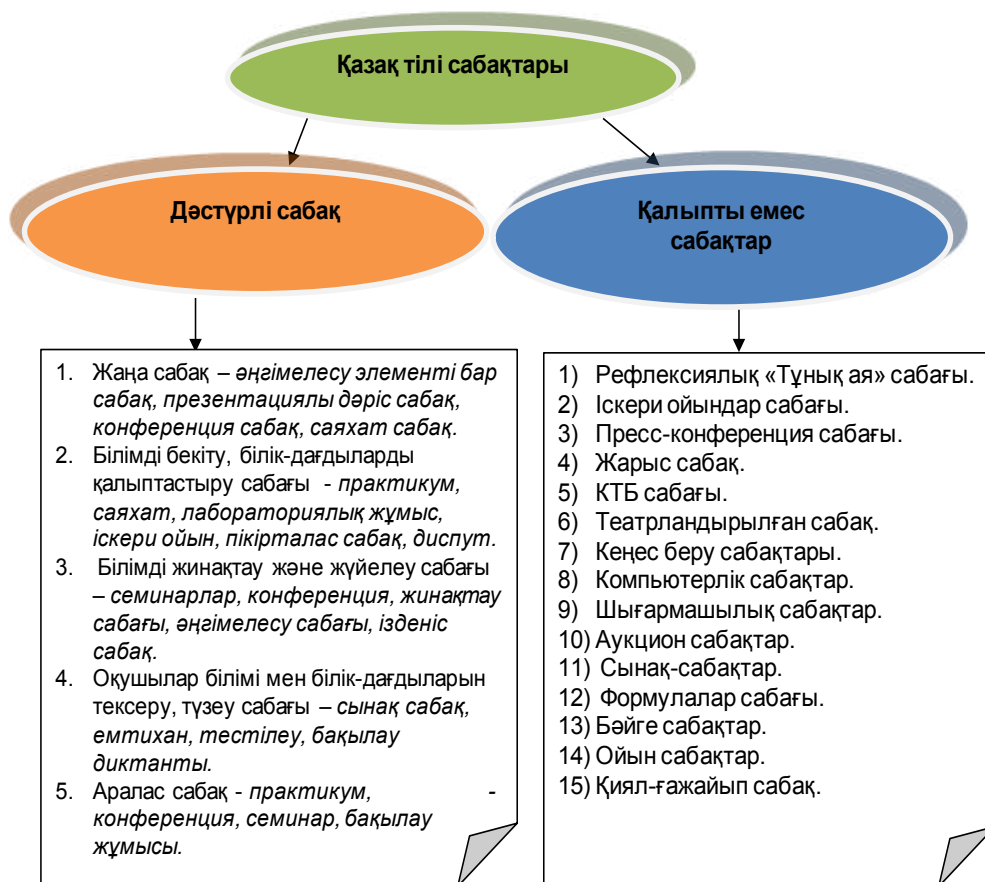
- мұғалімнің оқыту қызметіндегі жайлы және теріс үрдістерді анықтау;

- оқушылардың қол жеткен табыстарының жоғары не төмен көрсеткіште болуы себептерін нақтылау және оларды болашақта түзету амалдарын қарастыру.

Қазақ тілін оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру бағытында оқыту барысында білім алу нәтижесін бағалау және тексерудің қазіргі жүйесінің пәні – негізгі құзыреттер деп аталады.

Білім беру барысын оқушылардың негізгі құзыреттерін қалыптастыру арнасына қарай бұрудың жалпы білімді тексеру мен бағалау жүйесіне тигізетін әсері үлкен болмақ. Білім алушылардың құзы-

реттілігінің сипаттамасы оның көпқырлы, көпқұрылымды болмысын көрсетеді. Құзыреттілік – пән бойынша алынған білім мен білік-дағдының жиынтығы емес. Бұл – білім алу, оқу барысында оқушының түрлі ақпараттармен жұмыс жасау әдістерінің арқасында және ол білімді өмірде қолдануы арқасында топтастырыла жинақталған жаңа бір сапалық қасиеті болып табылады.



3-сызба. Қазақ тілін оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту бағытында оқытуды ұйымдастыруда сабақтың түрлері

Бұл мәселе туралы арнайы қарастырылуы керек. Дегенмен де, атап кететін мәселе бар. Ол – оқушы білімін бағалаудың жаңа түрлері оқушының репродуктивтік білімін емес, оның өз бетімен болашақта өз өмірінде және басқалар үшін қолданбалы маңызы бар өнім тудыра алатын біліктілігін бағалайтын жүйе ретінде қалыптасып келе жатқандығында.

Оқытудың жаңа технологиялары оқушыны білім алу-білім беру үдерісінің

маңызды орталық нүктесі ретінде танып, өз бетімен білім ізденуіне мол уақыт пен мүмкіндіктерді қарастыруда. Осы ретте көп орын оқушының өз оқу іс-әрекетін өзі бағалай алуына беріледі, ондай жаңа жүйе – «оқушының портфолиосы» деп аталады. Сонымен бірге оқушылардың білім алу барысында қол жеткен табыстарын рейтингтік бағалау моделі де жетілдіріліп келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы
2. Абай. Шығармалар: Т.2 Өлеңдер мен аудармалар. Поэмалар. Қара сөздер.: - Алматы: Жазушы, 1995. - 380 б.
- 3: Мұқанов М.М. Жас және педагогикалық психология. Алматы: ҚазПИ баспасы, 1982. - 247 б.
4. Құрман Н., Есенова Г. Қазақ тілінен коммуникативтік жаттығуларды қолдану әдістемесінің ғылыми-әдістемелік негіздері. – Ақтөбе, 2010.
5. Құрман Н. Қазақ тілін оқытудың әдіснамалық негіздері: монография. - Астана: Сөздік-Словарь, 2008. - 157 б.

ӘОЖ 372.893

**ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ЕКІНШІ ТІЛДЕ ОҚИТЫН
7-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ПӘН МЕН ТІЛДІ КІРІКТІРЕ ОҚЫТУ ӘДІСІ
АРҚЫЛЫ ҚАЛАЙША ЭССЕ ЖАЗУҒА DAҒДЫЛАНДЫРУҒА БОЛАДЫ?
(ӘРЕКЕТТЕГІ ЗЕРТТЕУ ТӘЖІРИБЕСІНЕН)**

Е.Ө. Шагимолдин

Физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, Астана қ.

Аңдатпа. Автор Қазақстан тарихын екінші тілде оқытын 7-сынып оқушыларына эссе жазу дағдыларын қалыптастыруды зерттеген. Шетелдік ғалымдардың тәжірибесі негізінде, қазақстандық оқушылардың қажеттіліктеріне сай, жеке өзіндік әдістерін ұсынған.

Аннотация. В статье исследуются навыки по формированию написания эссе у учащихся 7 классов, которые изучают историю Казахстана на втором языке. Автор, рассмотрев зарубежный опыт преподавания предмета на втором языке, предлагает свою личную методику.

Abstract. The author of this article discusses the ways of building essay writing skills of the 7th grade students that are studying the History of Kazakhstan in the second language. Having considered the international experience of teaching the subject in a second language, offers his personal technique.

Тірек сөздер: Қазақстан тарихын екінші тілде оқыту, кіріктірілген білім беру бағдарламалары, эссе жазуға дағдыландыру.

Ключевые слова: преподавание истории Казахстана на другом языке, интегрированные учебные программы, формирование навыков написания эссе.

Keywords: the teaching of the History of Kazakhstan in another language, integrated curricula, development of skills of essay writing.

2012-2013 оқу жылында Назарабев Зияткерлік мектептерінде Кіріктірілген білім беру бағдарламалары ендіріле бастады. Ол үш тұғырлы тіл саясаты және бір пәнді басқа пәндермен кіріктіре оқыту қағидасы негізінде құрылды.

Кіріктірілген білім беру бағдарламасы әлемнің жаһандану процесі мен ақпараттық қоғамның қажеттіліктерін қағанаттандыруға бағытталған. Ол отандық

білім беру жүйесін халықаралық білім беру жүйесіне сәйкестендіруге және әлемдік деңгейде қайта құруды көздейді. Бұл орта білім беру жүйесіне күрделі өзгерістер енгізіп, жаңа форматтағы қазақстандық азаматтарды қалыптастыруға бағытталған.

Отандық орта білім беру жүйесін халықаралық стандарттарға сәйкестендіру негізінде, қазақстандық оқушылардың шетелдің жоғары оқу орындарына түсуіне

және әлемнің кез келген бөлігінде жұмыс жасауына жағдай жасайды, бәсекелестік қабілеттігін арттырады.

Қазақстан тарихы пәні Кіріктірілген білім беру бағдарламасы бойынша қазақ тілінде жүргізіледі. Бірінші оқу тілі – қазақ тілі болып табылатын сыныптарда пәннің оқу мақсаттарына қол жеткізуде, тек қана пәннің мазмұнын ғана оқыту жүзеге асырылады. Ал қазақ тілі – екінші тіл болып табылатын сыныптарда пәннің оқу мақсаттарына қол жеткізу үшін пән мазмұнымен қоса, тілді де оқыту қажеттілігі туындайды.

Қазақстан тарихын екінші тілде оқитын оқушыларды оқыту кезінде пән мазмұнын тереңдете оқыту үшін, алдымен тілді тереңдете меңгерту өзекті мәселеге айналды. Мұғалім Қазақстан тарихы пәні мазмұнын оқытуға қанша тырысса да, тілді меңгермегенше, мазмұнды меңгере алмайтыны түсінікті. Мұғалім бұл процесті соза берген жағдайда, тек қана уақытты ғана жоғалтып алатынын ертелі-кеш түсінеді. Бірақ Қазақстан тарихы пәнінде тек қана тілді оқытсақ, оқушы тоқсан соңында жүргізілетін жиынтық бағалауда төмен баға алатыны сөзсіз. Осы жағдайларды ескере келе, Қазақстан тарихын екінші тілде оқитын оқушыларды оқытуды қалайша жүзеге асыруға болады? – деген заңды сұрақ туындайды.

7-сынып оқушыларында пән бойынша қарапайым академиялық тілді айтпағанда, пән тілі бойынша қарапайым тілдік дағдылардың қалыптаспауы, оқытудың жаңа методикаларын іздестіруге ынталындырады. Сондықтан Қазақстан тарихын екінші тілде оқитын 7-сынып оқушыларын сәтті оқыту үшін әрекетте зерттеу жүргізуге деген сұраныс пайда болып, оның жоспары қалыптастырылды.

Жоспар мына кезеңдер бойынша әртүрлі сұрақтар арқылы жүргізуді көздейді:

Бірінші және екінші тоқсанда, Қазақстан тарихын екінші тілде оқитын 7-сынып оқушыларында пән бойынша базалық сөздік қорды қалайша қалыптастыруға

болады? Тілдік мақсаттарды қандай жолдармен құрастырғанда, пән мазмұнын оқытуға қолдау жасайды? Қандай әдістер оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда тиімді болып табылады?

Үшінші және төртінші тоқсанда, эссе жазуға қалайша дағдыландыруға болады?

Оқушыларды эссе жазуға дағдыландыру өте күрделі процесс болып табылады және ол бірнеше сатылардан тұрады. Эссе жазғанда, оқушы талдауға, қорытынды жасауға дағдыланып, жаңа тұжырым ұсынуы керек. Ең жақсы эссе – бұл оқушының зерттеуі ұсынылған эссе болып табылады.

Эссені жазу 7-сыныптан басталып, емтихан тапсырғанға дейін, кезең-кезеңмен жүргізіледі. Эссені жазуды дағдыландыру оқушының жас ерекшелігіне сәйкес жүргізіледі. Мәселен, 7-сыныптың бірінші тоқсандарындағы эсселеріне назар аударсақ, онда негізінен баяндау болып келеді.

Қазақстан тарихын екінші тілде оқитын 7-сынып оқушыларына одан артық талап қою мүмкін емес, өйткені алдымызда пән бойынша қарапайым академиялық тілін былай қойғанда, пән тілі бойынша қарапайым тілдік дағдылары қалыптаспаған оқушылардан талдауды талап ету мүмкін емес. Алайда, бұл пән бойынша пәндік дағдыларды меңгеруді кейінге шегере беруге болады деген сөз емес. Үшінші және төртінші тоқсанда, пән бойынша дағдыларды қалыптастыра бастаған дұрыс. Үшінші тоқсандағы қалыптастырушы бағалауды және ішкі жиынтық бағалауды қарастырғанда, бірқатар мәселелер анықталды.

Оқушылардың үшінші тоқсанда жазған ішкі жиынтық бағалаудың төртінші тапсырмасында «Қазақ халқының қалыптасуы заңдылық па?» тақырыбында 70-100 сөзден тұратын эссе жазу тапсырмасы берілді. 7-сыныптың екінші тілде оқитын оқушылардың 30-дан астам эссесі оқылып, оның үшеуі мысал ретінде келтірілді.

Оқушы	Эссе мазмұны
А23	<p>«Мен ойлаймын. Қазақ халқының қалыптасуы үлкен бөлігінде заңдылық болмады. Қазақ халқының ата-бабалар түріктер болды, және олар европиоидтік rassасы болды. Бірақ қашан монғолдар біздің жерлер бағындырды, бізде монғолоидтік rassасы қосылды. Және орта ғасырларда Орта Азияда көп соғыстар болды, сол себептен қазақ этносы өте ақырын құрылды. Мысалы, Әмір Темірдің соғыстар біздің жерлер әлсіреді. Біздің жерде көп ішкі күрестер болды, және қашан Әбілқайыр хандығында ішкі күрестер бастады, Керей мен Жәнібек оның хандығынан шықты және Қазақ хандығы құрылды. Біздің жерде өте көп этностар қосты. Сол себептен қазақ халқының қалыптасуы заңдылық болмады».</p>
Б13	<p>«Мен: «Қазақ халқының қалыптасуы заңдылық және заңдылық емес» - деп ойлаймын.</p> <p>Заңдылық, себебі қазақтар: «бізге бірігу керек айтты. Олар бұл әртүрлі мемлекеттерден ойлады.</p> <p>Заңдылық емес, себебі қашан Әбілқайыр хан 1468 жылы Моғолстанға шабуыл жасады, ол өлді. Оның жоспары ешқалай Әбілқайыр хандығына көмектесті, бірақ бұл қазақ халқының қалыптасуына көмектесті.</p> <p>Қорытындыда менің пікірім: «Қазақ халқының қалыптасуы заңдылық емес» - артық ойлаймын. Себебі, егер Әбілқайыр хан оның жолында өлмесе, Қазақ хандығында болашақта болмады» .</p>
Н24	<p>«Қазақ халқының қалыптасуы заңдылық және заңдылық емес. Қазақ халқының қалыптасуы заңдылық, себебі Әбулхаир хан өзі тағыда бір мемлекетті істеуге келеді. Ол мүмкін Қазақстан. Қазақ халқының қалыптасуы заңдылық емес, себебі Абулхаир хандығынан Керей мен Жәнібек кетіп қалды және кеткенде Қазақстан халқысы құрылды».</p>

А23 эссесімен танысып, мынадай қорытынды жасауға болады:

Оқушы сабақта танысқан білімін ғана емес, қосымша дайындалып, жаңа материалдарды келтірген. Ол Қазақ халқы қалыптасуын ертеден бастағысы келеді, ал монғолдар шапқыншылығын қазақ халқы қалыптасуына кері ықпал ететін фактор ретінде қарастырады, сондықтан қазақ халқының XV ғасырда қалыптасуын заңдылық емес, оның заңды қалыптасуы ертеде қыпшақ дәуірінде жүрді деп есептейді. Оның ойынша, монғол шапқыншылығы түркі мемлекеттерінің құлдырауына әкелді. Эссенің басында монғолдардың қазақ халқы қалыптасуына әсері болғандығын жасырмайды, бірақ олардың әсерін кері әсер ретінде бағалайды. Сондықтан болса керек, ол қазақ халқының XV ғасырда қалыптасуын заңсыздық, XII ғасырда қалыптасуын тиісті процесс ретінде

қарастырады. Эссені оқи отырып, оқушы эссе тақырыбынан біршама ауытқып кеткенін байқаймыз, өйткені оқушы қазақ халқы қалыптасуының себептерін емес, қазақ халқы қалыптасуына кері әсер еткен себептерді қарастырған, сонымен қоса оқушыда жеке пікірін айту және жеткізу, өз пікірін айғақтар келтіре отырып делелдеуде жүйелілік сақтамаған.

Н24 эссесіне сараптама жасағанда, мынадай тоқтам жасауға болады:

Оқушы екі жақты пікірді ұстанады. Бұл оқушының осы сұрақтың аясында ойланғанын көрсетеді, сонымен қоса ол осы екі жақтың да негізді екенін дәлелдейтіндей айғақтар ұсынуға тырысқан. Бірақ оқушы өз пікірін дәлелдейтін әлді айғақтар мен фактілерді қолдана алмаған. Оның үстіне эссенің қорытындысы да жоқ. Осыған қарағанда, 7-сынып оқушыларында жеке пікірін дәлелдеу және қорытынды жасауға дағдыландыру қажеттілігін көрсетеді.

Б13 эссесімен танысқанда, мынадай түйін жасауға болады:

Н24 сияқты екі жақсы пікірді ұстанады. Жоғарыда атап көрсеткендей, бұл оқушы осы тақырып аясында ойланғанын байқаймыз. Н24 қарағанда, бұл оқушы қорытынды жасаған, өз пікірін дәледеу үшін айғақтар келтіріп, оның негізділігін ашып көрсеткен. Бірақ оқушы жағдайға баға беруге дағдыланбаған, заңдылығы басым ба немесе заңсыздығы басым ба?

Үш эссені қарастыра келе, мынадай өзекті мәселелер анықталды:

Біріншіден, оқушылар эссе жазғанда, тақырыптан ауытқып кету жағдайлары байқалады.

Екіншіден, оқушылар жеке пікірлерін дәлелдеудің сөйлемдік құрылымдарын қолданғанмен, жеке пікірлерін дәлелдеу үшін әлді фактілер мен айғақтарды келтіруге дағдыланбаған.

Үшіншіден, оқушылар эссе жазғанда, баға беру дағдысы қалыптаспаған.

7-сыныптың үшінші тоқсанында жазған эсселерді талдай келе, анықтаған өзекті мәселелерді шешу үшін бірқатар әдебиеттер қарастырылды. Осы мәселелерді шешу үшін халықаралық тәжірибелерден Liz Dale, Wibo van der Es, Rosie Tonner

«Пән мен тілді кіріктіре оқыту дағдылары» деген еңбекті [1], Роженцева Маргарита Владимировнаның «Қоғамтану бойынша эссе жазу технологиясы» [2] деген мақаласын атап айтуға болады.

7-сынып оқушыларын эссе жазуға дағдыландыру үшін сатылы сұрақтар қоя отырып, өз көзқарасын айғақтар мен фактілер негізінде дәлелдеуге дағдыландыру мақсаты қойылды.

Төртінші тоқсанда эссе жазуға дағдыландыру мақсатына қол жеткізу үшін Батыс Еуропа әдіскерлерінің еңбектеріндегі методикалар қарастырылып, 7-сынып оқушыларының қажеттіліктеріне сәйкес төмендегідей сабақ жоспары құрылды.

Сабақтың қызығушылығын ояту және оқушылардың жаңа тақырып бойынша білімдерін тексеру мақсатында «Керей және Жәнібек хандар қандай хандар еді?» деген тақырыпта түйін жазуға тапсырма берілді. Осы тапсырма негізінде оқушылардың бастапқы білімдері анықталып, жаңа тақырыпқа деген қызығушылықтары оятылады.

Оқушылардың жұмыстарына назарымызды аударсақ:

Оқушы	Түйін
A23	<i>«Олар Қазақ хандығының негізі қалды. Олар ақылды, әділді, батылды болды. Керей мен Жәнібек Әбілқайыр хандығынан кетіп қалды, себебі Әбілқайыр хандығында әрқашан соғыстар болды. Олар ұлы адамдар».</i>
B13	<i>«Мен: «Керей мен Жәнібек адал, ұлы адамдар болды.» Олар қазақ хандығының негізін қалаушы. Керей, Жәнібекпен Әбілқайыр хандығынан бөлініп, Моғолстанға кетіп алады, өзін мемлекет жасады. Менің ойымша: «Бұл жанкешті қылық. Олар әрқашан халық көріп ойлады».</i>
H24	<i>«Керей мен Жәнібек Қазақ хандығын құрды. Керей Қазақстан хандығында хан болған. Ол өзі соғысқа және жаңа жерлерді басуға келмеді. Олар екеуі бейбітшілікте өмір сүруге келді. Жәнібек сондай-ақ Керей сияқты болған».</i>

Қызығушылығын ояту кезеңіндегі тапсырма барысында оқушылардың Керей мен Жәнібек ханның Қазақ хандығының негізін қалаушы екендігін біліп қана қоймай, екі хан туралы түсініктері қалыптасқанын көреміз. Оқушылар сұрақ қоюарқылы тапсырманы орындағандықтан,

олардың тақырыптан ауытқығанын байқамаймыз, осы тапсырманы орындағаннан кейін, оқушыларға үшінші тоқсан жиынтық бағалаудың эссе тапсырмасын орындағанда, тақырыптан ауытқушылық болғандығын, сондықтан тапсырмаларды орындағанда, тапсырманы

мұқият оқып танысуын ескертіңіз. Бұл оқушылардың жетістіктері деп есептесек, оқушылар өз көзқарастарын дәлелдеу керектігін білгенмен, келтірген фактілері мен көзқарастары арасында байланыс аздау және жүйелілік сақталмайды. Оқушыларға өзінің көзқарасын білдіруде және эссе жазғанда, мынадай сөйлем құрылымдарын қолдану туралы ұсыныс жасаңыз. Ой аяқталмаған сөйлем құрылымдарын қолданудың маңызын түсіндіріп беріңіз.

7-сынып оқушыларына «Керей және Жәнібек қандай хандар еді?» деген сұраққа мынадай құрылымдағы сөйлемдер үлгі ретінде ұсынылды:

«Керей мен Жәнібек өте шебер дипломат хандар еді, өйткені олар Моғолстан билеушісі Есенбұға ханмен келіссөздер жүргізіп, нәтижесінде Жетісу жеріне көшіп кетті».

Оқушыларға сөйлемнің бірінші бөлігінде, жеке пікір берілгендігі, ал оның келесі бөлігінде фактілер келтіру арқылы осы ойдың дәлелденіп тұрғанын айтып түсіндіру керек. Оқушыларға өз көзқарастарын білдіргенде, осы құрылымдық сөйлемді ескерулерін

сұраңыз.

Оқушыға эссе жазудың дағдыларын қалыптастыруда қойылатын сұрақтардың сапасы да ерекше рөл атқарады. Оларды орнына қарай және қарапайымнан күрделіге қарай қоюдың маңызын ұмытпағанымыз дұрыс.

Сабақтың жаңа материалды игеру бөлімінде, сұрақтарды мына бағытта құрғанымыз тиімді болып келеді:

Алдымен жеке пікірін айтуды бекітуге бағытталған сұрақтар, екіншісі жеке пікірін айтуда бірнеше дәлелдер келтіре отырып, дәлелдеуге бағыттау және баға беруге бағытталған сұрақтар тізбегі негізінде жүргізуге кеңес береміз. Сұрақтарды осы тізбекте қою арқылы сіз тапсырмаларды дифференциялауға қол жеткізесіз.

Сабақтың жаңа материалды игеру бөлігінде мына сұрақтар қойылды:

1. Керей мен Жәнібек хандар билікқұмар хандар ма?
2. Керей мен Жәнібек хандар халық көңілінен шықты ма?
3. Керей мен Жәнібек қаншалықты дипломат хандар болды?

Сабақ барысындағы оқушылардың жауаптарына назар аударсақ:

Оқушы		Түйін
A23	Бірінші сұрақ	<i>«Керей мен Жәнібек хандар билік құмар хандар болмады, өйткені дәстүрде жазды: біріншіден үлкен баласы хан болады, сол себептен біріншіден Керей, ал екіншіден Жәнібек хан болды».</i>
	Екінші сұрақ	<i>«Керей мен Жәнібек хандар халықтың көңілінен шықты, өйткені олар экономикасы және өмір деңгей көтерді, және олар тұрақтылық арналған реформалар істеді».</i>
	Үшінші сұрақ	<i>«Керей мен Жәнібек дарынды дипломат хандар болды, өйткені соғыстан кейін олар ойлады, және дипломат жолымен қалалар бөлінді».</i>
B13	Бірінші сұрақ	<i>«Менің ойымша: олар құмар хандар болған жоқ, себебі олар бірге басқарды. Керей хан болды, ал Жәнібек ақылдасар».</i>
	Екінші сұрақ	<i>«Менің ойымша: «Керей мен Жәнібек халықтың көңілінен шықты, себебі Дешті Қыпшақ даласында көшпелі шаруашылығында пайдаланды, қазақ тайпаларының басын қосып, қазақтың этникалық аумағын кейту».</i>
	Үшінші сұрақ	<i>«Менің ойымша: Керей мен Жәнібек жақсы, ақылды дипломат хандар болған, себебі олар Моғолстан патшасымен жер туралы келісті, күшті. Шайбанилермен көпшілікті шайқасты, ал сосын бітім жасады».</i>

Н24	Бірінші сұрақ	<i>«Керей тәртіп және мұрагерлікпен қатар болды, себебі хан осындай болуға керек».</i>
	Екінші сұрақ	<i>«Керей мен Жәнібек хандар халықтың көңілінен шықты, өйткені олар өзінің халықтың туралы қамын жеді».</i>
	Үшінші сұрақ	<i>«Керей және Жәнібек шебер дипломат болды, өйткені олар Абулхаир ханмен соғысқанда Керей мен Жәнібек олардың ішкі және сыртқы қайшылықты біліп жүргізді».</i>

«Керей және Жәнібек билікқұмар хандар болды ма?» деген сұраққа Н24 оқушы сөйлем құрылымын сақтай отырып жауап берген, алайда өз көзқарасын дәлелдеу үшін айғақтар келтермейді, тек ханның осы қасиетке ие болу міндеттілігіне ғана жүгінеді. Ойы аяқталмаған сөйлемдік құрылымды қолданғанмен, жеке көзқарасын толық дәлелдей алмаған.

Б13 оқушы сөйлемдік құрылымды қолданған, жеке көзқарасын дәлелдеу үшін айғақ келтірген. Бұл оқушының эссе жазу дағдысы қалыптасып қалғанын және жеке пікірін дәлелдеу жолдарын меңгергенін көрсетеді.

А23 оқушы сөйлемдік құрылымды қолданған, жеке көзқарасын дәлелдеу үшін айғақтар келтіріп, билік үшін күрестің болдырмау жолдары қолға алынғанын көрсеткен. А23 оқушы Қазақ хандарының арасында билікті алмастырудың заңдылық негізі қалыптасқанын және осы негізде билік алмасып отырғанын, билік үшін күрестің алдын алғанын алға тартып айтып отыр. Қазақ хандары Керей мен Жәнібектің бейбіт жолмен билік алмасуын қамтамасыз етіп, оның заңдылық негізін қалауын хандардың жетістігі ретінде дәлелдеп отырғанын байқаймыз.

«Керей мен Жәнібек хандар халық көңілінен шықты ма?» деген сұраққа Н24, Б13 және А23 оқушы сөйлем құрылымдарын қолданып, жеке көзқарасын екі факті келтеріп дәлелдеген.

Бұл Н24 үшін өте үлкен жетістік, оқушы дәлелдеудің әдісін меңгеріп, түйіннің негізгі мәнін түсінгенін байқаймыз.

Б13 оқушы Керей және Жәнібек хандардың ішкі саясатындағы рөлі мен экономиканы дамытудағы рөлін көрсету арқылы дәлелдесе, А24 оқушы олар Қазақ

хандығына түбегейлі өзгерістер енгізу арқылы халықтың өмір салтын өзгерту арқылы қол жеткізгенін айтып отыр. Осы тапсырманы орындау барысында оқушылар жеке пікірлерін әртүрлі аргументтер мен фактілерді келтіре отырып, дәлелдей түсуге дағдыланды және ой аяқталмаған сөйлем құрылымдарын пайдалануға жаттықты.

«Керей мен Жәнібек қаншалықты дипломат хандар болды?» деген тапсырманы орындағанда, оқушылар қазақ хандарына баға берулері керек еді. Оқушылар бұл тапсырманы белгілі бір дәрежеде орындай алған, себебі А23 оқушы «дарынды», Б13 «ақылды», Н24 «шебер» сөздерін қолданған. Бірақ оқушылардың тапсырманы орындауда берген бағасына сәйкес олардың тұлғасын ашып көрсетуге дағдыланбағандығын, жаттығуды қажет ететінін көрсетеді. Мұғалім тапсырманы бергенде, өзінің нұсқаулығына баса назар аударғаны дұрыс. Бұл оқушылардың тапсырманы талабыңызға сай орындауын кепілдендіреді. Тапсырманың нұсқаулығын жүргізгенде, сұрақтардың арасындағы ерекшеліктері туралы сұрастырып, баға беретін сөздерді бір тізіп шықсаңыз, оқушылардың тапсырманы сапалы орындауына қолдау жасайсыз. Оқушыларға осы мазмұндағы тапсырманы эссе қорытындысын жазғанда қолдану туралы кеңес беріңіз.

Сабақ соңында сыныптың алған білімін тексеру үшін сабақта қызығушылығы ояту кезеңінде қойылған сұрақты қайта қоюға кеңес береміз. Осы арқылы Сіз сабақтың басында және сабақтың соңындағы оқушылардың білімін және меңгерген дағдыларын тексере аласыз.

Әрекеттегі зерттеу барысында, алдымен оқушылардың тарих пәні эссесінің маңызын арттыратын жоғары сапалы сөйлем құрылымдарын қолданудың және өз көзқарасын дәлелдеп жазудың жолдары оқытылды. Эссенің қорытындысын жазып үйрету үшін баға

беруге бағытталған сұрақтар қоюға дағдыландыру әдістері қолданылды. Осы әдістер арқылы екінші тілде оқитын 7-сынып оқушыларын Қазақстан тарихы пәні бойынша эссе жазудың қарапайым дағдыларын меңгерудің мүмкіндіктерін береді деп қорытындылаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Liz Dale, Wibo van der Es, Rosie Tonner «Clil Skills». Universiteit Leiden, 2010. – 92-93 б.
2. Роженцова М.В. Технология написания эссе по обществознанию / <http://festival.1september.ru/articles/589616/>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ КОМПЬЮТЕРНЫХ МОДЕЛЕЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПОНЯТИЯ «ОТНОСИТЕЛЬНОСТЬ МЕХАНИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ»

П. Л. Гращенко

НПЧУП «Инфотриумф», г. Минск, Беларусь

Д.В. Жвалевская, Л.А. Исаченкова

Национальный институт образования, г. Минск, Беларусь

Аңдатпа. Мақалада 7-сыныптағы физика пәнінің «Механикалық қозғалыс» бөлімін интерактивті модельдерді пайдалану арқылы баяндау мысалы келтірілген. Интерактивті модельдер «салыстырмалық» сияқты күрделі ұғымды түсіндіру және меңгеру барысында қалай жұмыс істейтіні көрсетілген.

Аннотация. В статье приведен пример изложения раздела «Механическое движение» в курсе физики 7-го класса с использованием интерактивных моделей. Также показано, как «работают» интерактивные модели при объяснении и усвоении такого сложного понятия как «относительность».

Abstract. The article demonstrate an example of using interactive models in teaching «Mechanical movement» topic in the course of Physics for 7th grade. This article shows how to use interactive models in explaining and mastering such a complicated theme as «relativity».

Тірек сөздер: білім беруді ақпараттандыру, виртуалды оқыту ортасы, компьютерлік модельдеу.

Ключевые слова: информатизация образования, виртуальная среда обучения, компьютерное моделирование.

Keywords: informatization of education, virtual learning environment, computer modeling.

Одним из ведущих направлений развития современного информационного общества является информатизация образования. Среди всех учебных дисциплин физика – наиболее поддающийся компьютеризации предмет. Уже давно компьютер здесь успешно применяется для облегчения рутинной работы по выполнению расчетов. Информационные технологии можно использовать и для изучения тео-

ретического материала, тренинга, в качестве средства моделирования и визуализации и т.д. Наряду с компьютерным моделированием возник и стал развиваться класс интерактивных моделей. Это уже не только «живая», но и управляемая картинка изучаемой реальности. Использование интерактива, как значимой функции виртуальной среды обучения, позволяет:

- не только наблюдать физические яв-




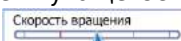
ления и процессы, но и изменять условия их протекания, обеспечивая деятельностный подход к обучению, ориентированный на развитие ключевых компетенций школьников: мотивации, умения планировать действия, выполнять их и контролировать качество полученного результата;

- с помощью компьютерных программ визуализировать абстрактные физические понятия, изменять в широком диапазоне параметры и условия учебного эксперимента;

- интенсифицировать процессы формирования познавательной самостоятельности учащихся, определяющие успех их учебной деятельности; создавать дополнительные условия для творчества.

Логика курса физики средней школы построена так, что ее изучение начинается с механики. Такая логика вполне оправдана, так как именно в механике вводятся все основные понятия, используемые во всех других разделах физики. В механике учащиеся знакомятся с физическими законами и теориями, их предсказательными функциями, универсальностью многих выводов и обобщений из законов и теорий в применении как к макро-, так и микро-системам. И одним из трудных в усвоении является раздел «Механическое движение». Он менее других обеспечен демонстрационным экспериментом. Поэтому использование в данном разделе интерактивных моделей наиболее целесообразно.

Рассмотрим применение интерактивных моделей при самостоятельном изучении темы «Механическое движение. Относительность покоя и движения» в 7 классе. Электронная версия данной темы учебника дополняется виртуальным экспериментом, использующим интерактивные модели, которые позволяют наглядно и убедительно представить материал учебника. Например, при формировании понятия «относительность движения» и зависимость его характеристик (относительности покоя и движения, траектории) наглядной и продуктивной в плане усвоения этих понятий являются интерактивные модели «Относительность движения».

Кнопки **Берег** и **Плот** дают возможность изменять тело отсчета. Кнопка **Траектория** позволяет сделать траекторию видимой или **Траектория** невидимой. Кнопки  и  определяют тело (мяч, точка пропеллера), траектория движения которого интересует учащегося. Кнопка  или  позволяет изменить быстроту движения мяча или точки пропеллера. Кликнув мышкой на кнопку **Выход**, можно завершить работу с данной интерактивной моделью.

Дойдя по тексту параграфа до понятия «относительность движения и покоя», учащийся с помощью интерактивной модели проводит виртуальный эксперимент. Кликнув мышкой на кнопку **Берег** (рис. 1) определяет телом отсчета берег.

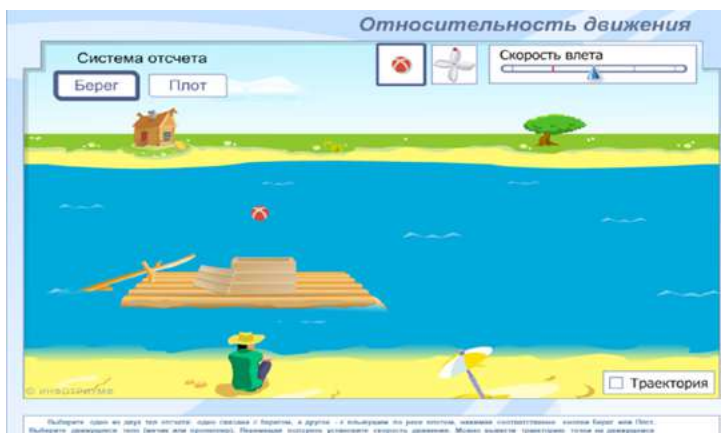


Рис. 1 – интерактивная модель «Относительность движения»: тело отсчета – берег

Учащийся видит, что плот плавает, а деревья, здания на берегу покоятся. Выбирает кнопку **Плот** (рис.2). Теперь плот


– тело отсчета принимается за неподвижное. А берег, деревья, здания движутся, удаляясь от плота.

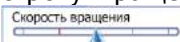


Рис. 2 – интерактивная модель «Относительность движения»: тело отсчета – плот

Таким образом, наглядно учащийся убеждается, что покой и движение относительны, т.е. зависят от выбора тела отсчета.

Далее по тексту идет знакомство с траекторией движения и показывается ее относительность. В тексте учебника в качестве доказательства предлагается результат наблюдения за движением фликера на ободу колеса велосипеда. Понятно, что опыт с велосипедом реально осуществить в классе нельзя. Относительность траекто-

рии движения доступно и наглядно доказывает виртуальный опыт с той же интерактивной моделью. Учащийся выбирает за тело отсчета **Плот**, за тело движения – точку на пропеллере , траекторию делает видимой **Траектория**.

Изменяя быстроту вращения пропеллера кнопкой **Скорость вращения**  наблюдает траекторию движения точки. Это окружность (рис. 3).

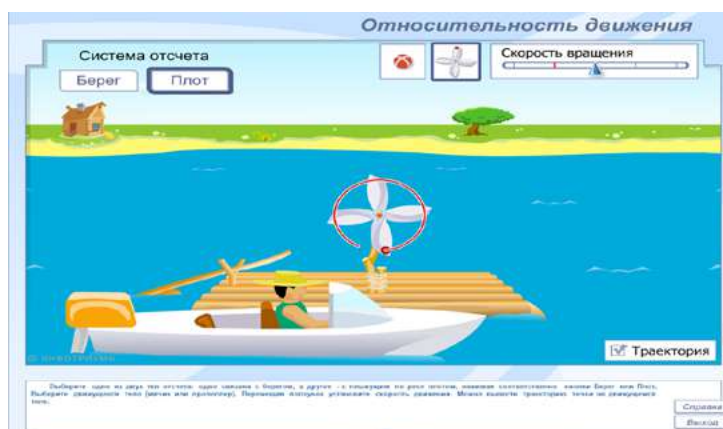


Рис. 3 – интерактивная модель «Относительность движения»: тело отсчета – плот, тело движения – пропеллер

Здесь же он должен сам спланировать виртуальный эксперимент и дать ответ на вопрос-задание.

Вопрос-задание

Убедитесь сами, что вид траектории не

зависит от быстроты вращения пропеллера. Почему? Ответ дайте самостоятельно.


Далее ему следует сделать то же самое, выбрав вместо пропеллера мяч  (рис. 4).



Рис. 4 – интерактивная модель «Относительность движения»: тело отсчета – плот, тело движения – мяч

Из результатов наблюдений учащийся находит ответы на вопросы:

1. Что представляет траектория движения мяча?
2. Как на нее влияет быстрота движения мяча?

Далее учащемуся предлагается повторить виртуальный опыт, поменяв тело отсчета, кликнув на кнопку **Берег**. Траектория мяча теперь представляется сложной кривой (рис. 5).

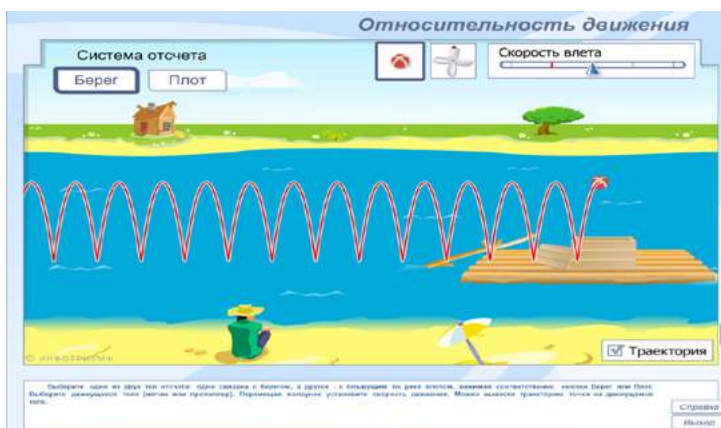


Рис. 5 – интерактивная модель «Относительность движения»: тело отсчета – берег, тело движения – мяч, траектория движения мяча

Поменяв мяч на пропеллер, учащийся видит, как изменилась траектория движения точки пропеллера (рис. 6).



Рис. 6 – интерактивная модель «Относительность движения»: тело отсчета – берег, тело движения – пропеллер, траектория движения пропеллера

Изменяя быстроту вращения пропеллера, он может наблюдать за изменениями траектории движения точки на нем и сделать вывод о том, что форма траектории тоже относительна.

Использование в учебном процессе интерактивных моделей позволяет реали-

зовать методологическую функцию обучения, т.к. помогает формировать у учащихся опыт исследовательской деятельности – компьютерного моделирования; совершенствовать навыки использования компьютера в учебных целях.

ӘОЖ 82.161.1АБАЙ.06:37.091.31

**ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДІҢ
9-11-СЫНЫПТАРЫНА АРНАЛҒАН «АБАЙТАНУ»
БАҒДАРЛАМАСЫНДАҒЫ АБАЙДЫ ТАҢУ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Е.А.Омарханов

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

К.І. Баяхметбаева

Астана қаласының білім басқармасы, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада «Абайтану» оқу бағдарламасының мазмұны қарастырылады, Абай шығармаларын оқығандағы өзекті мәселелер көрсетіледі.

Аннотация. В статье рассматривается содержание учебной программы «Абайтану», описываются актуальные проблемы при изучении произведений Абая.

Abstract. The article discusses the content of the curriculum of «Abay-tanu» course and describes the current problems in the study of Abai personality.

Тірек сөздер: «Абайтану» курсы, Абайдың әдеби мұрасы, Абай философиясы.

Ключевые слова: курс «Абаеведение», литературное наследие Абая, философия Абая.

Keywords: the cultural and philosophical heritage of Abai Kunanbayev.

Ұлы Абайдың шығармашылық мұрасы – халқымыздың ғасырлар бойы маңызын жоймайтын рухани қазынасы. Абайды тану, бағалау, насихаттау, оқыту қоғамдық ой-санада тың серпілістер туғызары анық. Сондықтан заман, уақыт талабына орай Абайды жаңа қырынан тану, ғылыми тұрғыдан тың байламдар жасау, ақынның мұрат-мақсаттарын бүгінгі жастарымыздың санасына сіңіру абыройлы борышымыз болмақ.

Келер ұрпақты елін, жерін сүйетін елжанды, отансүйгіш етіп тәрбиелеу міндеті білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыты болып табылады. Сол мақсатқа лайықталып, 9-11-сыныптарға арналған «Абайтану» курсы таңдау пәнінің бағдарламасы 2012 жылы 27 сәуірде бекітілген «Қазақстанның ішкі саясатындағы идеологиялық менеджментті қайта жаңғырту жөніндегі 2012-2013

жылдарға арналған Жалпыұлттық іс-шаралар жоспарының» 41 және 42-тармақтарына сәйкес әзірленді. «Абайтану» курсы оқу бағдарламасы ҚР Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі №115 бұйрығымен бекітіліп, оқу үдерісіне енгізілді.

Жалпы білім беретін мектептердің 9-11-сыныптарына арналған «Абайтану» курсы таңдау пәнінің жылдық оқу бағдарламасына 34 сағат бөлінген. Оның 31 сағаты бағдарламадағы материалдарды оқуға, 2 сағаты шығармашылық жұмыстарды орындауға, 1 сағаты оқушылардың пән бойынша алған білімдерін жүйелі түрде қорытындылауға беріледі.

«Абайтану» курсының негізгі мақсаты - Абай Құнанбайұлының қазақ әдебиетінің көшбасшысы ретіндегі құбылыстық сипатын, ақындық әлемін, өлең өнеріндегі қай-

таланбас өзгешелігін, ойшыл, кемеңгерлігін танытуға бағытталған.

Курсты оқытудың міндеттері:

– қазақ сөз өнеріндегі Абайдың орны мен ақындық болмысын тану;

– Абайтанудың кезеңдерін саралап, шығармашылығындағы тұлға концепциясына қатысты өзекті мәселелерді айқындау;

– Абайдың шығыс пен батыс әдебиетін терең меңгеруінің мәні мен маңызын жан-жақты ашу;

– ұлы ақынның өмірбаяндық тың деректеріне сүйене отырып, қазақ әдебиетіндегі көшбасшылық орнын көрсету;

– ғұлама ойшылдың философиялық ақыл-нақыл сөздерінің мән-мағынасын ашып, тәлімгерлік тағылымын сөз ету;

– ақын шығармаларындағы ғылым, білім, ақындық өнер, елдік мәселелердің маңыздылығын түсіндіру;

– ақынның қоғамдық құрылыс, азаматтық көңіл күй, тарихи таным үрдісі туралы жазған ғылыми-философиялық трактаттарындағы көзқарастарымен таныстыру;

– Абай шығармаларын оқып-білудің өзектілігін, Абайтану ғылымының мол мұрасы – қазақ өмірінің тарихи факторы іспеттес екендігін ұғындыру;

– қазіргі Абайтанушы ғалымдардың ақын шығармаларын зерттеу, жинақтау, жариялау, насихаттау турасындағы жұмыстарынан хабардар ету;

– ақынның көркем-әдеби туындыларындағы ұлттық таным мен рухани, мәдени құндылықтарды оқушылардың бойына сіңіру және ақын идеяларын күнделікті тұрмыста басшылыққа алуға тәрбиелеу;

– Абай шығармашылығындағы толық адам тұжырымын айқындау;

– Абайдың ақындық мектебі, поэзиясындағы дәстүр мен жаңашылдық ұғымының мәні мен маңызын рухани кемелдік танымы тұрғысынан таныту;

– Абай және қазіргі қазақ әдебиетінің рухани байланысын ғылыми негізде пайымдау;

– ақын қарасөздерінің, өлеңдерінің, поэмаларының, аудармаларының, ән мен

күйлерінің мазмұны адамгершілікті, имандылықты, махаббатты, достықты, әділеттілікті, татулықты, бірлікті жырлайтындығын келер ұрпаққа үлгі-өнеге ету» [1].

Аталмыш курста ақынның өмір жолынан, туып-өскен ортасы мен әдеби мектебі, Абайтану мәселелері, тәлім-тәрбиелік мәні зор қарасөздері, өлеңдері, поэмалары және поэзияға қойған биік мақсаттары топтастырылып берілді. Абайдың шығыс пен еуропа, орыс әдебиеті классиктерінің туындыларымен жете танысуы, оның шығармашылық, ақындық өнеріне игі ықпалын тигізіп, поэзия мен қарасөз жанрында теңдессіз дүниелер тудырғанын шәкірттердің санасына жеткізу. Абайдың әдеби мұрасы дүниежүзі халықтары әдебиетінің алтын қорына қосылған жәдігер туындылар екендігін жас буын ұрпаққа үлгі-өнеге ету. Мектеп оқушыларына Абай шығармашылығының ұлттық әдебиетіміздің өркендеуіне жасаған идеялық-көркемдік ықпалын жан-жақты саралай отырып терең ғылыми негізде ұғындыру. Абайтанудың тарихи, ғылыми құнды нәтижелерін терең танып, білуге баулу.

9-сыныпта жас ерекшеліктеріне қарай берілген Абай шығармаларының мазмұны 10-11-сыныптың «Абайтану» курсының оқу бағдарламасында кеңейтіліп, спираль тәріздес дамытылып берілген. 9-сыныпта Абайдың өмірі, Абай ақындығының бастаулары, Абай шығармаларындағы шығыстық сарындар, Абай және орыс, батыс әдебиеті, Абай мұрасының орыс және өзге тілдерде танылуы, Абайтану мәселелері, Абай шығармаларындағы ғылым, білім тақырыбы, Абай танымындағы ән мен күй, поэмалары берілген. 10-11-сыныпта Абай мұрасының ХХ ғасырдың отызыншы-алпысыншы жылдарындағы зерттелу жайы, қазіргі абайтанудағы өзекті мәселелер, өнер, білім, қоғамдық құрылыс, тарих, ел, махаббат, азаматтық көңіл-күй, сыншыл, сатиралық мазмұндағы шығармалары, ақын шығармаларындағы исламдық дүниетаным және Алланы тану туралы философиялық ойлары, қарасөздері, өлеңдері және аудармалары, поэмалары топтастырылып берілді. Абайдың талантты ақын

шәкірттерінің шығармашылығына да көңіл бөлінді. Абай шығармашылығындағы тұлға болмысы, толық адам танымдарының идеялық-көркемдік ұстаным негізіндегі байламдарын байыпты бағдарлауға назар аударылды.

Жалпы орта білім беретін мектепте қазақ әдебиеттану ғылымының бір саласы Абайтануды оқытудың маңызы екені белгілі. Абай өлеңдері мен қарасөздерінің тәрбиелік мәні зор, идеялық деңгейі жоғары. Абай көтерген мәселелер бүгінгі күні де маңызды, өзектілігін еш жойған жоқ. Абай – адамзат ақыл-ойы мен ақындығының ірі тұлғасы. Абай ең алдымен кемеңгер ойшыл ақын, хакім. Әдебиеттану саласы бойынша көптеген ғалымдар Абайды тануға айтарлықтай үлестерін қосты. Қазақ әдебиеттану ғылымының тәуелсіздік кезеңінде Абай мұрасына белгілі Абайтанушы ғалымдар сүбелі еңбектер арнады. Абай шығармаларын оқыту әдістемесіне де арналған біршама еңбектерде жарық көрді. Қ. Бітібаеваның «Мектепте Абай шығармаларын оқыту», Ұ. Әбілдаұлының «Абайды оқу әліппесі: (Төменгі сынып оқушыларына ұлы ақынды таныстыру)», М. Жүсіповтің «Орта мектептегі Абайтану және оның негізгі бағыттары», Н. Омашевтің «Абайтануды оқытудың тиімділігі», З. Қазмағамбетованың «Ақын шығармаларын оқыту», Т. Рахметованың «Бастауыш кластарда Абай шығармаларын оқыту» т.б. еңбектерін атап өтуге болады.

Жалпы білім беретін мектептің 9-11-сыныптарында Абайтану курсы оқытудағы мақсат не? – деген сұрақ туындауы мүмкін. Біріншіден, қазақ әдебиеті пәнінде Абайдан басқа да тұлғалар, әдебиеттің кезеңдері оқытылады. Екіншіден, оқу бағдарламасындағы оқуға берілген сағат саны ақын әлеміне терең бойлауға, Абайдың хакімдігін тануға мүмкіндік бермейді. Сондықтан ұлттың идеологиясы, хакім Абайдың мұрасын оқып, «толық адам» болуға ұмтылу үшін «Абайтану» таңдау курсы оқытудың маңызы ерекше. Бүгінгі жеткіншек ұрпақ арасында Батысқа еліктеп, халықтық салт-дәстүріміз бен ата-бабамыздан келе жатқан ұлттық тәрбиеден алыстап бара

жатқандардың жиі кездесіп қалатыны жасырын емес. Осындай жағымсыз құбылыстан құтылудың рухани жолы ұрпақты Абайдың әдеби мұрасы арқылы тәрбиелеу болып табылатыны сөзсіз. Мақалада Абайтанушы ғалымдар М. Мырзахметұлы мен Т.Жұртбайдың еңбектерін басшылыққа ала оқыту қажеттілігі көрсетілген.

Абайтанушы ғалым М.Мырзахметұлының: «Қазақ халқының ой-санасының, дүниетанымының шыңы Абайдың әдеби мұрасында жатыр. Жастардың адамгершілік мінез-құлқын, адами қалпын қалыптастыруда Абайтану ілімі іргетасқа айналып отыр. Осы себепті, ең алдымен, Абай мұрасын меңгеру, терең танып білу - бүгінгі күннің аса қажетті мәселесі», деген ойлары дәлел [2]. Қолданыстағы негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейлерінің 9-11-сыныптары үшін «Абайтану» курсының типтік оқу бағдарламасында Абай мұрасының XX ғасырдың 30-60 жылдарындағы зерттелу жайы қарастырылған және ақынның өмір жолынан, туып-өскен ортасы мен әдеби мектебі, тәлім-тәрбиелік мәні зор қарасөздері, өлеңдері, аудармалары мен поэмалары, поэзияға қойған биік мақсаттары, қазіргі Абайтанудағы өзекті мәселелер топтастырылып берілген. Абай шығармашылығындағы тұлға болмысы, толық адам танымдарының идеялық-көркемдік ұстаным негізіндегі байламдарын байыпты бағдарлауға назар аударыла отырып, Абайдың талантты ақын шәкірттерінің шығармашылығына көңіл бөлінген. Абайды тану, оның шығармаларын меңгеру арқылы өмірде өз қажетіне дұрыс қолдана білу – әрбір азаматтың парызы десек, оны оқып-үйрену, жан-жақты талдай білу, Абай тереңіне үңіле білу де бүгінгі ел боллашағының міндеті болмақ. Әр адамның іздегенін табатын, оны өміріне тірек ете алатын, бағыт-бағдарын айқындай алатын қуат күші де осы Абай шығармаларында. Уақыт та, қоғам да ұлы Абай философиясын қажет етіп отырған шақта ұрпаққа ақын тағылымын үлгі ету, үйрету, өміріне азық етерлік білім беру – қазақ әдебиеті пәні мұғалімдерінің мақсаты мен мұраты.

«Абайтану» курсы бағдарламасы мұғалімдерді оқушылардың адамгершілік сезімдері мен бағдарларын Абай шығармалары арқылы дамыту жұмыстарын жүзеге асыру кілттерін, тетіктерін табуға бағыттайды. Ол өз негізінде жас ұрпақты Отанды сүю, елжандылық, азаматтық рухта тәрбиелеу құралы да болып саналады. Абай мұрасы – адамды адам етіп тәрбиелеудің, жан-жақты дамыған тұлға қалыптастырудың қайнар бұлағы.

Абай нәр алған үш арна халық ауыз әдебиеті, шығыс әдебиеті, орыс және батыс әдебиеті. Ақынның нәр алған рухани қазына көздерінің дүниетанымының қалыптасуына ықпалын айқындау мәселелеріне қатысты Абайтануда түрлі қайшылықты пікірлер болғаны мәлім. Ол, әсіресе Абайдың Шығыс руханиятымен терең тамырлас арналарын дұрыс бағалауға мүмкіндік бермеген кеңестік идеология салқынынан айқын танылды. Абайтанушылар назары Абай көзқарасының қалыптасуы мен шығармашылығын зерттесе де, ақынның рухани нәр алған қазына көздерін тереңірек ашуға бара бермеді. ...«Абайдың көзқарасының қалыптасуына идеялық ықпал еткен шешуші идеялық құбылыс орыс мәдениеті тереңірек те нақтырақ зерттеліп, қазақ халқының рухани мұралары бірсыдырғы сөз етілсе де, ақынға белгілі дәрежеде ықпал еткен Шығыс мәдениеті, негізінен, зерттеусіз, қозғаусыз қала берді» [3] – деуінен көп дүниені аңғаруға болады.

Абайдың дүниетанымының қалыптасуында шығыс мәдениетінің ықпалы зор болған. Кеңес заманында бұл тақырып жабық болды. Абайтанушы ғалым М. Мырзахметұлы «Абайды баяғы ескі кеңестік стереотиптік сарынмен оқытуға болмайды. Оған бұдан былайғы жерде жол берілмеу керек. Біз осы күнге дейінгі пайдаланып келген оқулықтарда Абайды атеист, материалист етіп көрсеткенбіз. Кеңестік саясатқа байланысты барлық буын Абайды осылай таныды. Бүгінгі уақыт басқа, дү-

ниетаным өзге, олар тәуелсіз санаға қарай бейімделу үстінде. Абайды жаңаша қырынан танып, тәуелсіздік рухы тұрғысынан бағалайтын сәт туды деп ойлаймын» [4] - деген еді. Сондықтан бағдарламаның 11-сыныбында «Алла мінсіз әуелден, пайғамбар хақ» деген тақырыпта арнаулы қамтылған ақын шығармаларындағы исламдық дүниетаным және Алланы тану туралы философиялық ойлары, Абайдың діни танымы, «Толық адам» философиясы, Абай іліміндегі «Хауас» мәселесіне жеке тоқталып, талдауды мақсат еттік.

Мекемтас Мырзахметұлының «Әрбір қазақ Абайды білуі керек. Абайды білсе, күйбең пенделік жолдан қайтады. Қазір пенде болып жатырмыз ғой, тек қарын тойдыру, киім киіну одан басқа ойымыз жоқ. Ал ол тояды, бірақ оның рухани қазынасы болмаса, қуыс кеуде адам болып қалады. Біздің қауіміз сонда, жастарымыз қуыс кеуде болып қалмауы қажет.

... Абайда 176 өлең, 3 поэма, 45 қарасөз бар. Ал оқысаң таусылмайды. Абай бұл шығармаларын ақша үшін жазған жоқ, ол өз жандүниесін жазды. Оның жандүниесі қайырлы. Өзі айтады ғой, "Ыза шығар білімнен, қайғы шығар ілімнен. Ыза мен қайғы қысқан соң, Зар шығады тілімнен". Ол сол кездің шындығын, зарын, өкпесін жазған. Соны поэзиямен жеткізіп, қағазға түсірген. Сондықтан да ол өте терең, өте мәнді. Қазақтар үшін одан өтер дүние жоқ. Сондықтан тағы айтамын, әрбір қазақ Абайды білуі керек. Біз Абайды неге төбемізге көтереміз. Ол біздің рухани қазынамыз және ол бізді аласапыран дүниеде адастырмай, дұрыс, тура жолға бастайтын, бірегей ілімі бар адам. Мұндай ілімі бар адам көп халықта жоқ, Еуропада да жоқ. Абай салған «толық адам» ілімі Тұран жерінде пайда болған. Оның арғы төркінінде «Жәуанмәрттік» жатыр, одан кейін Қожа Ахметтің «Хал ілімі» жатыр, содан кейін Абай жасаған «Толық адам» ілімі бар. Қазақ руханиятының паспорты саналатын Абайдың бұл ілімі келешек Қазақстанның моральдық кодексінің іргетасын қалайтын

ілім болып табылмақ» [5] деген сөзінен әр адам қорытынды жасауы керек.

Абай дүниетанымының қалыптасуындағы Шығыстық, соның ішінде түркі әлемінің рухани қазына көздерінің алар орынын терең байыптай әрі пысықтай келе, «Абай дүниетанымының қалыптасу негізінің арналары – ақын мұрасының рухани нәр алған қазына көздерінде, онда да оның Шығыстық жағалауында жатыр. Әсіресе, Абайдың адамшылық идеалы болған «толық адам» туралы ілімінің дерек көздерін сопылық классикалық поэзия мен сопылық ғылыми-теориялық еңбектерден ғана таба алмақпыз. Абайдың дүниетанымындағы асу бермес биік белестей көсіліп жатқан адамшылық жолдағы асыл мұраттары – ислам әлеміндегі сопылық іліммен тікелей байланыста жатқан рухани құбылыс екенін мойындауға тура келеді» [2] - деп түйеді.

Ғалым Абайдың адамшылық ілімін европалық қалыпқа салып шеше алмайтындығымызды, кемел адам мәселесі 1069 жылы Жүсіп Қасхаджиптің «Құтадғу білік» деп аталатын педагогикалық дастанында толық баяндалғанына тоқталады. Мысалы, «Ал Европада жетілген адам проблемасы бұл кезде төбе көрсете алмаған еді. Бұл мәселеге европалықтар XV ғасырлардан кейін ғана назар аударып, сөз ете бастады. «Сопылық «хал ілімі» саласында негізі қаланып, даму жолына түскен сопылық адамшылық ілімді Абай заманы талабына орай дәстүрлік жалғастықпен дамытуы арқылы қазақ даласында – адамшылықтың толық адам ілімі деп аталатын жаңа түрі дүниеге келді. Абайдағы толық адам ілімінің түп төркіні, қайнар көздері XI ғасырдағы Жүсіп Қасхаджиптің «Құтадғу білік» кітабындағы жәуанмәрттіліктен арна тартатынын терістей алмасaq керек». Сонымен қатар «Абайдың адамшылық ілімі толық адам мен Шәкәрімдегі ар ғылымының рухани нәр тартар түп төркіні Жүсіп Қасхаджиптің «Құтадғу білік» дастанындағы сюжеттік желіге арқау етіп өрілген жәуанмәрттілік ілімі мен Иассаuidің хал іліміндегі инсанияттың кәмалаттығы мен

пенделіктің кәмалаттығы деп аталатын сындарлы танымдарымен тамырласып жатқан рухани құбылыс» [2] - деген байлам Абай дүниетанымының адамшылық ілімінің негіздерін түркі әлеміндегі рухани құндылықтарымен тығыз тарихи сабақтастықта қарастыру мәселесін көтерумен құнды. Демек, Абай дүниетанымының жалпы адамзаттық гуманизммен тоғысып жатқан асқақ биік мұраттарының түп негіздерін түркі ойшылдарының көзқарасындағы даму үрдісінің жаңа дәуірдегі соны сипаттағы көрінісі тұрғысынан кеңінен зерттеу мәселесі туындап отыр.

Жәуанмәрттілік ілімі түп-төркіні көне замандағы көшпелі түрік халықтары өркениетінен келіп туындаған ілім болатын. Жәуанмәрттілік мәселесі Абайдың 38-қарасөзінде «... Белгілі жәуанмәрттілік үш хаслат бірлан болар деген: сиддиқ (әділет), кәрәм (рахым), ғақыл (даналық), – бұл үшеуінен де сиддиқ ғадалат болар, кәрәм шафағат болар. ғақыл мағалұм дүр, ғылымның бір аты екендігі. Бұлар әр адамның бойында Алла табарака уатығала тахмин бар қылып жаратқан... Бұлар – өз иждиһадің бірлан ниет халис бірлан іздесең ғана берілетін нәрселер» [6] - деп көрсетілген. «Жәуанмәрттілік сөзі, әзербайжан ғалымы М.Шералиевтің зерттеуінше, көне түрік тілінде «зомарт» (жомарт) деген мағынада қолданылған» [7].

Жәуанмәрттілік ілімінің негізі де 1069 жылы Шу бойындағы Баласағұн қаласында Жүсіп Хас хаджиб ақынның «Құтты білік» дастанында кездеседі.

«...Абай оқыған әрі рухани нәр алған «Құтты білік» дастанының идеялық мазмұны жәуанмәрттілік ілімінің жұрт таныған төрт негізін дастандағы төрт кейіпкерге балап, сұрақ қою, жауап беру арқылы ашатыны бар. Дастандағы басты кейіпкерлердің аты Күнтуды, Айтолды, Өгдүлміш, Одғұрмыш деген кейіпкерлерге балама түрде алынған Әділет, Дәулет, Ақыл, Қанағат деген ұғымдар арқылы мән беруінде терең мағына жатыр». Ал, Абайдың «Әсемпаз болма әрнеге» (1894) өлеңінде әділет, шафқат (рахым), ақыл, қайрат (дәулет) түрінде жырланатыны бар. Мысалы:

*Қайрат пен ақыл жол табар,
Қашқанға да, қуғанға.
Әділет, шафқат кімде бар,
Сол жарасар туғанға.
Бастапқы екеу соңғысыз,
Біте қалса қазаққа
Алдың – жалын, артың – мұз,*

Барар едің қай жаққа, - деп әділет пен шапқатты, яғни Абай 38-қарасөзінде Алланың бойындағы 8 сипатқа нақылия, ғақылия дәлелдері арқылы қосатын әділет пен рахым (шафқат) ұғымына мән бере бағалайтыны бар» [7]. Бұдан Абайдың жәуанмәрттік ілімін жаңғырта жырлағанын байқауға болады.

«...Абайдың толық адам туралы ойдың о бастағы төркіні «Ғылым таппай мақтанба» (1886) өлеңінен бастау алып, жыл өткен сайын қорлана, күрделене түсетіні бар. Гуманист атаулы ғалымдардың бәрі де бұл дүниедегі асылдың асылы, ең бағалысы адам деп қарайды. Сол адамның бойында қалыптасатын мінез-құлықтың ең басты сипаты неден тұрмақ деген сұраққа әр заман ойшылдары өзі жасаған заман талабына орай жауап беруге ұмтылған. Бұл өзекті мәселеге исламият әлемінде, әсіресе, Түркістан өлкесінде, әл-Фараби бастаған XI ғасырдағы Жүсіп Қас Хаджиб, XII-XIII ғасырлардағы Ясауи, Ш.Табризи (Тарази), Ж.Руми жалғастырған жәуанмәрттік, хал ілімі, камили инсани жайындағы ой-толғаныстары мен танымдары өз үлестерін қосып жатты. Ал XIX ғасырдың екінші жартысында Абай бұл мәселеге айырықша назар аударып, өзіне дейінгі ойшылдар дәстүрін жалғастыра дамытып, толық адам туралы ілімнің негізін салса, XX ғасыр басында осы ілімді өз шәкірті Шәкәрім ар ғылымы арқылы жалғастыра дамытты.

Адам болу туралы ой-танымына орай «Ғылым таппай мақтанба» өлеңінде көп нәрсенің төркінінен хабар беруі себепті, М.Әуезов ол өлеңді «Абайдың, әсіресе, көп ой қорытып айтқан мағыналы және програмдық бір өлеңі», - деп ерекше мән бере бағалауында үлкен сыр жатыр. Абайдың:

*Бес нәрседен қашық бол,
Бес нәрсеге асық бол,*

Адам болам десеңіз, - деп адам бойын-

дағы, мінез-құлқындағы қарама-қарсы ұғымдардың сырын 7-қарасөзінде айтылатын «жанның тамағы» дейтін пәлсапалық мағынасы бар ұғыммен салыстыра отырып сырын ашсақ, көп мәселенің тамырын дөп басамыз.

Абай танымындағы «жанның тамағы» жан қуаты арқылы біртіндеп қорланатын рухани байлықты меңзейді. Өйткені Абай «...құмарланып жиған қазынамызды көбейтсек керек, бұл жанның тамағы еді», - деп көрсетуі арқылы әрбір талапкер жас өзінің дүниетанымының қалыптасу жолында жанның пайдалы тамағымен сусындауға саналы түрде бет бұрса ғана толық адам жолына түсе алмақ, болмаса жоқ деп көрсетеді [7].

Ақынның «бес нәрседен қашық бол» деп таңбалап отырғаны адамды аздыратын жанның зиянды тамақтары болып шығады. «Әуелде бір суық мұз ақыл зерек» өлеңінде:

Үш-ақ нәрсе адамның қасиеті:

Ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек, - деп ой байламын білдіргенде қайрат, ақыл, жүрекке ерекше мән береді. Адамды сүйіп, адамды құрметтеуге үндеген кемеңгер ақын поэзиясының түпкі негізі – адам, толық адам. Абай армандаған толық адам өнерлі, білімді, еңбекқор, адал, әділ, жылы жүректі, ыстық қайратты, ғылым жолына түскен іздемпаз болуы керек.

«Хауас» сөзі араб тілінде түйсік, сезім деген мағынаны білдіреді. Мұны 1895 жылы жазылған «Лай суға май бітпес қой өткенге», «Өлсе өлер табиғат адам өлмес» деген пәлсапалық лирикасын талдау арқылы аша түскен. Осы өлеңінде Абай түп иені (жаратушы Алланы) ақыл сынына салып барып нануға бағыт алады. Бұл әрекетті танып білуде, алдымен, хауас туралы Абай танымын жете танып білсек қана мәселенің төркініне қаныға түсеміз.

«...Хауас ұғымы Абай шығармасында үш түрлі мағыналық қырымен көрініс беретіні бар.

Біріншіден, «хауаси хамса заһири» ұғымы, қазақша айтқанда сыртқы бес сезім (хауас) мүшесін танытады. Адам осы сыртқы бес сезім (көз, құлақ, мұрын, тіл және

дененің бес суық, жылылықты сезінуі) арқылы сыртқы объективті дүниеден хабар алу әрекетін жасайды.

Екіншіден, осы сырттан хабар алып, ішкі сезім мүшелеріне жеткізетін бес сезімнің бәрі де қызметін мүлтіксіз орындауы үшін кеселге, кедергіге ұшырамай сау, саламат болуын «хауас салым» деп айтады.

Үшіншіден, сыртқы бес сезім берген хабарды жанның жибили қуаты арқылы ішкі бес сезімге жеткізіп, осы он сезімді әрекетке түсіруін де хауас деп атай береді.

Ал, Абай 38-қарасөзінде Алланың бойындағы сегіз сипатқа 1) хаят (өмір), 2) ғылым, 3) құдірет, 4) басыр (көру), 5) сәмиг (есіту), 6) ирада (тілек), 7) кәлам (сөз), 8) тәкин (болдыру) өз тарапынан нақылия, ғақылия дәлелдерге сүйеніп, екі сипатқа, яғни әділет пен рахымды қосып, 10 сипатқа айналдырады. Мұны да хауас ретінде танимыз.

Хауас ұғымын Абай, әсіресе, «Алла деген сөз жеңіл» өлеңінде аса терең мән бере отырып қарайды да:

Ақылмен хауас барлығын

Білмейдүр, жүрек сезедүр.

Мұтақәлламин, мантикин

Бекер босқа ездүр, - деп ой толғау арқылы түп иені (Алланы) ақылмен, яғни өлшеусізді өлшеулі ақылмен тани алмайсың деген байламға келді де, түп иені (хауасты) жүрекпен ғана сезесің деген ой танымына аяқ тірейді [7].

Енді, Абайтану бағдарламасында қамтылған хакімнің 25-қарасөзіне талдау жасап көрейік. «Балаларды оқытқан да жақсы, бірақ құлшылық қыларлық қана, түркі танырлық қана таза оқыса болады. Оның үшін бұл жер дарулхарап, мұнда әуелі мал табу керек, онан соң араб, парсы керек. Қарны аш кісінің көңілінде ақыл, бойында ар, ғылымға құмарлық қайдан тұрсын? Ашап-ішімге малдың тапшылығы да ағайынның араздығына уә әртүрлі пәлеге, ұрлық, зорлық, қулық, сұмдық секілді нәрселерге үйірлендіруге себеп болатұғын нәрсе. Мал тапса, қарын тояды. Онан соң, білім түгіл өнер керек екен. Соны үйренейін не балама үйретейін деп ойына жақсы

түседі. Орысша оқу керек, хикмет те, мал да, өнер де, ғылым да - бәрі орыста зор» [8].

Абайтанушы ғалым Т.Жұртбай «...осы уақытқа дейін соңғы сөйлемнің соңғы сөзі айтылмай, «ұмтылып» келді. «Орыста», яғни, ғылым мен өнер, мәдениет тек орыста ғана емес, «орыста зор». Дүниенің тұтқасын ұстап тұрған жалғыз ұлт ол емес. Тек даму сатысымен еуропалық көзқарас тұрғысынан алғанда қазақтан озып тұр деген сөз», [9] – деп ой қорытады.

«...Ия, орыстың қоғамдық ой-санасы қазақтан ілгері еді. Бірақта, XIX ғасырға шейін, Пушкин өмірге келгенге дейін әлем алдында мақтанарлықтай дәрежеде емес еді. ...XIX ғасырдың ортасында Ресейде ұлттық таным оянды. Ұлы державалық менменсумен қатар өзіне-өзі сын көзбен қарау ағымы қалыптасты. ...Адамзаттың, оның ішінде ғылым мен білім саласындағы жетістіктер бұратана ұлттарды рухани тәуелді ету мақсатында жұмсалды. Сондықтан да Абай бірден орыс мәдениетіне бас ұр демейді. Қайта оқып қараңызшы: әуелі «түркі танырлық» дәрежеде сауатыңды аш дейді. Демек өз жұртыңның дәстүрін, мәдениетін, тарихын біл. Құлшылық қылатындай яғни, дініңді, тіліңді бойыңа сіңір, содан соң білім жолын қу, «жанбай жатып сөну үшін» талпынба рухыңды бекіт, деген емеурін емес пе бұл. Содан соң барып «араб пен парсы» керек. Неге бұлай сатылап айтып отыр. Себебі, араб пен парсы мәдениетінің қазақпен рухани байланысы, ортақ тарихы мен ортақ діни мүддесі бір. Оны меңгермей халқыңның толық сауатты өкілі бола алмайсың» [9] – деп байлам жасайды.

Заман қалыптастырған рухани байланыстың үзілуіне Абай қарсы. Оның өзі де осы саты бойынша дәріс алып, «дүниеге көзі ашылды». «...Жат дін мен мәдениеттің ықпалына ерте түсіп кетпе. Толық рухани бостандықта болу үшін «мал тап». Экономика түзе. Еліңнің еңсесін көтер. Өзің біреуге жалынып жүріп, ұлыңның қамын ойлай алмайсың, үлкен ғылым мен өнер үшін ең бірінші рухани және экономикалық тәуелсіз адам болуың керек. ...Араб пен парсыны, түркіні біліп барған адам

үшін «зордың ықпалына түсу» өте қиын. Тең дәрежеде сөйлесіп, тең тұрғыда білім ал. Әйтпесе, жоғарыдағы «шоқындырушы даярлайтын білімнің кадры» болып шығасың дегелі отыр» [9] - деп оқыту бүгінгі Абайды танудың жаңа қыры болмақ.

«...Абай отаршыл елдің өктемдігін жою және құтылу үшін сол елдің даму дәрежесіне жет, өз қаруын өзіне қолдан, рухыңды тәуелділіктен құтқар, өзің де, оқуың, хикметің, малың (экономикаң–Т.Ж.), өнерің, ғылымың зор болсын деген нысананы нұсқайды» [9]. Ал енді сол сөзді осы тұрғыдан ой сала қайта оқып көрейікші:

«...Орысша оқу керек, хикмет те, мал да, өнер де, ғылым да - бәрі орыста тұр. Зарарынан қашық болу, пайдасына ортақ болуға тілін, оқуын, ғылымын білмек керек. Оның себебі олар дүниенің тілін білді, мұндай болды. Сен оның тілін білсең, көкірек көзің ашылады. Әрбіреудің тілін, өнерін білген кісі оныменен бірдейлік дағуасына кіреді, аса арсыздана жалынбайды [8] – дейді Абай.

Егер «қисық, қыңыр, қырын келмесек», бұл сөздің астары біз түсіндіріп жүрген «орысшылдыққа» мүлдем қарсы ғой.

...Міне, Абайдың астарлы ойы осы. Мұны «орысшылдық пікір» деп бағалауға әсте болайды – деп түсіндіріп береді. Ғалымның талдап түсіндіруі көкейге қонымды, жүрекке жақын.

Абайдың «Жасымда ғылым бар деп ескермедім» өлеңінде:

Адамның бір қызығы – бала деген,

Баланы оқытуды жек көрмедім.

Баламды медресеге біл деп бердім,

Қызмет қылсын, шен алсын деп бермедім [8] – дейді ақын. Бір қарағанда жаттауға жеңіл көрінеді. «Баламды медресеге біл деп бердім» деуінің сыры неде? Неге «қызмет қылсын, шен алсын» демейді. Себебі Абай өз халқын отарлап отырған

орысқа қызмет етудің оңбайтынын меңзеп отыр. «Ойында жоқ бірінің, Салтыков пен Толстой, я тілмаш, я адвокат болсам деген бәрінде ой», «Военный қызмет іздеме, оқалы киім киюге» [9] – деп жастарды патша үкіметіне жұмыс істеуден сақтандырады.

Хакім Абай адам мінезіндегі орынсыз мақтан, ойсыздық, салғырттық, күншілдік, көрсеқызарлық сияқты жаман әдеттердің ақыл мен ойды тоздыратынын айта келіп, естігенді есте сақтау, көргеннен үлгі-өнеге алу, жаман әдет-дағдыдан бойын аулақ ұстау, нәпсіні ақылға жеңдіру, ұстамды болу сияқты адамгершілік қасиеттерді насихаттайды. «Егер есті кісінің қатарында болғың келсе, күнінде бір мәртебе, болмаса жұмысында бір, ең болмаса айында бір, өмірді қалай өткізгенің жайында өзіңнен өзің есеп ал», [8] – дейді. Яғни, адамның өзін-өзі тәрбиелеу мәселесінің маңызы мен мәніне ерекше тоқталады. Абай адам мінезінің қалыптасуы тәрбиеге, ортаға байланысты екенін дәлелдеді. Өзінің отыз жетінші қара сөзінде: «Мен, егер заң қуаты қолымда бар кісі болсам, адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесер едім», [8] – деді. Абайдың поэтикалық шығармалары мен қара сөздері пәлсапалық, этикалық, эстетикалық, психологиялық және педагогикалық ой-пікірлерге толы.

Хакім Абайдың исламдық дүниетанымы мен Алланы тану туралы философиялық ойлары, діни танымы, «Толық адам» философиясы, «Хауас» мәселесіне және білім-ғылым саласына қатысты кейбір шығармаларына жеке тоқталып, қалай оқыту керектігі туралы оқырманға ой тастадық. Егер біз кез келген ақын шығармаларын бүгінгі тәуелсіздік тұрғысынан пайымдап, оқушылардың бойына сіңірсек бүгінгі жаһандану заманында ұтылмасымыз анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығына 113-қосымша. Негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейлерінің 9-11 сыныптары үшін «Абайтану» курсының типтік оқу бағдарламасы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1300008424>

2. Мырзахметұлы М. Ұлы ақын дүниетанымы туралы бірер сөз...//“Қазақ әдебиеті”. 2005, 19 тамыз.

3. Мырзахметов М. Абайтану тарихы. - А.: "Ана тілі", 1994. 192-б.
4. Мекемтас Мырзахметұлы: Мен Абайды неге «Жек көрдім?» // Қазақстан-ZAMAN. - 2013. - 8 тамыз (№31)
5. Елеухан, Н. Абайдың «толық адам» ілімі бізді аласапыран дүниеде адастырмай, тура жолға бастайды/ Н. Елеухан // Әділет. - 2010-11 тамыз. - №07
6. Абай. Шығармалар: Т.2 Өлеңдер мен аудармалар. Поэмалар. Қара сөздер: - Алматы: Жазушы, 1995. - 199-б.
7. Мырзахметұлы М. «Абайтану» 1-кітап. Астана: «Interactiv Kazakhstan» 2014. 432-бет
8. Абай. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. Алматы. «Жазушы» 2005. – 455 бет.
9. Т. Жұртбай «Күйесің, жүрек... сүйесің» Алматы: «Қайнар», 2009. – 464 бет.

ӘОЖ 576

ЦИТОЛОГИЯ КУРСЫН ОҚЫТУДА ХИМИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

С.Ж. Ибадуллаева, Л. Раманова

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ.

Аңдатпа. Мақалада биолог мамандар даярлау үшін цитология курсын оқыту барысында химиялық білім беру ерекшеліктері қарастырылған.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности химического образования при изучении курса цитологии для подготовки специалистов по биологии.

Abstract. The article discusses the features of chemical education in the study of Cytology course in Biology.

Тірек сөздер: цитология, химия, жасуша, микроэлементтер, макроэлементтер, биоэлементтер, гемоглобин.

Ключевые слова: цитология, химия, клетка, микроэлементы, макроэлементы, биоэлементы, гемоглобин.

Keywords: Cytology, Chemistry, cell, macroelements, bioelements, microelements, hemoglobin.

Қазіргі таңда ғылымның кез келген саласында білім мазмұны мен көлемі өсіп, жан-жақты дамыған бәсекеге қабілетті азаматтарды қалыптастыру, әсіресе студенттердің өзіндік танымы мен шығармашылық ойын қалыптастырып одан әрі дамытумен қатар, олардың өздігінен білім алуын, ізденуін, қорытынды жасауын және талдай білу дағдыларын қалыптастыру қажет [1]. Осы орайда айта кететін мәселе жоғары оқу орындарының студенттеріне цитологиялық білім беру барысында химиялық білім берудің сапасын көтеруге көмегін тигізетін әдістемелік құралдардың жеткіліксіздігі. «Биология» мамандығының студенттеріне цитология пәнін оқыту кезінде негізгі пәннің бірі химия.

Алдымен цитология пәніне қысқаша тоқталып өтетін болсақ, Д.И. Менделеев жасаған химиялық элементтердің периодтық жүйесіндегі кездесетін 110 элементтің 80-ге жуығы тірі жасушаның құрамында болатындығы дәлелденді. Олар жасушадағы мөлшеріне қарай үш топқа бөлінеді. Бірінші топқа: оттегі, сутек, көміртек және азот сияқты органикалық және бейорганикалық заттардың молекулаларының негізін құрайтын элементтер жатады. Бұлардың жасушадағы мөлшері 98%-ға жуық болғандықтан, олар макроэлементтер деп аталады. Сонымен қатар бұл топқа нәруыз (белок) бен нуклеин қышқылдарының құрамына кіретін күкірт пен фосфор да кіреді. Бұларды биоэлементтер деп атайды [2].

Екінші топқа: ион түрінде кездесетін калий, натрий, кальций, магний, темір, хлор сияқты және т.б. элементтер жатады. Бұлардың жасушадағы жалпы мөлшері 1%-ға жуық. Бұл элементтердің қысқаша жасушада ерекше қызметтер атқарады. Мысалы, кальций мен фосфор сүйек ұлпасының құрамына кіреді, оның беріктігін арттырады. Сонымен қатар кальций элементі қанның ұюына қатысады. Ал гемоглобин нәруызының құрамында темір болады, ол оттекті өкпеден ұлпаларға тасымалдайды. Өсімдік жасушасындағы хлорофилл пигментінің құрамындағы магний элементі фотосинтез процесін тездетеді. Үшінші топқа: жасушада өте аз мөлшерде кездесетін элементтер жатады. Олардың жасушадағы мөлшері 0,02% болатындықтан микроэлементтер деп аталады. Микроэлементтер өсімдіктер мен жануарлар жасушаларында жүріп жатқан биохимиялық процестерге тікелей қатысады [3].

Топырақтың құрамындағы микроэлементтердің өсімдіктер мен жануарлар тіршілігіндегі маңызы ерекше. Өсімдіктер мен жануарлар белгілі бір микроэлементтерді табиғаттан алып, өз жасушаларында жинақтайды. Мысалы, теңіз балдырлары судан йодты сіңірсе, ал кейбір өсімдіктер судағы кобальтты жинақтайды. Жануарлар жасушаларында да әр түрлі элементтер жинақталады. Мысалы, никель – ұйқы безінде, молибден – мидың ақ затында, қалайы – тілдің сілемейлі қабықшасында, кадмий – бүйректе, барий – көздің торлы қабығында, бор – май ұлпаларында, хром – гипофиз безінде және т.б. жинақталатындығы анықталған.

Осы айтылған мәселелерді химиялық білім берумен тікелей ұштастыратын болсақ, химиялық білім беру дегеніміз – студенттерді заттардың қасиеті мен түрленуін, олардың адам игілігіне жарату жолдарын зерттейтін химия ғылымының негіздерін, химиялық өзгерістер мен қазіргі жаңа техникаларға қолданатын химия материалдарын пайдалану мүмкіндіктерін, өндірістегі химиялық тәжірибе, әдістері мен экологиялық мәселелерді, қоршаған ортаны қорғаудың химиялық жақтарын қарастыратын

мәліметтер болып табылады. Цитологияны оқытудағы химиялық білім беруде кейбір ішкі жүйелердің синтездеу келіп, тарамдалған тараулардың біртұтастыққа бірігіп келіп, не жаңа сала жасалуына негіз жасалып, не бұрынғы білім деңгейін жаңа аспектіде қарастыруға қажетті көзқарастар қалыптаса бастайтындығы байқалып отыр.

Жоғары оқу орнында химия пәнін оқыту аясын саралау зерттеу мәселесінің теориялық-әдістемелік негізін анықтау мүмкін болды. Химия пәні жоғары оқу орындарында оқыту мазмұнының қоғам мен тіршіліктің дамуымен байланысты өзгеруін түрлі деңгейде, тұтастай еліміздегі педагогикалық, техникалық, жаратылыстану бағытындағы жоғары білім беру деңгейінің дамуымен байланыстыра қарастыру керек. Химиялық білім беруде пәннің оқытылуы мен оның дамуын зерттеуде берілетін білім мазмұны, формасы мен құрылымының ерекшеліктерін танып - білу маңызды болады. Химияны оқытудың заңдылықтарын жалпы жоғары білім берудің, дидактиканың, түрлі қоғамдық жаратылыстану ғылымдарының, медицина, ауыл шаруашылығы, өндірістің даму барысымен бірлікте танылады. Химиялық білім беру өз деңгейінде, әдістемелік талаптарға сай жүргізілсе, студенттер оқу барысында алған білімдері мен біліктерін практикада пайдалана алу іскерлігіне ие болады. Жоғары оқу орындарында студенттер кәсіптік білім беру бағдарламасы бойынша алған білімдерін жетілдіріп, химиялық реакциялардың жүру процестерін анықтап, әр түрлі зертханалық, эксперименттік және сандық есептеулерді мамандықтарына сай, кәсіби тұрғыда шешуге машықтанады. Олар химиялық технологиялық процестердің жаңаша жағдайларын анықтап, химиялық процестердің термодинамикасы, химиялық кинетика, ерітінділер, металдарды коррозиядан қорғауды, қоршаған ортаны қорғау туралы мәселелерде өз білімдерін тереңдетіп, ғылыми зерттеу жобаларын жасайды. Жоғары оқу орындарындағы болашақ мамандарды кәсіби шыңдау осы салада еңбек ететін маманды химия мен өнеркәсіптің түрлі салаларын таныту арқылы, онымен бай-

ланысты арнайы кәсіптік пәндерді оқыту арқылы жүргізіледі. Техникалық-кәсіптік оқыту мамандықтарының студенттеріне химиядан білім берудің мемлекеттік стандартына сәйкес «химия және мұнайды қайта өңдеу өндірісі бойынша кәсіптік оқыту» мамандандыру саласын дайындауда жүргізілетін пәндер негізгі компонент және жоғары орны ішілік болып бөлінетіні белгілі.

Болашақта орындалатын пәнаралық байланыстар арнайы пәндерде аналитикалық химия пәнінен бұрын алған білімдерін қолдану. Бұл жағдайда арнайы пәнді оқыту химиядан берілген білімге негізделе жүргізіледі. Оқу материалдарының теориялық және тәжірибелік бөлімдері логикалық түрде бірін бірі толықтыра отырып, пәнаралық байланыстың айтарлықтай жоғары деңгейін көрсетеді. Тәжірибелік бөлімде технологиялық процестер, олардың жүргізілу жолдары, құрал-жабдықтары көрсетіледі.

Теориялық білімді меңгерумен ғана шектеліп, оны белгілі бір деңгейдегі

тәжірибелік іс-әрекет біліктілігіне жеткізбеу оқу процесін аяқталмаған етеді. Сондықтан біліктілікті қалыптастырудың үлгісі - сарамандық - зертханалық сабақтар. Зертханалық жұмыстардың мақсаты – жаңа білім алу, берілетін білімді саналы түрде меңгерту. Студенттер зертханалық жұмыстарды белгілі бір тақырыптың материалды оқып өткеннен кейін орындайды. Бағдарлама бойынша талап етілетін материалды студенттерге толық меңгерту тек студенттердің өзіндік жұмыстары кезінде жүзеге асады [4].

Қорыта келгенде жоғары оқу орындарының білім алушыларына «Цитология» пәнін оқыту кезінде химиялық білім беру әрбір білім алушының өз мамандығын бітірген соң химияның бір саласына қызметке баратын болса, онда оның химияның бар бөлігінен, соның ішінде базалық химия саласы болып келетін органикалық және бейорганикалық химиядан да білім деңгейі жоғары болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. <http://strategy2050.kz/page/gosprog2/>
2. Верещагина В.А. Основы общей цитологии: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2007.
3. Мырзабайұлы А. Химияны оқыту әдістемесінің педагогикалық негіздері. - Алматы: «Білім» 2004.
4. Оқу орындарында зертханалық жұмыстарды пәнаралық байланыс негізінде ұйымдастыру //Қазақстан мектебі. – Алматы, 2010.-№7.-Б.24-30.

«МАТЕМАТИКА» ПӘНІ БОЙЫНША ҚОЛДАНБАЛЫ КУРСТАР МАЗМҰНЫН ЖОБАЛАУ ЖӘНЕ ЖҮРГІЗУ

Е.А. Тұяқов, Г.З. Данияров

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Т. Жанатхан

Сулейман Демирель атындағы университет, Қаскелен қ.

Аңдатпа. Мақалада «Математика» пәні бойынша қолданбалы курс міндеттері, оны жобалау жолдары, мазмұнына қойылатын талаптар, сонымен бірге ұйымдастыру және өткізу жөніндегі әдістемелік нұсқаулар, бақылау әдістері мен оқушылардың оқу жетістіктері деңгейін бағалау қарастырылған.

Аннотация. В статье рассматриваются функции прикладного курса по предмету «Математика», пути его проектирования, требования к содержанию, также методические рекомендации по организации и проведению, способов контроля и оценки уровня учебных достижений учащихся.

Abstract. The article is dedicated to the functions of applied Math, requirements to the content and relevant methodological recommendations for the organization and implementation, reliable monitoring and evaluation approaches of students' learning accomplishments.

Тірек сөздер: Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, қолданбалы (элективтік) курс.

Ключевые слова: Государственный общеобязательный стандарт среднего образования, прикладные (элективные) курсы.

Keywords: State educational standards of secondary education, applied (elective) courses.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаттарының бірі – білімді, бәсекеге қабілетті, функционалдық сауатты, алған білімін шынайы өмірде өзін-өзі жүзеге асыруға қолдана білетін тұлғаны тәрбиелеу. Осыған орай орта білім беру деңгейлерінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнмен қамтамасыз ету көкейкесті болып отыр.

Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес білім беру ұйымдарында оқушыларға базалық міндетті білім берумен қатар жеке сұраныстары мен қабілеттері бойынша білімдерін тереңдетуге және қосымша білім алуға жағдай жасалғаны белгілі [1]. Бұл әрине жүйелі ұйымдастырылып өткізілетін қолданбалы (элективтік) курстар арқылы жүзеге аспақ.

Қолданбалы (элективтік) курс – үлгілік оқу жоспарының вариативтік компоненті есебінен, білім алушылардың білімге деген қажеттілігі мен бейімділігін ескере оты-

рып, орта білім беретін ұйымдар анықтайтын оқу пәні мен курсы [1].

Қолданбалы курстардың түрлері көп (пәндік, пәнаралық, бейінделген), бірақ олар ең алдымен өзінің атауымен, мазмұнының түсінікті, меңгеруге жеңіл болуымен оқушының қызығушылығын оятуы тиіс. Оның мақсаты мазмұнымен ерекшеленеді, бірақ курстар оларды таңдайтын оқушылардың талабына сәйкес болуы, олардың сұраныстарын қанағаттандыратын болуы керек. Сондықтан курстың мазмұнын іріктеу барысында келесі сұрақтарға жауап берген жөн:

1) қосымша білім мазмұнында оқуға міндетті пән бағдарламасының қандай бөлімдері (тараулары) және тақырыптары тереңірек меңгерілуі тиіс?

2) іріктелген мазмұн оқушылардың қандай білік пен дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік туғызады және тиімді болады?

3) курстың мазмұны қандай материалдар арқылы жүзеге асырылады (оқулық, мұғалімге арналған әдістемелік құрал, жұмыс дәптері, хрестоматия, электронды және мультимедиялық құралдар, интернет ресурстары, қосымша әдебиет, анықтама-лықтар және т.б.)?

4) оқушы неліктен осы курсты таңдайды? Ол несімен пайдалы, қызықты болады? [2].

Математика – мектепте негізгі пәндердің бірі және ол өзінің тілінің жан-жақтылығы арқасында басқа ғылымдар мен шынайы өмірді танып білу әдістерімен оқушыларды қаруландырады. Бірақ оқушылардың бойында математикалық білімдерінің болуы, әлі оларды нақты (оқу немесе өмірлік) жағдайларда қолдануға дайын және қабілетті екендіктерін білдірмейді. Ол қолданбалы және тәжірибелік есептерді шығару үшін алған білімдерін пайдалану дағдыларын меңгеру барысында математиканың қоршаған әлеммен, басқа ғылымдармен және өндіріспен өзара байланысын ашып көрсету үдерісінде ғана мүмкін болады. Сондықтан, математикадан қолданбалы курстар оқушының математикаға деген қызығушылығын дамытып қана қоймай, математиканы жалпы мәдени құндылық ретінде таныстыруға, қоршаған әлемді және өзін-өзі тану құралы болып табылатындығы түсініктерін қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Оқушылар әртүрлі тәсілдермен шығарылған есептен, математиканың басқа ғылымдарға қатысты қосымша мүмкіндіктерінен қанағаттанушылықты сезінуі керек. Қолданбалы курстың мазмұнын құрастыруда мұғалім бағдарламаның оқушыларға қызықты және түсінікті болу керектігіне көбірек көңіл аударған жөн. Осы тұрғыда математикадан қолданбалы курстардың мазмұнын жобалау бойынша келесідегідей талаптарды ұсынамыз [2-5]:

– оқушы базалық білім мазмұнын терең игеруі үшін түсінікті, тартымды, қызықты және пайдалы тақырыптық материалдармен қамтылуы керек;

– математикадан теориялық білімді тереңдете отырып (математиканы терең-

детіп оқытуға, яғни жекелеген тақырыптарын тереңдетуге), оның практикалық бағыттылығын және пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруы керек;

– математикадан алған білімдерін практикада қолданудың маңызды тәсілдері мен әдістерін оқушыларға таныстыруға бағытталуы керек;

– оқушыларды теориялық тұрғыдан негізделген оқыту барысында сәйкесінше практикалық іс-әрекетке тартуға, шынайы өмірден алынған есептерді шығартуға бағытталуы тиіс;

– пәннің оқу бағдарламасы бойынша қамтылмаған материалдар курстың мазмұны арқылы оқытылуы, яғни курстың мазмұны міндетті түрде оқытылатын математикалық білім мазмұнын қайталамауы тиіс;

– әртүрлі математикалық есептерді (теңдеулер, теңсіздіктер және т.б.) шығару әдістерін оқып үйренуге бағытталуы тиіс;

– оқу үдерісін ұйымдастырудың белсенді түрлерін, ақпараттық, жобалық жұмыстарды толық қолдануға мүмкіндік жасайтындай болып құрастырылуы тиіс;

– оқытуды даралауға, оқушыны әлеуметтендіруге және жеке-дара ерекшеліктері мен дайындық деңгейін ескеріп, алған білімдерін кеңейтіп жоғары оқу орнында болашақ мамандығына байланысты білім алуына дайындауға, келешек мамандығын таңдауына ықпал етуі тиіс.

Сонымен, келтіріліп отырған қолданбалы курстардың мазмұнына қойылатын талаптардан, олар математиканы терең оқып білуге, екіншілері оқылатын пәндермен пәнаралық байланыстарын көрсетуге, ал үшіншілері үлгілік оқу жоспарына енбейтін пәндерді оқып білуге көмектесетін курстар бар екендігі белгілі болып отыр. Олар математикадан білімдерін тәжірибеде қолдану жолдары мен әдістерін оқып үйренуге бағытталған, енді біреулері математикалық есептерді шығару әдістерін үйренуге арналған және оқушылардың қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандырады.

Мысалы, жалпы білім беретін мектептерде «Тамаша теңсіздіктер», «Параметрмен және модульмен берілген есептерді шешудегі функционалдық-графиктік тәсіл»,

«Ықтималдықтар теориясының элементтері» және т.б. қолданбалы курстар жүргізілуде. Біз үлгі ретінде 9-сынып оқушыларына арналған геометрия пәні бойынша

«Бізді қоршаған әлемдегі геометрия» атты қолданбалы курс (12 сағат) бағдарламасын ұсынамыз (1-кесте).

1-кесте. «Бізді қоршаған әлемдегі геометрия» қолданбалы курсының бағдарламасы

Түсінік хат			
<p>Геометрия саласы математика курсының басты бағыттарының бірі болып табылады. Негізгі мектепте геометрияны оқу барысында оқушылардың бойында жазықтықтағы геометриялық фигуралар туралы білімдері қалыптасып, тереңдетіледі және жүйеленеді; логикалық және бейнелік ойлауы дамиды. Сонымен қатар, жазықтықтағы геометриялық фигуралардың қасиеттерін жүйелі түрде зерттеп білуді, қалыптасқан білім, білік және дағдылар жүйесімен басқа да жаратылыстану-ғылыми пәндерін кешенді түрде меңгеруді көздейді.</p> <p>8-9-сыныптарда геометрия курсының көптеген мәселелері, соның ішінде тікбұрышты үшбұрыштарды шешу, тәжірибелік есептерді шығаруда тригонометрияны және ұқсастықты қолдануға бағыттап оқытылады. Ұқсастықты, үшбұрыштың элементтері мен сүйір бұрыштың тригонометриялық функциялары арасындағы байланыстарды іс-жүзінде қолдану мәселелері, оқушылардың математикалық ойлауын дамытуда, пәнге деген қызығушылығын арттыруда маңызды рөл атқарады.</p> <p>Көптеген геометриялық есептер оқушылар нақты өмірде кездестіретін жағдайларды сипаттайды, бірақ сабақта оқушылар оларды негізінен жоғары дайындықпен шығарып үлгеріп жатпайды. Нақты жағдайларды сипаттайтын тәжірибелік есептердің маңыздылығы, геометриялық формулалар мен заңдарды білуге байланысты бейіндік оқытудың бағытын таңдауға бейімделу 9-сынып оқушыларына осы курсты ұйымдастыруға себепші болып отыр.</p>			
Курстың мақсаты			
<p>«Бізді қоршаған әлемдегі геометрия» курсын оқу барысында оқушылардың геометриялық білімдерін тереңдету мен қолданбалылығын кеңейту негізінде бейіндік оқытудың бағыты мен мамандықты таңдауда өзін таныту және өз тағдырын өзі шешуге жағдай туғызу.</p>			
Курстың міндеттері			
<ol style="list-style-type: none"> 1. Оқушылардың геометрия бойынша білімдерін кеңейту және тереңдету, ғылыми дүниетанымдарын қалыптастырумен қоршаған әлемді танып білуге тәрбиелеу; 2. Шынайы өмірден алынған тәжірибелік есептерді шығаруда алған білімдерін қолдана білулерін дамыту; 3. Оқушыларды математикалық әдебиеттермен жұмыс істеуге бейімдеу; 4. Жеке басының даму факторы ретінде оқушыларды тәжірибелік, жобалау әрекеттерге қатыстыру. 			
Тақырыптық оқу жоспары			
Сабақ №	Тақырыбы	Сағат саны	Жұмыс түрлері
1-2	1. Кіріспе. Бізді қоршаған әлемдегі геометрия	2	Әңгіме өткізу, экскурсия
3	2. Заттың биіктігін есептеу	1	Төңіректегі тәжірибелік жұмыс
4	3. Қол жетпейтін жердегі нүктеге дейінгі қашықтықты анықтау	1	Төңіректегі тәжірибелік жұмыс
5	4. Өзеннің енін анықтау	1	Төңіректегі тәжірибелік жұмыс
6-8	5. Тәжірибелік есептердегі бұрыштарды анықтау	3	Тәжірибелік жұмыс, сынақ

9-10	6. Геометрия және астрономия	2	Семинар
11-12	7. Қорытынды сабақ	2	Конференция
Курс мазмұны			
1	<p>Кіріспе. Бізді қоршаған әлемдегі геометрия (2 сағ.)</p> <p>Бізді қоршаған әлемдегі геометрия туралы кіріспе әңгіме. Жобалау әдісі бойынша жұмысты ұйымдастыру кезеңі; жұмыстың мақсаттары мен міндеттерін анықтау, тақырыптар таңдау, топтарға бөлу. Төңірекке экскурсия жасау (қалада, ауылда, паркте, өзенге).</p>		
2	<p>Төңірекке байланысты есептерді шығаруда ұқсастықты қолдану (3 сағ.)</p> <p>Үшбұрыштардың ұқсастығы белгілерін қайталау, тікбұрышты үшбұрыштарды, жуықтап есептеулер мен бағамдауды шешу. Үшбұрыштардың ұқсастығын пайдаланып заттың биіктігін есептеу, төңіректегі ара қашықтықтарды анықтау бойынша есептер шығару. Таңдап алынған төңіректегі алға қойылған тәжірибелік есептерді түрлі тәсілдермен шығару. Жасалған тәжірибелік жұмыс туралы есеп дайындау.</p>		
3	<p>Тәжірибелік есептерді шығаруда тригонометрияны қолдану (3 сағ.)</p> <p>Тригонометриялық формулаларды, синустар және косинустар теоремаларын, тригонометриялық функциялардың мәндерін, үшбұрыштарды шешуді қайталау. Тригонометрияны пайдаланып климаттық есептердегі бұрыштарды есептеуге берілген есептерді шығару (күннің биіктігін, көкжиктің үстіндегі бұрыш, атмосферадағы биіктікті). Зачеттік жұмыс (есептер шығару).</p>		
4	<p>Геометрияның басқа ғылымдармен байланысы (2 сағ.)</p> <p>Аспан шырақтарының көлемдерін, олардың ара қашықтықтарын, Жерге дейінгі қашықтықтарын есептеу. Астрономиялық шамалардың тригонометриямен байланысы. Геометрияның геодезияда қолданылуы. Оқушылардың хабарламалары.</p>		
5	<p>Қорытынды сабақ (2 сағ.)</p> <p>«Бізді қоршаған әлемдегі геометрия» курсының таңдап алынған тақырыбы бойынша жобалық жұмысының нәтижесін ұсынып көрсету. Жұмысты қорытындылау, алған білімдерін қорыту және жүйелеу, презентация жасай білуге дағдылану.</p>		
Оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру			
<p>Бірінші сабақты оқушыларға тәжірибеде қолданылатын есептер туралы айта отырып төңіректе өткізу немесе құрылыс компаниясына және т.б. экскурсия ұйымдастыру ұсынылады. Оқушылармен әңгімеде геометрия бойынша білімді қажет ететін мамандықтар туралы, сондай-ақ геометрияның басқа ғылымдармен (география, астрономия, геодезиямен) байланысы туралы айтып беру ұсынылады. Топтық жұмыс түрлерін ұйымдастыру, сондай-ақ төңіректе тәжірибелік жұмысты және экскурсия ұйымдастыру ұсынылады. Қолданбалы курстарда оқушылармен жобалау әдісі бойынша жұмыс ұйымдастыру тиімдірек болады.</p> <p>Жобалау әрекетін пайдалана отырып, оқушыларға өздерінің шығармашылық қабілеттерін көрсетіп, өздерін танытуға мүмкіндік беріледі. Жобалау әрекеті барысында алған зерттеу жұмысын жүргізу біліктері мен дағдылары оқушылардың одан әрі оқуы және өздігінен білім алуында пайдаға асады.</p> <p>Тәжірибелік есептерді шығарғанда оқушылар барлық есептеулерді ұқсас және тең фигуралардың геометриялық қасиеттері, үшбұрыштардағы қатынастар тұрғысынан негіздеулері керек. Осы курстың тақырыптарын оқып білу деңгейіне қарай оқушылар мұғалімнің ұсынған тақырыптары бойынша жобалық жұмыстары мен презентацияларын дайындайды. Бұл курс бойынша жұмыстың қорытындысы, оқушылардың өздері дайындаған жобалық жұмыстарымен қатысып сөз сөйлей алатындай конференциялар өткізу болып табылады.</p>			

Оқушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар
<p>Оқушылар тригонометрияның негізгі формулаларын, үшбұрыштардың ұқсастық белгілерін, үшбұрыш элементтерінің байланысын, синустар және косинустар теоремаларын білулері керек.</p> <p>Төңірекке байланысты есептерді әртүрлі тәсілдермен шығара алу, заттың биіктігін, төңіректегі қашықтықтарды анықтауға берілген есептерді, климаттық есептерді шығаруда теориялық білімдерін іс-жүзінде пайдалана алу, қосымша әдебиеттермен жұмыс істей алу біліктері болу керек.</p>
Ұсынылатын әдебиеттер
<ol style="list-style-type: none"> 1. Березин В.Н. Сборник задач для факультативных занятий по математике: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1985. – 175с. 2. Карпушина Н.М. Математика и астрономия //Математика для школьников. – 2005. – №1. – С.58-62. 3. Перельман Я.И. Занимательная геометрия. – М.: Гос. Издат., 1955. – 289с. 4. Шыныбеков Ә.Н. Геометрия: 9-сыныпқа арналған оқулық. – Алматы: «Атамұра», 2013. 5. Перельман Я.И. Веселые задачи. – М.: Пилигрим, 1997. – 206с. 6. Қаңлыбаев Қ., Сатыбалдиев О. Жазықтықтағы түрлендірулер. – Алматы, 1991. 7. Никитина Г.Н., Қаңлыбаев Қ., Идрисов Ж. Методические рекомендации по решению задач на построение в школьном курсе геометрии. – Аркалык, 1989.

Ұсынылып отырған қолданбалы курс мұғалімге және оқушыларға әсте барлығы бірдей жарай бермеуі мүмкін. Сондықтан, математика пәні мұғалімдеріне өз оқушыларын оқытуға сай келетін өздерінің авторлық бағдарламаларын құрастыруда біраз еңбек етулеріне тура келеді. Бұл арада, мұғалімнің әзірлейтін қолданбалы курстарының бағдарламалары жоғарыда келтірілген талаптарға сәйкес және белгілі бір құрылымда болуы тиіс екенін есте сақтау қажет.

Қолданбалы курстың бағдарламасы орта білім беру ұйымының өзінде (егер маманның кәсіптік шеберлігі сай болса) немесе кәсіптік біліктігі жоғары мамандардың қатысуымен, жоғары оқу орнының оқытушыларының пікірлерін есепке алумен жасалып, әдістемелік кеңес отырысында талқыланып, бекітілгеннен кейін пайдаланған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (ҚР МЖМБС 1.4.002-2012) //Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 қаулысымен бекітілген.*
2. *Ермаков Д.С., Рыбкина Т.И. Элективные курсы: требования к разработке и оценка результатов обучения // Профильная школа, 2004. –№3. – С.6-11.*
3. *Роль и место элективного курса в теории и практики обучения // Вестник Каз НПУ им. Абая. – 2006. – № 1 (15). – С.92-95.*

Сонымен математикадан қолданбалы курстарды жүйелі түрде ұйымдастыру барысында:

- оқушылардың өз бетінше білім алу мүмкіндігіне қарай танымдық қызығушылығын арттыруға, математикалық білімдерін тереңдету мен кеңейтуге;
- математиканың практикалық және шығармашылық бағыттылығын сақтай отырып, зерделенетін материалды өмірмен байланыстыруға;
- математиканың пәнаралық байланысын, кәсіптік лицей мен колледждегі, жоғары оқу орындарындағы білім мазмұнымен сабақтастығын ескеруге;
- жоғары сынып оқушыларының жоғары оқу орындарындағы болашақ мамандықтары бойынша білім алуға қажетті білім мен біліктерін игеруін қамтамасыз етуге мүмкіндік туады.

4. Ермаков Д.С. Элективные курсы для профильного обучения // Педагогика, 2005. – №2. – С.36-41.
5. Ермаков Д.С., Петрова Г.Д. Создание элективных учебных курсов для профильного обучения // Школьные технологии 2003. – №6. – С.23-29.

ӘОЖ 633.54

ТІРЕК МЕКТЕП ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖОБАЛЫҚ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУШІЛІК ІС-ӘРЕКЕТЕРІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

А.Бақыт

«Өрлеу» БАҰО» АҚ Қызылорда облысы бойынша филиалы, Қызылорда қ.

Аңдатпа. Мақалада тірек мектеп жағдайында оқушылардың жобалық және зерттеушілік іс-әрекеттерін ұйымдастыру жолдары қарастырылған.

Аннотация. В статье рассматриваются организация проектной и исследовательской деятельности учеников в условиях опорной школы.

Abstract. This article considers organization of projects and research works of student's at supporting schools.

Тірек сөздер: тірек мектеп, ресурстық орталық, жобалаушылық дағды, зерттеушілік дағды.

Ключевые слова: опорная школа, ресурсный центр, проектная деятельность, исследовательская деятельность.

Keywords: support school, resource center, project activities, research activities.

Қазіргі кездегі өзекті мәселелердің бірі ресурстық орталықтарда мемлекеттік білім беру стандартының деңгейлерін орындау, оның ішінде ауылдық жердегі мектеп оқушыларының білім сапасын көтеру және 12 жылдық білім беруге өту барысында бейіндік оқытуға көшуді қамтамасыз етудің бірден-бір мүмкіндігі болып табылады. Тірек мектебі (ресурстық орталық) – ауылдық жердегі білім алушылардың білім сапасы мен дамуын қамтамасыз ететін, ауылшаруашылық зертханаларын және шеберханаларды, мәдени орталықтарын, спорттық-сауықтандыру кешендерін, кәсіби лицейлерін, мектепке дейінгі мекемелерін, кіріктірілген барлық кадрлық, материалдық-техникалық, ғылыми-әдістемелік ресурстарына шағын жинақты мектептер кіретін бірыңғай мақсат пен міндеттері біртұтас білім беру жүйесі. ТМ (РО) білім беру кешені оған кірген магниттік мектептердің құқығын,

әкімшілік және экономикалық дербестігін сақтайды және түрлі деңгейлі білім беру бағдарламаларын жүзеге асырады.

Жоғары деңгейде оқу-материалдық база қорлары және кадрлық потенциалы бар, білім беру сапасына қол жеткізуге кепілдік бере алатын жалпы білім беру мекемесі тірек мектебі (ресурстық орталық) бола алады. Мекеменің тірек мектебі (ресурстық орталық) режиміне ауысуы, мектептің типі сақталып, жарғыға және білім беру процесін ұйымдастырушылық-құқықтық түрлеріне өзгерістер енгізіледі [1].

ТМ-нің (РО-тың) іс-әрекеттерінің мазмұны:

- білім беру бағдарламаларының үздіксіздігін және сабақтастығын қамтамасыз ететін, білім беруді дифференциациялау және жекешелендірілетін білім беруде оқу-тәрбие процесінің моделін құру;

- білім процесінің психолого-педагогикалық деңгейін арттыру және оқу-әдістемелігін әзірлеу;

- оқушыларды бейіндік оқытуға және мамандық алуға дайындық жасау;

- бірыңғай ақпараттық-білім беру кеңістігін қалыптастыру және қашықтан оқытуды ұйымдастыруына жағдай жасау;

- полимәдениетті білім беру кеңістігін құру;

- модульдік оқыту технологиясын қолдану;

- балалардың жан-жақты дамуына және қосымша білім беру мүмкіндіктерін кеңейтуге жағдай жасау.

Оқушылардың білім процесіндегі зерттеушілік мәдениетінің дамуындағы маңызды рөлді педагогикалық іс-әрекеттер алады. Ресурстық орталықтар мен шағын жинақты мектептер үшін ұйымдастырылатын сессия және сессияаралық кезеңдерін жүзеге асыру барысында жобалық-зерттеушілік іс-әрекеттерін дамытуға бағытталған жұмыстар үздіксіз жүргізілуі қажет. Мәселен, ресурстық орталықта үш сессияны өткізу жоспары төменде беріліп отыр.

Күзгі сессия

Мақсаты: оқушылардың ақпарат көздерімен жұмысты ұйымдастыра алу қабілеттерінің дамуына қолайлы орта жасау.

Міндеттері:

- оқушының электронды кітапханада картотекамен жұмыс дағдыларын дамыту;

- күнделікті баспа материалдарын дайындауда, жұмыс дағдыларын жетілдіру;

- ақпаратты іздеу процесін дамыту дағдыларын жоспарлау;

- ақпаратты жинау және іздену дағдыларын жетілдіру;

- алынған ақпараттар бойынша сын көзбен қарап, материалдарды іріктеу дағдыларын дамыту;

- қажетті ақпараттарды қолдануда бағалау дағдыларын қалыптастыру.

Сессияаралық кезең

1. Жобалау әрекетіндегі зерттеудің I кезеңі бойынша дербес маршруттық парақтар, нұсқаулықтар бойынша әрекет.

2. Оқушы күнделігін жүргізу.

3. Жұмыс портфолиосын жинақтау.

4. Оқушы әрекетін талдау (түзету, кеңес беру).

Қысқы сессия

Мақсаты: жинақталған ақпаратты, алынған нәтижені сараптау, нақтылау және оны қайта қарау арқылы оқушының сараптамалық, модельдеу, зерттеушілік мәдениетін дамытуға жағдай жасау.

Жұмыс процесінде оқушылардың зерттеушілік мәдениетін дамыту.

Міндеттері:

- оқушылардың алға қойылған міндеттерді шешу біліктіліктерін қалыптастыру;

- алынған ақпарат нәтижелеріне аналитикалық талдау жасау машығын игерту;

- мәселені анықтау және оны шешу жолдарын жоспарлау дағдысын жетілдіру.

Сессияаралық кезең

1. Жобалау әрекетіндегі зерттеудің II кезеңі бойынша дербес маршруттық парақтар, нұсқаулар бойынша әрекет.

2. Оқушы күнделігін жүргізу.

3. Жұмыс портфолиосын жинақтау.

Көктемгі сессия

Мақсаты: ғылыми зерттеудің теориялық және эмпириялық әдістерін меңгере отырып, өмірлік мәселелерге бағдарлануға, кәсіби құндылықтарды түсінуге және өзінің кәсіби мүмкіндіктерін бағалауға қабілеттілігін дамыту.

Міндеттері:

- ақпараттарды қандай контексте жазылғандығын салыстыру қабілетін дамыту;

- ғылыми сұрақтарға жауап беруге қажетті фактілерді іріктеу, оны зерттеу үрдісінде қолдану білік-дағдысын қалыптастыру;

- дәйектерді, деректер мен мәтіндерді ой елегінен өткізу, бағалау қабілеттерін ұштау.

Сессияаралық кезең

Жоба жұмыстарын қорғауға дайындау, рәсімдеу

Жазғы сессия

Мақсаты: Оқушылардың ақпарат көздерімен жұмыс жасау процесінде зерттеушілік мәдениетін дамытуға жағдай жасау.

Міндеттері:

- берілген негіздеме бойынша өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту;
- қорытынды жасауда біліктілік дағдыларын қалыптастыру.

Шағын шинақты мектеп оқушыларының ресурстық орталықтарда жобалау-

шылық, зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған қолданбалы және таңдау курстарының жоспары, жобаға қатысу туралы үлгі жоспарын төмендегі кестеден байқауға болады (1-кесте).

1- кесте.

Кезеңдер	Ізденіс жұмыстарының мазмұны
Қыркүйек – сессия алды жұмыстары	- оқушылардың қалауы бойынша курсты таңдауы, бекіту, курстың I-модулі бойынша зерттеудің кеңейту жолдарын қарастыру, жоба тақырыбын анықтау; - кәсіби таңдауларын анықтау және күшейту. - зерттеу және жоба жұмыстарын анықтау. - жеке бағдар құру.
Күзгі сессия	Жобалау әрекетіндегі зерттеудің I-кезеңін жүзеге асыру.
Сессияаралық жұмыс	I-кезең бойынша жеке бағдар құрастыру. Зерттеулік және жобалау әрекеттері. Оқушы күнделігін жүргізу. Оқушы портфолиосын жинақтау. Оқушы әрекетіне талдау (түзету, кеңес беру).
Қысқы сессия	Жобалау әрекетіндегі зерттеудің I-кезеңін жүзеге асыру. I-кезеңнің оқушы портфолиосын бағалау.
Сессияаралық II кезең	II-кезең бойынша жеке бағдар құрастыру. Зерттеулік және жобалау іс-әрекеттері. Оқушы күнделігін жүргізу. Жұмыс портфолиосын жинақтау. Оқушы әрекетіне талдау (түзету, кеңес).
Көктемгі сессиясы	III-кезең бойынша зерттеу және жобалау әрекеттері. Оқушы портфолиосының рейтингін бағалау.
Сессияаралық III- кезең	Жобаларды қорғауға дайындық; Оқушы портфолиосының рейтингін шығару, бағалау.
Жазғы сессиясы	Жобаларды қорғау. Қорытынды жасау, бағалау. Рефлексия.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дүйсебек А.Т., Қонтаев С.С., Түкбай А.Б. *Тірек мектебі (ресурстық орталықта) сессиялық және сессияаралық кезеңдерде оқу-тәрбие процесін жоспарлау. Әдістемелік нұсқау.* – Астана, 2012. – 40 б.
2. *Білім беру ұйымдарының басшыларына арналған «Тірек мектептерінің (ресурстық орталық) білім беру қызметін жобалау». Әдістемелік құрал.-Қарағанды, 2012. – 125 б.*

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАСТАМАЛАР

Қ.А. Рахымжанов

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Т.А. Сатбекова

Физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада мәтінмен жұмыс әдістемесі зерттеледі. Мәтінмен жұмыс жасағандағы мақсаттар мен міндеттер қарастырылып, мәтіндік тапсырмалардың әртүрлі түрлері талданады.

Аннотация. В статье исследуется методика работы с текстом. Рассматриваются цели и задачи, обозначенные при работе с текстом, также анализируются различные виды текстовых заданий.

Abstract. Methodics of the work with text are researched in article. It is considered purposes and problems persecuted during the work with text and different types of the text tasks.

Тірек сөздер: қазақ тілі, инновациялар, мәтін, айтылым, жазылым, оқылым.

Ключевые слова: казахский язык, иновации, текст, говорение, письмо, чтение.

Keywords: the Kazakh language, innovations, text, speaking, writing, reading.

«Бала тәрбиелеу – болашаққа ең үлкен инвестиция. Біз бұл мәселеге осылай қарап, балаларымызға жақсы білім беруге ұмтылуымыз керек».

Н.Ә.Назарбаев

Жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу сапасын жақсарту мұғалімдерге жүктелген. Мұның өзі оқытудың тиімді әдістерін іздестіруді, сабақ сапасын жаңа деңгейге көтеруді талап етеді. Қазіргі кезде жалпы білім беретін орта мектептердің алдында үлкен міндеттер тұр. Ол заман талабына сай, рухани дүниеге бай жас жеткіншектерді тәрбиелеп шығару.

Сондықтанда бүгінгі таңда елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағыт алуда. Себебі білім саласындағы түбегейлі өзгерістер мен жаңа бастамалар білім беру мазмұнының жаңаруына, білім беру парадигмасында жаңа көзқарасқа жол ашты. Жалпы инновация термині қазіргі білім берудің теориясы мен тәжірибесінде кеңінен қолданылып жүр. Ғалымдардың еңбектерінде инновация термині «өзгеріс», «жаңа», «жаңалық енгізу» деген ұғымдармен түсіндіріледі. “Инновация” ұғымын ғалым Немеребай Нұрахметов: “инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз – білім беру мекемелерінің жаңа-

лықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі” деген анықтаманы ұсынады.

«Білім – ғылым – инновациялар» үштігі билеген постиндустриялық әлемге қарай жылжыған заманда оқушыға білім беру барысында мұғалім инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оқушының білім алуға өзі ізденіп, ғылыми негіздерін өз бетінше игеруіне қарай бағыттап отыруына жағдай туғызу керек. Мұғалім жас ұрпақтың жаңаша ойлауына, әлемдік білім, білік негіздерін меңгеруіне ықпал етуші, қоғамның қозғаушы генераторына айналуы тиіс.

Назарбаев Зияткерлік мектептері бүгінгі таңда білім жүйесінде жаңа инновацияға бетбұрыс жасауда. Сабақ беру процесінде мұғалімдердің алдыңғы қатарлы елдердің іс-тәжірибелерін, түрлі инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдана отырып оқушының бойында ұтқырлық, сындарлылық қабілеттерін шыңдауда.

Назарбаев Зияткерлік мектептерінің Кіріктірілген оқу бағдарламасының негізгі

мақсаты - сөйлеу әрекетінің түрлерін (айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым) дағдыларын қалыптастыру, дамыту. Бұл дағдылар – коммуникативтік дағдылар болып табылады және әлемдік тәжірибеде тілді тиімді меңгерту осы дағылар арқылы жүзеге асуда. Коммуникативтік дағдыларды басшылыққа ала отырып оқыту – оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Аталған дағдылардың өзіне тән ішкі дағдылары мен үйрету жолдары, ішкі ерекшеліктері бар. Ал сабақты аталған дағдылардың ерекшелігін ескеріп құру, тілді тиімді меңгеруге септігін тигізетіні даусыз.

Қазақ тілі сабағында төрт дағдының ішінде оқылым дағдысының тілді меңгертудегі орны ерекше деп есептейміз. Бұрынғы білім беру жүйесінде оқылым дағдысын мәтінді оқу, оған қатысты сұрақтарға жауап беру, мазмұндау деп қабылдадық. Мәтіннің ішкі құрылымына аса назар аудармаған жайымыз да болды. Оқыту әдістемесімен айналысып жүрген ғалым Р. Шаханова төмендегідей пікірімен сабақтастырады: «Мәтінмен байланысты жүргізілетін жұмыстар тілдік әрекеттер арқылы орындалады. Осы тілдік әрекеттерге жатыққанда, дағдыланғанда ғана, студент қазақша қарым-қатынас жасай алады» [7, 59]. Әдістеме іліміндегі тілдік қатынас пен қатысым әдісінің ғылыми негізін қалаған ғалым Ф. Оразбаева: «Сөйлесім әрекеті – белгілі бір ойды, хабарды не деректі баяндау және оны екінші біреуге жеткізу арқылы онымен түсіністікке жету» [8, 54], - дей келе, тілдік қатынасқа байланысты сөйлесім әрекетінің өзін іштей беске бөліп (оқылым, жазылым, тыңдалым, айтылым, тілдесім), әрқайсысына жеке-жеке тоқталады. Мәтінді игертуде, түсінуде тілдік дағдының бірі оқылымның маңызы ерекше. Алдымен оқылым дегеніміз не? - деген сауалға жауап іздейтін болсақ, оқылым- қабылдау дағдыларына жататын дағдының бірі. Оқылым дағдысында оқушының мәтінді жазудан, айтудан гөрі мәтіннің ішкі дағдыларына назар аударта отырып оқыту әлдеқайда тиімді. Бұл тілдік

дағдының ішкі түріне танымдық оқылым, зерделік оқылым, ізденімдік оқылым, көрсетімдік оқылым деген түрлері жатады.

Оқылым стратегиясының бұл түрлері оқушының мәтіннің мазмұнын түсінумен қатар мәтіннен қажетті ақпаратты таба алу, мәтіннің негізгі идеясын анықтау, мәтіндегі ақпаратты баяндама, тезис жазу барысында қолдана алу, мәтіндегі сөйлемдердің грамматикалық құрылымын анықтай алу, белгілі бір тақырыпқа қатысты сөздерді талқылау, мәтіндегі тірек сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын тану т.б. дағдыларын қалыптастырады.

Қазақ тілі сабағында мәтінмен жүргізілетін тапсырмалардың түрлерін мына бағытта ұйымдастыруға болады. Мысалы, «Сөйлемдердің орын тәртібі мен абзацтардың ретін тап. Мәтінге қатысы жоқ абзац пен сөйлемді анықта» Бұл тапсырманы орындату арқылы оқушының мәтіннің құрылымын түсінгенін анықтай аламыз.

Ал оқушының мәтіннен қажетті ақпаратты таба алу дағдыларына байланысты тапсырманы былай беруге болады. «Мәтіннен ... туралы айтылатын сөйлемдерді табыңыздар. Мәтінде ол туралы не себепті айтылған және қалай?», «Мәтінді оқы. Мәтінде көтерілген басты аспектілерді дәптерге жаз. Мәтінге сай 5 сұрақ құрастыр.». Бұл тапсырманы орындау барысында оқушы мәтіннен негізгі ақпаратты анықтап қана қоймайды, сұрақтарға жауап беру барысында мәтінді толық түсініп меңгергендігін білуге болады. Сондай-ақ мәтіндегі фактілік мазмұндағы оқиғаларды түсіну мақсатындағы тапсырмаға «мәтіндегі мысалдардың факті немесе автор пікірі екенін дәлеле», «Мәтіндегі ақпараттың «шын», «жалған» ақпарат екенін ажырат» сияқты тапсырма оқушының автордың көзқарасы мен фактіні нақты тану дағдысын қалыптастыруға негіз бола алады.

Оқылымға қатысты жұмысты мынадай кезеңдерге бөліп қарастыруға болады:

1) мәтінмен жұмыстың алдыңғы кезеңі;

2) мәтінмен жұмыс кезеңі;

3) мәтін соңындағы жұмыс кезеңі деп бөлуге болады.

Мәтінмен жұмыстың алдыңғы кезеңіне оқушыларға тек қана мәтіннің тақырыбын ғана беріп, соған сай «Мәтін не туралы болуы мүмкін? Неге?» немесе мәтінмен жұмыс кезеңі барысындағы тапсырманы «Тақырып атауының мәтін ішіндегі сөздерде кездеспеуіндегі автор мақсатын түсіндір», «мәтінге қатысты бірнеше ашық сұрақтарды сыныптасыңа қой», «мәтіндегі ойға өз көзқарасыңды білдір, мәтіннен факті, мысалдар келтір» деген ашық сұрақтар оқушының сыни ойлауына, сыни көзқарасын қалыптастыруына негіз болады. Сондай-ақ білім алушының дербес ерекшеліктерін тануға, шығармашылығын қабілетін қалыптастыруға септігін тигізеді.

Ал мәтін соңындағы жұмыс кезеңі тапсырманы «Мәтіндегі басты оқиғаларды тезис немесе атаулы сөйлем түрінде жазыңыздар. - Өздерің оқыған мәтіндер арқылы «...» тақырыпта жарыс сөз ұйымдастырыңыздар», «Мәтінді оқыңыздар. Мәтіннен алынған ақпаратты пайдалана отырып, «...» тақырыпта хабарлама жасаңыздар», «Мәтін негізінде жазылған автордың қай ойымен, көзқарасымен келісесіз немесе келіспейсіз? Неліктен?», «Мәтіндегі ең қызықты, ең маңызды ақпарат қайсысы деп ойлайсыз? Неге?», «Мәтін бойынша кілт сөздер мен тірек сөздер теріп жаз. Мәтінмен байланыстыра отырып талқыла»

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Әбдікәрімова Т. М. Мәтін және «Ана тілі» оқулығы мәтіндемесін құраудың теориясы: монография / -Павлодар: ЭКО, 2007. 332 б

2. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас пен қатысым әдісінің ғылыми-теориялық негіздері. Пед.ғыл. докт.дис.-Алматы, 1996 ж.

3. Бейсенбекова Г.Т. Оқылым процесі: Теориясы мен әдістемесі. –Оқу құралы. -Алматы: Мария ЖШС, 2003. - 54 б.

4. Гаряева, Л. Р. Обучение чтению: методические указания по подготовке к Интернет-экзамену для студентов 1 и 2 курсов ФЭУ и ИКЖ очной и заочной форм обучения по специальностям 080507 «Менеджмент организации», 080801 «Бухгалтерский учет, анализ и аудит», 080106 «Прикладная информатика в экономике»; дисциплина «Английский язык» / Л. Р. Гаряева ; Минобрнауки России, Урал. гос. лесотехн. ун-т, Каф. профессиональных коммуникаций. - Екатеринбург: УГЛТУ, 2011. - 31 с.

деген тапсырмалар оқушының өзін-өзі реттей алуына, өзінің оқуы жөнінде ой жүгірте алуына, өзінің білім қорын сыни тұрғыдан ойластыра алу қабілетін арттырып қана қоймайды, сондай-ақ бір-бірінің идеяларын талқылауына, баға беруіне, ұжымдық білім мен түсінікті қалыптастыра алуына ықпал етеді.

Мәтінмен жұмыс жасау барысында мұғалімнің мәтіннің қисындылығына, оның оқу мақсатына сай екендігіне, мәтіннің аутенттілігіне де аса назар аударған жөн. Аутентті мәтіндер оқушының сабақ мақсатына жетудің кепілі болып саналады, оқушының бар ынтасымен сабаққа қатысушылығын, мәтінді топта, жұпта талқылау барысында қызығушылық танытуын, пікірталас, диалогке түсуін, білімін сабақта қолдана алатын дағдысын жетілдіруге септігін тигізеді.

Оқылым дағдысы оқушылардың жеке, өзіндік мүмкіндіктерін ескере алу, сабаққа белсенді қатысу, өз ойын жеткізу, өзіндік таңдау жасауына мүмкіндік туғызу, шығармашылық, танымдық қабілеттерін арттыру, оқу материалын өмірмен байланыстыру, оқушыларды білімді өз бетімен меңгеру секілді дағдыларының дамуына себепші болады.

Қорыта келе, тілдік дағдылар арқылы оқыту – білім алушының жеке басының дара және дербес ерекшеліктерін ескеріп, олардың өз бетінше ізденуін арттырып, шығармашылығын қалыптастыру болып табылады.

ФИЗИКАНЫ ЗАМАНАУИ ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Н.Р. Өтепов

Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау қ.

Аңдатпа. Мақалада Қазақстанның дүниежүзілік білім кеңістігіне ену қажеттілігі айтылып, осы тұрғыда «Физика» пәнін оқытудың әдіс-тәсілдерін инновациялық, заманауи сабақтармен алмастыру арқылы жалпы білім сапасын арттыру жайы қарастырылған. Жалпы физика курсының оқу бағдарламасының ерекшеліктері көрсетілген.

Аннотация. В статье рассмотрена необходимость интеграции Казахстана в мировое образовательное пространство, рассмотрены методы преподавания предмета «Физика» инновационными и современными способами, что повышает качество общеобразовательных показателей. Показаны особенности изучения программы общего курса физики.

Abstract. The article describes the need to enter extensive knowledge in Kazakhstan, the methods of teaching Physics by innovative and modern methods. The reason for the reduced interest and reluctance to study Physics in secondary schools is teaching of the subject by old traditional methods.

Тірек сөздер: инновация, заманауи әдістер, жан-жақтылық, қабілеттердің дамуы, терең білім.

Ключевые слова: инновация, современные методы, всесторонность, развитие навыков, глубокие знания.

Keywords: teaching Physics, innovation, modern methods, comprehensive, development of skills, in-depth knowledge.

XXI ғасыр жаһандық жаңалықтардың ғана емес, білімнің дәуірлеу ғасыры. Ол қазіргі кезеңде мемлекеттің тұрақты дамуы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, әлемдік қоғамдастықтағы орнын анықтап, халықтың өмір сүру сапасы мен деңгейін көрсетуде маңызды рөл атқарады. Жаһандану дәуірі – әлемдегі елдердің бәсекелестік жағдайында халықаралық деңгейде өзара кірігу үрдістерінің жандану дәуірі, сондықтан, білім – пайдалы инвестиция саласы ретінде еліміздің экономикалық, әлеуметтік және саяси даму тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Бүгінгі күнгі мектеп пен жоғары оқу орындарының басты міндеті – бәсекеге қабілетті білікті жастар мен мамандарды дайындау екендігі даусыз. Заман талабы өзгерген сайын мектеп пен жоғары оқу орындарына қоғам тарапынан қойылатын талап та өзгереді. Сол талаптардың маңыздыларының бірі педагогикалық үдерісінде инновациялық іс-әрекет жүргізу қажеттілігі.

Бүгінгі таңда Қазақстанның дүниежүзілік білім кеңістігіне ену қажеттілігі көтеріліп отыр. Осы тұрғыда білім беру мәселесін, әдіс-тәсілдерді инновациялық

үрдістермен алмастыру арқылы жалпы білім сапасын арттыру көзделген. Осы орайда әрбір мұғалім озық технологияларды терең талдаудан өткізіп, өзіне тиімдісін таңдауы керек. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиялармен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» – деп елбасымыз өз жолдауында айтқандай, еліміздегі білім беру жүйесіне заманауи әдістердің қосылуы ел болашағынан үміт күтер әрбір оқытушының мүдделі мақсаты.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту мектеп пен жоғары оқу орындарының басты міндеті болып отыр. Ал, бүгінгі білім кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару мұғалімнің қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылығының жемісімен келмек. Сондықтан да, әрбір білім алушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс

жасалуы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру инновациялық технологияны ендіруді міндеттейді.

Жалпы физика курсының оқу бағдарламасы басқа пәндердің оқу бағдарламасымен салыстырғанда ерекшеліктерге ие. Физика табиғат туралы ғылым болғандықтан барлық жаратылыстану пәндерімен тікелей немесе жанама байланысы бар. Орта мектептерде физика сабақтарының әлі дәстүрлі әдіс негізінде түсіндірілуден шыға қоймағанын оқушылардың физика ғылымына ынтасының аздығымен тікелей дәлелдеуге болады. Сондықтан да бүгінгі жас оқушылардың бойына физиканы жаңа қырынан танытып қызықтыра түсудің жолдары қарастырылу керек. Оқытудағы белсенді әдіс-тәсілдерді сабақтарда тиімді пайдаланып, пәнаралық байланысты ескеріп, оқушылардың қызығушылығының оянуына ықпал жасау көзделген. Мысалы физиканы түсіндірерде биология, химия, математика, география, информатика керек болса тарих пен әдебиетпен байланыстыру сабаққа өзгеше бір атмосфера сыйлайды. Сабақты күнделікті өмірмен, тәжірибе, ғаламтор мүмкіндіктерімен байыта түскеннің берері мол. Физика пәніне арнайы жасалған шетелдік PhET PHYSICS, Interactive Physics, PHYSICS FLASH ANIMATIONS-AUSTRALIA сынды бағдарламалар және ғаламтордың онлайн жүйесінде жұмыс жасайтын Kahoot Game-based blended learning, EDMODO бағдарламалары, қарқынды дамыған мына заманда, назары жан-жаққа ауып оқу белсенділігі азайып бара жатқан кез-келген оқушының қызығушылығын оятады. Сондықтан да бүгінгі таңда педагогикалық технологияны таңдаудың маңызы ерекше.

Анасы мектептен келе жатып баласынан сұрайды: "балам бүгін сабақта не үйрендің?" Баласы іскерлік түрмен жауап береді: "бүгін ештеңені үйренгенім жоқ. Сабақ бойы тек мұғалім сөйледі. Ұйықтап қала жаздадым." Мұндай сабақ барысында қызметтің белсенді орталықтарын құруға мұғалім еңбек етуде: сөйлейді, жазады, талдайды, көрсетеді, пайымдайды, салыстыра-

ды, қорытынды жасайды және бағалайды. Ал, оқушылар тыңдап отырған пассивті бақылаушылар түрінде қатысады, бірақ оқу үдерісіне қатыспайды, олардың қатысу белсенділігі тек тыңдаумен ғана шектеледі. Мұндай жағдайларда бала қызығушылығы артқан басқа іспен айналысады немесе ұйықтап кетуі де мүмкін. Бұл жағдаят біздің дәстүрлі сабақтарымыздың көлеңкелі жері деуге болады. Осындай кемшін тұстар болмауы үшін заманауи үлгідегі сабақтарды қолдау, мектеп өміріне енгізу үлкен қажеттіліктің бірі болып отыр. Енді заманауи сабақтардың бізге берері не екенін атап көрсетер болсақ:

- мұғалім сабақты оқушының білімді өзі алуға мүмкіндігі болатындай етіп ұйымдастырады;

- әр оқушы өзінің интеллектуалды және шығармашылық әлеуетін барынша жүзеге асырып ортаға сала алады;

- оқушы барынша еңбек етеді;

- оқушы бір ғана тақырыпты ғана қамтымай, күнделікті өмірден мысалдар көріп, тұжырым жасайды;

- оқушы өзінің қасиеттері шегінде барынша белсенді әрекет етеді және өзі үшін пайдалы да маңызды білім немесе мәлімет алады;

- барлық оқушылар тепе-тең дәрежеде болады. Барлығына бірдей тапсырмалар және бірдей уақыт беріледі;

- өз елі қоғамының талаптарына сай мәдениетті және ізденіс үстінде жүретін оқушы қалыптасады;

- оқушыға әлемнің түрлі нүктелерінде заманауи өмірге ену үшін қажетті жағдайлар қалыптастырылады;

- мұндай сабақта барлық оқушылар еңбек терісін аямай жұмыс жасайды, ал мұғалім тек қана оқыту үдерісін басқарады;

- оқушы еңбек жасап, іздене отырып, өз жұмысына өзі баға береді.

Жалпы физика курсы оқытудың жаңа инновациялық әдістері жалпы және теориялық физика курсының әдіснамалық мәселелерін заманауи және ғылыми ақпараттық технологияларды физиканы оқытуда пайдаланудан, физикалық

тәжірибелер мен демонстрациялардың компьютерлік модельдері және оны оқу процесінде қолданудан, физиканы оқытуда жаңа бағдарламалық құралдарды және интерактивті әдістер мен технологияларды пайдаланудан тұрады. Қызықты да көңілді ғаламтор жүйесінің мүмкіндіктері мен бағдарламалары кез келген оқушының белсенділігін арттыруда. Сабақты қазіргі физика ғылымының даму жетістіктерімен байланыстыра отырып үйрету жолдарын қарастыру бүгінгі таңның өзекті мәселесі. Бұл жолда дамыған елдердегі физика ғылымының даму тарихын зерттеген жөн.

Заманауи сабақ бізден нені талап етеді?

- Заманауи сабақ жай сөз түрінде ғана емес, практикалық оқу жұмысын жоспарлау мен ұйымдастыруда негізгі әрекеттегі элементі оқушы болғанын талап етеді.

- Заманауи сабақтың мақсаты нақтылықпен, оған жету құралдарының инновациялығымен және қолайлылығымен ерекшеленеді.

Заманауи сабақты мақсат еткен әрбір мұғалім ең алдымен шығармашылық ізденісте болуы қажет. Оқу жоспарлары мен материалдарының үнемі жаңартылғанын қадағалап, қажетті ақпаратты іріктеп отырады. Сабақта оқушыларға білім алуға кедергі жасалмауын, яғни оларға жұмыс жасау үшін көбірек уақыт берілуін басты назарда ұстайды. Оқулықта артық ақпарат көп болса, қажетті және жеткілікті ақпаратты қалай бөліп алу керектігін ойластырып, оқушылардың аз уақытта көп мағлұматпен сусындалуына ықпал жасайды.

Қазіргі заманғы мектеп және жоғары мектептегі оқыту үдерісінде:

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Демидова М.И., Коровин В.А. *Методический справочник учителя физики*. - М.: Мнемозина, 2003. - 272с.
2. Селевко Г.К. *Педагогические технологии на основе активизации, интенсификации и эффективного управления учебно-воспитательным процессом* / Г.К.Селевко. - М.: НИИ школьных технологий, 2005. - 180 с.
3. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е. *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пос. для студ. пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / под ред. Е.С. Полат*. - М.: Академия, 2001. 271 с.
4. http://www.ijhssnet.com/journals/Physics_teaching_methods
5. <http://www.spacephys.ru/sbornik-tezisov-konferentsii-uchitelei-sovremennye-metody-prepodavaniya-fiziki>
6. http://ru.wikipedia.org/wiki/Современные_методы_обучения_физики

1. Мұғалім оқыту кезінде билік жүргізу әдісінен арылуы керек.

2. Оқыту үдерісі кезінде сабақтағы басты тұлға білім беретін мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын оқушы болуы тиіс.

3. Балалардың оқуға деген ынтасын күшейту керек.

4. Оқушының дербестігі мен белсенділігін дамыту қажет.

5. Оқу, дамыту жұмысын ұтымды жүргізу үшін баланың табиғи талабын, қасиетін дер кезінде айқындау керек.

Осы қағидалар негізінде сабақты жаңа технология әдістерін қолдану арқылы жүргізу – оқушының өзін-өзі дамытуына, өз біліміндегі олқылықтарды өзі тауып, өз сұрағына өзі жауап іздеп жан-жақты білім алуына көмектеседі.

Заманауи сабақты оқытудың мақсаты – ғылыми танымның нәтижелерін ғана емес, сол нәтижелерді алу үдерісін меңгеру, оған оқушының интеллектуалдық, эмоционалды және т.б. басқа орталарын қалыптастыру мен дамыту, оның жеке қабілеттерінің дамуы, яғни проблемалық-дамытушы оқытуда оқушыларға ғылымның дайын қорытындыларын беру емес, баланың жалпы дамуы мен ізденісінің нәтижесіне жетуіне көңіл бөлінеді. Құрғақ білімді беріп қана қоймай оны оқушының көз алдына қызылды-жасылды етіп нақтылап көрсете білгенге не жетсін.

Қазіргі заманғы мұғалімнің басты мақсаты – оқушыны терең білім алу мен сапалы ойлауды дамытуға жетелеу болып есептеледі. Қазіргі заманның ұшқыр ұстазына қойылып отырған үлкен талаптың бірі осы болса керек.

**ВОСПИТАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ
ОБУЧАЮЩИХСЯ:
СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ**



Баубекова Г.Д.
д.п.н., профессор

29 мая 2015 года в Национальной академии образования им. И.Алтынсарина состоялся круглый стол на тему «Воспитание толерантности обучающихся: состояние и перспективы развития», посвященный 20-летию Ассамблеи народа Казахстана. Он собрал для обсуждения не только ученых-педагогов, философов, психологов, социологов, религиоведов, но и практиков - организаторов системы образования, заместителей руководителей организаций образования по воспитательной работе, классных руководителей и кураторов групп. Мероприятие было проведено в соответствии с Планом работы Департамента дошкольного и среднего образования, информационных технологий МОН РК по знаменательным мероприятиям 2015 года.

Открыла заседание Круглого стола главный ученый секретарь НАО, к.и.н., доцент А.М. Мамырханова. В своем выступлении она отметила, что Казахстан – полиэтническая и многоконфессиональная страна, продвигающая идеи толерантности и межнационального согласия.

Современное казахстанское общество успешно предпринимает целенаправленные меры по дальнейшему упрочению единства и согласия в обществе, создавая различные общественные организации, способствующие формированию у всех

казахстанских этносов чувства веротерпимости, взаимопонимания и взаимопомощи. Несомненно, что главенствующую роль в этом плане играет Ассамблея народа Казахстана - организация, не имеющая аналогов в других странах, как в СНГ, так и дальнего зарубежья, и находящаяся под патронажем ее создателя – первого Президента Казахстана Н.А.Назарбаева. Мамырханова А.М. призвала участников круглого стола обсудить актуальные вопросы воспитания толерантности молодежи в контексте выступления Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Современное государство для всех: Пять институциональных реформ», приобщения детей и молодежи к ценностям глобализирующегося мира через родную культуру и уважение к культуре других народов, внедрения эффективных механизмов воспитания подрастающего поколения в духе межэтнической толерантности.

Модератором круглого стола выступил заведующий отделом воспитания и этнокультуры НАО им.И.Алтынсарина, д.п.н., профессор Наурызбай Ж. Ж., который отметил, что, выступая на XVI сессии Ассамблеи народа Казахстана, Президент РК Н.А. Назарбаев подчеркнул: «...толерантность стала важным фактором успешного и уверенного развития Казахстана. Эти принципы отражают дух и внешней, и внутренней политики нашей страны». Укрепление суверенитета и национальной государственно-

сти, атмосферы межэтнической толерантности и общественного согласия выдвигает новые парадигмы этнонациональной политики и ее главных концептов: толерантности, согласия, стабильности.

Наше единство основано на высоких нравственных идеалах, призывающих к терпению, миролюбию, милосердию. Наш общий долг, долг каждого, кто любит Казахстан, – сохранять духовные и культурные ценности, беречь и укреплять единство народа и стабильность в стране.

В данный момент в Казахстане идет реализация «100 конкретных шагов» – фронтальных задач, раскрывающих колоссальный потенциал развития Казахстана. Этот план обозначил магистральный путь в будущее для миллионов казахстанцев.

Круглый стол НАО стал диалоговой площадкой учёных-теоретиков и опытных практиков, методистов, организаторов.

Кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры Евразийских исследований Евразийского Национального университета имени Л.Н. Гумилева Сайлаубаева Н.Е. отметила большую роль Ассамблеи народа Казахстана в воспитании толерантности молодёжи. Её выступление «Роль Ассамблеи народа Казахстана в реализации казахстанской модели общественного согласия и национального единства» вызвало интерес присутствующих. Заместитель директора профессионально-технического колледжа г.Астаны Ултраков Ж.Р. подчеркнул, что Казахская модель межэтнического и межконфессионального согласия должна стать темой специального семинара, т.к. национальная проблематика относится к числу центральных в социально-политической жизни и массовом сознании современного казахстанского общества, особенно молодёжи.

Определённым подтверждением этого является огромное количество книг, газетных и журнальных статей, радио- и телепередач и программ, интернет-публикаций по этой проблематике, и педагоги должны ориентировать и направлять интересы и побуждения студенческой молодёжи.

Доктор социологических наук, профессор, академик Академии социальных наук

Казахстана, проректор по науке и международным связям университета «Астана» Габдуллина К.Г. в выступлении на тему «Формирование толерантности в молодежной полиэтнической и поликонфессиональной среде» рассказала, какие механизмы в воспитании толерантности молодёжи сейчас наиболее эффективны. Она отметила, что в Казахстане сложилась устойчивая модель взаимодействия этносов и религий, обеспечивающая стабильность атмосферы социализации и согласия в обществе. Профессор привела слова Президента Н.А. Назарбаева о том, что «наша модель межнационального и межрелигиозного согласия – это реальный вклад Казахстана в общемировой процесс взаимодействия различных конфессий».

Поддержание устойчивости модели межэтнического и межконфессионального согласия требует неустанных усилий и со стороны государства, и со стороны гражданского общества. Необходим постоянный мониторинг ситуации в данной сфере, взаимодействие всех заинтересованных сторон.

Габдуллина К.Г. обратила внимание участников круглого стола на основные принципы, на которых строятся межконфессиональные отношения в Казахстане:

1. Конституция Республики Казахстан и законы гарантируют защиту свободы совести и вероисповедания.

Конституция РК запрещает любые формы дискриминации по конфессиональному, этническому и иным признакам. Закон «О свободе совести и вероисповеданий в Республике Казахстан» создал правовые основы для свободного функционирования религиозных объединений. Казахстан присоединился к важнейшим международным соглашениям и договорам в области прав человека, в том числе к фундаментальным пактам ООН в этой сфере.

2. Государство создает равные и благоприятные условия для реализации конфессиями своих функций. Это способствовало значительному росту количества религиозных объединений за период независимости.

Несмотря на то, что большинство населения Казахстана считает себя мусульманами, это не мешает полноценному функционированию других вероисповеданий. Об этом свидетельствует многократное увеличение численности немусульманских религиозных объединений. За годы независимости количество православных, католических и протестантских общин выросло в несколько раз. Действуют организации иудеев и буддистов.

3. Важным направлением политики государства является поддержка межконфессионального диалога. По инициативе Президента Н.А. Назарбаева создан уникальный институт межнационального и межконфессионального диалога - Ассамблея народа Казахстана.

Доктор политических наук, профессор кафедры политологии ЕНУ имени Л.Н. Гумилева Калиев Н.К. в выступлении на тему «Об этнической и конфессиональной толерантности учащейся молодежи» отметил, что молодежь независимого Казахстана воспитывается на образах реального воплощения идей мира и согласия, инициированных Главой государства Н.А. Назарбаевым. Наша молодежь является не просто свидетелем, но и соучастником многих миротворческих дел, которые осуществляет руководство страны внутри страны и на международной арене. Философы и педагоги современности высказывают мнение о том, что воспитание толерантности в человеческих отношениях, формирование менталитета толерантности является стратегической задачей образования в XXI веке. Современная личность может жить и трудиться лишь в условиях многообразия культуры. Отсюда следует, что воспитание толерантности должно представлять собой системный, целенаправленный процесс. Нужно создать систему воспитания толерантности не только внутри учебного заведения, а на более высоком социальном уровне, например, в масштабе целого региона. В формировании толерантного сознания и поведения подрастающего поколения очень важную роль призвано играть социальное партнерство и взаимодействие социальных институтов.

Сулкеева А.Ж., заместитель директора по воспитательной работе школы-лицея №71 г.Астаны, рассказала о содержании воспитательной работы в организациях образования Казахстана на примере своей школы. Тема её выступления: «Тәрбие: мәні және қоғамдағы рөлі».

Доктор педагогических наук, главный научный сотрудник отдела воспитания и этнокультуры НАО им. И.Алтынсарина Баубекова Г.Д., выступая по теме «Воспитание личности как субъекта межкультурных отношений», отметила, что в настоящее время, в эпоху открытого образовательного пространства, глобализации, академической мобильности необходимо и актуально формировать личность как субъект межкультурных отношений. Объективным основанием для межкультурной коммуникации являются различия между культурами, складывающиеся в процессе формирования каждой этнической культуры. Жизнедеятельность и отношения людей определяются существующими в той или иной культуре нормами, которые регулируют практически все области человеческого мышления и поведения и оказывают влияние на характер восприятия, оценки и межличностные отношения. Образование, воспитание, историческая память, традиции, обычаи и язык вырабатывают систему ориентаций, помогающую людям успешно справляться с житейскими ситуациями и различными проблемами. Стремление понять чужие культуры и поведение их представителей существует столько же времени, сколько существует культурное и этническое разнообразие человечества. Собеседники, вступая в контакт с представителем чужой культуры, обычно подготавливают различные коммуникативные средства, и это облегчает их взаимодействие. Так, носители языка, обладающие опытом межкультурного общения, стараются говорить более четко и медленно, избегают использования идиом, специфических слов и выражений, сленга и различных синтаксических конструкций. Баубекова Г.Д. отметила, что в Европе сегодня все активнее говорят о транснациональной компетентности – *transnational competence* – уровне

языковой и общей культуры, превосходящей национальные рамки. Для развития гармоничных межкультурных отношений в молодежной среде рекомендуется формирование следующих компетенций (по профессору Байраму):

- аналитическая компетенция – понимание верований, ценностей, практик, парадоксов другой культуры и общества – включая этническое, политическое понимание, способность установления связей, осознания условий инакости.

- эмоциональная компетенция – способность раскрытия (эмпатии) к разнообразным культурным опытам и влияниям, интерес и уважение к чужим культурам, ценностям, традициям, опытам – транснациональная межкультурная эмпатия.

- креативная компетенция – осуществление синтеза культур, транснациональный синтез, видение альтернатив, приемлемых вариантов, способность использовать различные культурные источники для вдохновения.

Поведенческая компетенция – не только владение (proficiency) языком, но и выступление в качестве переводчика, свободное использование межкультурных невербальных кодов (естественность), способность к избеганию коммуникативного непонимания при различных коммуникативных стилях, способность поддержания межперсональных отношений, ответы на транснациональные вызовы, давление глобализации (унификация, миграция).

Профессор Наурызбай Ж.Ж. оставил в своем выступлении на тему «Комплексная программа воспитания личности как субъекта межкультурных отношений: структура, содержание, механизм реализации». Программа строится на основе казахстанской модели общественного согласия и национального единства Президента Казахстана – Лидера Нации Н.А. Назарбаева.

Воспитание личности как субъекта межкультурных отношений является особенно актуальным для полиэтничного и многоконфессионального Казахстана. Культурное многообразие Казахстана –

ценность, которая не разделяет, а объединяет представителей различных этносов и этнических групп, укрепляет межэтническое, межкультурное и межконфессиональное согласие в обществе.

Организации образования Казахстана имеют богатый опыт воспитания личности как субъекта межкультурных отношений. Среди них – практика работы школьных ассамблей народа Казахстана, воскресных школ, центров этнокультурного диалога в школах, школ-гимназий с обучением на нескольких языках, АОО «Назарбаев Интеллектуальных школ», ряда общеобразовательных школ и др.

В то же время, в работе по межкультурному воспитанию детей и учащейся молодежи имеется большой потенциал.

Воспитательная работа по формированию личности как субъекта межкультурных отношений осуществляется через занятия, учебные предметы, внеурочную деятельность, дополнительное образование, через проекты и социальные практики, направленные на совершенствование межкультурных коммуникативных навыков учащихся. Содержание этой работы реализуется во всех направлениях воспитания, прежде всего в патриотическом, гражданском, правовом, духовно-нравственном, национальном, семейном и поликультурном воспитании.

Механизм реализации Программы основывается на взаимодействии всех участников образовательного процесса с привлечением родителей, при партнерском взаимодействии с общественными институтами социализации детей и предусматривает организационно-правовое, методическое и финансовое обеспечение Программы.

Конечным результатом реализации Программы предполагается положительная динамика роста уровня воспитанности молодежи на консолидирующих ценностях, на базе идеи Мәңгілік Ел, указанных в выступлении Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Современное государство для всех: Пять институциональных реформ» – гражданское равенство;

трудолюбие; честность; культ учености и образования; светская страна – страна толерантности.

Выступление профессора Наурызбая Ж.Ж. вызвало большое оживление классных руководителей, кураторов, которые готовятся в новом учебном году к составлению планов воспитательной работы кураторов, планов внешкольных и внеклассных мероприятий и т.д.

Например, Сулейменова А.К., Жусип А.А. из школы № 15 г. Астаны, учительница школы № 13 г. Астаны Бектурганова Т.К. уточнили направления воспитательной работы, механизмы внедрения, инновационные методы воспитания в организациях образования, внесли свои предложения, рассказали об интересном опыте работы.

Религиовед Кенжеев А.А., магистр философии кафедры философии Казахского агротехнического университета им. С. Сейфуллина, предложил свои идеи воспитания толерантности в поликонфессиональной среде. Тема его выступления: «Көпконфессиялы жастар ортасында толерантты қатынастарға қол жеткізу жолдары».

С докладом на тему «Психологические аспекты подготовки молодёжи к преодолению негативных проявлений в сфере межэтнических отношений» выступила магистр педагогики и психологии, старший преподаватель кафедры психологии КазГЮУ Булатбекова Н.Ж. Она отметила, что воспитание у учащейся молодежи современного Казахстана идей толерантности не должно ограничиваться примерами или только классными собраниями, которые являются эпизодически проводимыми мероприятиями с целью воспитания привития идей добра и мира. Процент молодежи, активно занимающейся общественной работой, составляет небольшую часть, причем даже в учебных заведениях. Необходимо серьезно задуматься о таком важном аспекте воспитательной работы, как воспитание и формирование толерантности. Воспитание в духе терпимости долж-

но быть направлено на противодействие влиянию, вызывающему чувство страха и отчуждения по отношению к другим. Оно должно способствовать формированию у молодежи навыков независимого мышления, критического осмысления и выработки суждений, основанных на моральных ценностях.

Основная цель воспитания в этом случае:

- содействовать максимально широкому распространению идей и социальных образцов толерантности, практическое приобщение к культуре толерантности детей;
- способствовать формированию личности, обладающей чувством собственного достоинства и уважения к людям, умеющей строить отношения в процессе взаимодействия с учащимися разных верований, национальностей на основе сотрудничества и взаимопонимания.

Её мысль продолжила Бектурсынова Р.А. – заместитель директора по воспитательной работе колледжа менеджмента и бизнеса г. Астаны. Она рассказала о системе воспитательной работы колледжей города.

На заседании Круглого стола также были обсуждены проблемы и перспективы национальной консолидации страны, трансформации мультиэтнического и мультикультурного общества в современную нацию, объединенную общими ценностями и символами.

В целом, как отметили участники дискуссии, Круглый стол «Воспитание толерантности обучающихся: состояние и перспективы развития», был информационно насыщенным и продуктивным в практическом отношении.

Было предложено ежегодно проводить круглый стол по этой тематике для анализа и подведения итогов происходящих процессов, а также для оценки точности прогнозов, сделанных в ходе работы Круглого стола.

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ КЕЛІСІМ МЕН ҰЛТТЫҚ БІРЛІКТІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ МОДЕЛІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Н.Е. Сайлаубаева

Л.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан халқы Ассамблеясының қоғамдық келісім мен ұлттық бірліктің қазақстандық моделін жүзеге асырудағы рөлі қарастырылған

Аннотация. В статье рассматривается роль Ассамблеи народа Казахстана в реализации казахстанской модели общественного согласия и национального единства.

Abstract. The article discusses the role of the Assembly of Peoples of Kazakhstan in realization of Kazakhstan's model of social cohesion and national unity.

Тірек сөздер: Қазақстан халқы Ассамблеясы, қоғамдық келісім, тұрақтылық пен ұлттық бірліктің қазақстандық моделі, этносаралық қатынастар, қазақстандық патриотизм, толеранттылық.

Ключевые слова: Ассамблея народа Казахстана, общественное согласие, казахстанская модель стабильности и национального единства, межэтнические отношения, казахстанский патриотизм, толерантность.

Keywords: : The Assembly of Peoples of Kazakhstan, the social cohesion, the Kazakh model of stability and national unity, inter-ethnic relations, the Kazakhstan patriotism, tolerance.

Бүгінгі таңда ең маңызды міндеттердің бірі ұлтаралық келісім, толеранттылық және төзімділікті сақтау болып табылады. Қазақстан Республикасының Президенті – Ұлт Көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Қазақстан халқына Жолдауында айқындалған Қазақстан халқының достығы мен қарым-қатынасы елдің модернизациялауына бағытталушылығымен байланысты болуымен анықталады.

Қазақстан халқы Ассамблеясы – Қазақстан Республикасындағы қоғамдық-саяси тұрақтылықты қамтамасыз ету, мемлекеттік және азаматтық қоғам институттарының этносаралық қатынастар саласындағы өзара іс-қимылының тиімділігін арттыру болып табылатын мекеме.

1995 жылғы 1 наурызда оның мәртебесін Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы консультативті-кеңесші орган деп бекіткен Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқы Ассамблеясын құру туралы Жарлығы шықты. Осылай-

ша өз тарихында Ассамблея ҚР Президенті жанындағы консультативті-кеңесші органнан мықты құқықтық негізге және қоғамдық-саяси мәртебеге ие болған болатын.

2007 жылғы мамыр айында Қазақстан Республикасы Конституциясына бірқатар өзгерістер енгізілді. Қазақстан халқы Ассамблеясына конституциялық мәртебе берілді, ол ҚР Парламенті Мәжілісіне тоғыз депутат сайлау құқығына ие болды. Осы арқылы Ассамблеяның қоғамдық-саяси рөлі айтарлықтай артты деуге болады.

2008 жылғы 20 қаңтарда еліміздің Президенті «Қазақстан халқы Ассамблеясы» туралы әлемде баламасы жоқ заңға қол қойды. Сөйтіп, Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздің саяси жүйесінің толыққанды бөлігіне айналды. Оның қызметінің нормативтік құқықтық негіздері айқындалды. Ассамблея мемлекеттік ұлттық саясаты әзірлеуге және жүзеге асыруға, Қазақстан Республикасындағы қоғамдық-саяси тұрақтылықты қамтамасыз етуге ықпал жасайды.

Ассамблеяның мақсаты – қазақ халқының топтастырушылық рөлін арқау ете отырып, қазақстандық патриотизм,

Қазақстан халқының азаматтық және рухани-мәдени ортақтығы негізінде қазақстандық біркелкілікті және бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастыру процесінде республикадағы этносаралық келісімді қамтамасыз ету [1,3].

Ассамблеяның негізгі міндеті – этносаралық қатынастар саласында мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету, қоғамда этносаралық келісімді және толеранттылықты одан әрі нығайту үшін қолайлы жағдай жасау, ел бірлігін нығайту, қазақстандық қоғамының негізін қалаушы құндылықтары бойынша қоғамдық келісімді қолдау және дамыту [2,3].

Биылғы 2015 жылы Қазақстан халқы Ассамблеясына 20 жыл толды. Мемлекет басшысы 2015 жыл – Қазақстан халқы Ассамблеясының жылы деп жариялады. Осылайша, тиімді түрде жүзеге асырылған ұлттық саясат арқашан халықтың келісім мен толеранттылықта өмір сүріп, этносаралық диаспораларды құрметтеуіне алып келеді. Осы аралықта ол өзінің өміршеңдігін көрсетіп, біздің бейбіт қоғамның ажырамас бөлігіне айналды. Елдіктің өлшемі, тұрақтылықтың тұтқасы болды. Бүгін Ассамблея – тұрақтылық пен қоғамдық келісімнің сенімді, берік іргетасы. Тәуелсіздік жылдарында біз этносаралық бірліктің өз моделін жасадық. Іс жүзінде азаматтарымыздың тең құқығы мен мүмкіндігін, өмір сапасы мен қауіпсіздігін қамтамасыз еттік. Бүгінде әлем өзгеріп жатыр. Онда көптеген оқшаулағыш сызықтар: өңірлік және конфессиялық, әлеуметтік және мәдени, тілдік және этностық сызықтар пайда болуда. Жаңа жағдайларда, біз 2050 жылға дейінгі Стратегияға аяқ басқан кезде қоғамның көпқырлылығын өзіміздің пайдамызға жарата білуге тиіспіз.

Біздің ата-бабаларымыз әлемге мәдениет пен руханилықтың қуаттандырушы үлгілерін көрсетті – біздер олардың істерін жалғастыруымыз керек. Ата-баба дәстүрлерін ұстана

отырып, бірліктің, толеранттылық пен патриотизмнің, мемлекет пен қоғамға қалтқысыз қызмет етудің үлгісін көрсетуіміз тиіс. Бізге ұлттар үшін ортақ тарихи сана-сезім қажет. Біздің тарихты тануымыз тұтас, оң сипатта болуы, қоғамды бөлініске салмай, біріктіруі тиіс. Ұлттық рухты қажетті биіктікке көтеру үшін біздің шынайы тарихымыздың, мәдениетіміздің, дініміздің қандай екенін айқын сезінуіміз қажет. Қазақтардың ұлттық тарихы, олардың этногенезі мыңдаған жылдарға созылған бірегей ажырамайтын үдеріс ретінде қарастырылуы тиіс. Осы тұрғыда қазіргі заманғы Қазақстан ұлы дала өркениетінің ежелден келе жатқан шешуші мұрагерлерінің бірі ретінде заңды түрде көрініс табады. Қазақстан ешқашан оқшауланған емес.

Сондықтан тарихта да, оқу пәніндегідей, қазақтар мен өзге халықтардың мәдени және экономикалық қарым-қатынастар үдерісі, түрлі этностардың ел тарихына үлесі лайықты танылуы тиіс. Нәтижесінде қазақстандықтардың тарихи сана-сезімі топтасуға, өзінің өткеніне, қазіргісіне және болашағына патриоттық қарым-қатынас қалыптастыруға жұмыс істеуі тиіс. Біз бүкіл күш-жігерімізбен ішкі бірлікті нығайтуымыз қажет.

Бүгін XXI ғасыр – инновациялар уақыты, сондықтан қазақ қоғамы да бұрынғы ғасырлардағыдай бола алмайды. Толеранттылық ұлттық құндылық және Қазақстан халқының игілігі болып табылады. Ол қазақ халқының көп ғасырлық дәстүрлері мен мәдени үлгі-қалыптары негізінде қалыптасты. «Ел-жұрт», «жеті ата», «қонақжайлылық», «асар», «сыйластық», «сабырлылық» – бұл ұғымдар қазақтардың дүниетанымы және өмір салттарының негізінде жатыр. Осындай құндылықтардың арқасында біздің ортақ үйімізде бейбітшілік пен тыныштық сақталып отыр. Сондықтан қазақтардың толеранттылықты қалыптастыратын өзіне тән әлеуметтік-мәдени ережелерін, салттары мен дәстүрлерін жалпыадамзаттық мақсаттағы

материалдық емес мәдени мұралардың белгі-нышаны ретінде қарастыру қажет. Тәуелсіздік жылдары ішінде Қазақстандағы тілдердің, мәдениеттер мен салт-дәстүрлердің этностық көптірлілігі сенімді үндестікке, өзіне тән реңктер мен әсемдіктер молшылығына ие болды.

Қазақстанда тәуелсіздік жылдарында бірде-бір этнос өз тілін жоғалтқан жоқ. Біз тіпті ең шағын этностық топтар – ассириялықтардың, рутулдардың, лактардың және басқа да топтардың мәдениеттерін ұқыптылықпен сақтап және оларды дамыту үшін барлық мүмкіндіктер жасаудамыз. Қазақ жері 100-ден астам этносты біріктірді. Әрине, осы этностық аралуандықтың бәрі біртұтас ұлтқа айналуы үшін бірлік қажет. Бүгінде ұлтты біріктіруші басты фактор қазақ тілі – мемлекеттік тіл болып отыр. Бізге менталитет моделін, «Қазақстан-2050» жаңа саяси бағытының негізінде елдің болашақ бейнесін қалыптастыру қажет. Бұл бейне шынайы, тартымды және рухандырушы болуы тиіс. Жаһандық сын-қатерлер жағдайында өзіміздің тілімізді, салт-дәстүрлерімізді, құндылықтарымызды сақтай отырып қана оған баламалы жауап қайтара аламыз. Отанға, туған жерге, өзіміздің ата-бабаларымызға, өзіміздің біртұтас және бөлінбейтін тарихымызға деген сүйіспеншілік бүкіл қазақстандықтар үшін айрықша маңызға ие. Біздің асыл мұраттарымыз – Тәуелсіздік, бірлік, келісім және өркендеу. Оны Қазақстанның халқы өзі қалыптастырды. Ұлт бірлігін нығайтуда интеллигенция қызметі айрықша маңызға ие. Тек интеллигенция ғана қоғамды топтастырудың рухани үдерісіне

басшылық жасай алады. Біздің елордамыз осы жұмыстың орталығына айналуы тиіс. Сондықтан да біз Астанада әлемдік деңгейдегі Опера және балет театрын – «Астана-операны» салдық, Қазақстан тарихының жаңа мұражайын құрудамыз. Бүгінде біз бірлік пен толеранттылық – біздің активіміз, елді жаңғыртуға салған экономикадан тыс инвестицияларымыз деп сеніммен айта аламыз!

Бүгінде бейбітшілік пен келісім саясатының тікелей экономикалық тиімділікке ие екені баршаға мәлім. Ішкі тұрақтылық инвесторлар сенімін нығайтуға, экономикалық ынтымақтастықты дамытуға жағдай жасайды. Жаһандық трендтерді ескере отырып, біз мемлекеттің, қоғам мен діннің өзара қарым-қатынастарының тиімді моделін табуға тиіспіз. Біздің тарихи таңдауымыз – зайырлы мемлекет пен қоғам. Зайырлы дегеніміз – ілгерішіл, бейбітсүйгіш, толерантты, ашық қоғам. Біз дәстүрлі діндерді қолдаймыз, бірақ кез келген экстремизмді үзілді-кесілді теріске шығарамыз. Жастарды біздер үшін бөгде радикалды діни ағымдардан қорғау қажеттігіне сеніміміз мол. Біздің Ұлы Дала мыңдаған жылдар бойы толерантты, яғни тағатты болды. Сонымен бірге, біз толеранттылықтың, кейбіреулер ойлайтындай, ойыңа келгенді істеу емес екенін де атап көрсеткім келеді. Толеранттылық – өзіміз нығайтып, сақтайтын және бүкіл ұрпақты тәрбиелейтін біздің қоғамымыздың парасаттылық қалыбы. Бұл – тек күшті халықтарға ғана тән ұлы қабілет. Сондықтан Қазақстан – бұл біртұтас жер, біртұтас халық, біртұтас болашақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Ассамблея – бірлік пен келісімнің киелі бесігі: Библиогр. көрсеткіш. / Құрастырушы: Исакаова Д.Ш. – Тараз: М.Х.Дулати атындағы ТарМУ - Кітапханалық-ақпараттық орталық, 2015. - 3 б.*

2. *Қазақстан халықтарының Ассамблеясы = Ассамблея народов Казахстана. - Алматы: ЖШС «Эдельвейс» Баспа үйі, [ж. к.]. - 104 бет.*

ЖАСТАРДЫ ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР САЛАСЫНДАҒЫ ТЕРІС КӨРІНІСТЕРДІ ЕҢСЕРУГЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Н.Ж. Болатбекова

Қазақ гуманитарлық заң университеті, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада жастарды ұлтаралық қатынастар саласындағы теріс көріністерді еңсеруге даярлаудың психологиялық аспектілері қарастырылған.

Аннотация. В статье рассматриваются психологические аспекты подготовки молодежи к преодолению негативных проявлений в сфере межэтнических отношений.

Abstract. The article deals with the psychological aspects of prepare youth to overcome the negative phenomena in the sphere of interethnic relations.

Тірек сөздер: этникалық толеранттылық, этникалық мәдениет, өзіндік сана, интолеранттылық, жастар тәрбиесі, психологиялық аспектілер.

Ключевые слова: этническая толерантность, этническая культура, самосознание, интолерантность, воспитание молодежи, психологический аспект.

Keywords: interethnic tolerance, ethnic culture, identity, education of youth, the psychological aspect.

Бүгінгі уақытта әлемдік деңгейде белең алған саяси және ұлтаралық қақтығыстар біздің де бейбіт өмірімізге келеңсіздіктер әкелуі мүмкін. Сондықтанда көп этникалы мемлекет ретінде еліміздің тыныштығын сақтау біздің басты міндетіміз. Жастарымызды ұлттық құндылықтарды бойына сіңдіре отырып, басқа да ұлт өкілдерінің тарихын, салт-дәстүрін, мәдениетін құрметтей білуге тәрбиелеу өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Халықаралық ұйымдар мен әлемдік сарапшылардың пікірінше, Қазақстан әлемдегі бейбітшілік пен тұрақтылықты нығайтуға қомақты үлес қосуда. Оның бір айқын дәлелі – елімізде конфессияаралық және этносаралық қарым-қатынастардың нығайтылуы мен дамуына ықпал ету мақсатында құрылған – Ассамблея. Ондағы мақсат – этникалық толеранттылықты арттыру.

Этникалық толеранттылықтың мәні – басқа ұлт өкілдерінің сыртқы келбетін, ойлау жүйесін, өзіндік ұлттық, мәдени ерекшеліктерін, іс-әрекетін қабылдау болып табылады. Себебі, адам баласының бір-біріне деген сыйы

мен құрметінің азаюы, бір-біріне деген сенімсіздіктердің ұлғаюы, бір-біріне деген алауыздық көзқарас нәтижесінде тұтас бір мемлекеттердің арасындағы қырғи-қабақ соғысқа ұласатын жағымсыз көріністердің туындауына жол бермеу.

Ол үшін этникалық мәдениетті, психологияны, өзіндік сананы бір халықты екіншіден айыратын белгілер жиынтығы деп қарастырмай, оның тұрақтылығын, бірлігін қамтамасыз ететін ұлттық қауымдастық факторы деп қарастыру керек.

Қ.Жарықбаев, Ә.Табылдиев еңбектерінде ұлттық әдет-ғұрып, салт-сана, тіл, дін, діл секілді мәселелердің психологиялық жақта-рын этнопсихология ғылымының қарастыратынын, ол – түрлі ұлттар мен ұлыстарға тән психологиялық ерекшеліктерді, яғни белгілі ұлт өкілінің этностық мінез-құлық өзгешеліктерін, ұлттық сана-сезімнің қалыптасу, даму жолдарын зерттейтінін талдап жеткізе білген болатын [1].

Этникааралық қатынас – бұл түрлі этностардың бірігуінен пайда болатын өзара әрекеттестіктердің жүйесі,

түрлі ұлттардың ерекшеліктерінен, құндылықтарынан, бағдарларынан тұрады. Бұл мәселе кең ауқымда қарастырылуы керек. Көптеген этностар арасында қиыншылықтар, кедергілер, шиеленістер туындамауы үшін өзге ұлттардың да құндылықтарын қадірлеп, сыйлау керек.

Қазақстан әлемдегі бейбітшілік пен тұрақтылықтың кепілі. Ол қонақжай, дархан халық екендігімен ерекшеленеді. Қазақ халқы туралы құнды еңбек жазған антрополог ғалым Н.Л. Зеланд «...қазақ – қызу қанды жан. Оның рухына жайсаңдылық пен ізгілік тән, ол ылғи да жайдары жүреді, жалпы сергек, рухы жағынан мықты, адамгершілік қасиеттерінің жоғары екендігін» жеткізеді деп сипаттаған [2.342-б].

Сондай-ақ этникааралық татулық пен этносаралық қарым-қатынастардың үлгісі ретінде ұсынған Елбасымыздың табысқа жетудегі үш кілті: этностың басын біріктіретін қазақстандықтардың бірлігі – ғаламат құндылықтары, табиғи қасиетімізге тән тағаттылық және тарихи тағдырымыздың ортақтығы өте маңызды. Сондықтан да басқа саяси көзқарастағы адамдардың пікіріне шыдамдылықпен қарау, басқа этникалық ерекшеліктерге, көзқарастарға сыйластықпен қарау қажет.

Ол үшін ең алдымен, қоғам мен мемлекет дамуының ең негізгі тұтқасы – жастардың өмірлік ұстанымы басты назарда болуы керек. Себебі, жас ұрпақтың ұстанған өмірлік бағыты, психикалық саулығы, жеке тұлғалық және қоғамдық өмір сүру барысындағы дүниетанымдық көзқарасы зайырлы мемлекетіміздің жетекші көріністері болып табылады.

Жастарды әлеуметтік-психологиялық тұрғыда басты көрсеткіш ретінде алу себебіміз, өмірлік іс-әрекеттер барысында мысалы, саяси қабілеттілік, құқықтық қабілеттілік, діни-ұлттық құндылықтар мен кәсіби біліктілікті меңгеруде белсенді әрекет жасай отырып, жетістіктерге жете алатын тұлға. Этникалық қатынас

сферасында жастар бойында жағымсыз көріністерді болдырмаудың алдын алу барысында психологиялық аспектілерге баса назар аударуымыз керек.

Этникалық мәдениеттілік пен этникалық толеранттылықты таныта білу қажет. Толеранттылық – жергілікті халықтың басқа ұлт өкіліне, басқа діндегі адамдарға түсіністікпен қарап, оларды құдаламаудың белгісі.

Жастар бойында интолеранттылық тұлға қасиеттерін дарытпауымыз керек. Интолерантты тұлға – шыдамсыз, күйгелек, үрейлі адам, кінәні өзіне емес басқадан іздейді, психологиялық жағынан әлсіз тұлға ретінде өзін байқатады. Соның нәтижесінде қоғамда жастар арасында туындайтын өзекті мәселелер белең алып, түрлі кикілжің соғыстар, саяси-идеологиялық қақтығыстар, жанұя берекесіздігі, нашақорлық, маскүнемдік, тастанды балалардың көбеюі, суицидтік әрекеттердің де жиілеуі орын ала бастайды. Яғни, тарихи тағдырлары бір түрлі ұлт өкілдерінен құралған мемлекеттің азаматтары өзара түсіністікке негізделген, ынтымағы жарасқан, альтруистік көзқараста өмір сүруі шарт.

Ұлтаралық қатынас сферасында жастар бойында теріс көріністерді болдырмаудың психологиялық алғышарттары төмендегідей деп есептеймін:

1. Этникалық толеранттылықтың мәнін – халықтық психология мен халықтық педагогикаға негізделген жалпы адами құндылықтар, әлеуметтік және рухани қатынастар жүйесі, мәдени аралық қатынастарды саналы түрде сезіне білу сияқты тұлғаның адамгершілік-психологиялық сапалары анықтайды.

2. Жастарды этникалық толеранттылық тәрбиелеудің ғылыми психологиялық мазмұны дүниетанымдық, эмоциялық, іс-әрекеттік құрылымдарға негізделеді. Дүниетанымдық компонент тұлғаның гуманистік бағытында байқалады. Оның құрамдас бөліктері өзінің және басқа

ұлттың мәдени ерекшеліктерін білу, ұлттың құндылықтарын түсіну, жалпы адами, адамгершілік құндылықтарға бағдарлануы, халықтардың этноұлттық ерекшеліктерін құрметтеу, жалпы алғанда толерантты пікір болуы. Эмоциялық аспектілердің болуы: түрлі жағдайларда мәдениаралық өзара әрекетті берік қылу, адамдарға деген сүйіспеншілік, көпшілдік, қарым-қатынасқа бейім, эмпатия, эмоциялық тұрақтылық.

3. Этникалық толеранттылықтың деңгейін өзінің және басқа ұлт өкілдерінің мәдени құндылықтары мен салт-дәстүрлерін білуі арқылы өлшенеді. Полимәдени ортада өз білімін қолдана білуі, басқа да мәдени құндылықтарға деген жағымды көзқарас, тұлғаның рухани өзін-өзі жетілдіруге деген қажеттілігінің болуы, зейін қоя білу.

4. Этникалық толеранттылыққа тәрбиелеудегі халықтық педагогика мен халықтық психологияның аспектілерін қамту:

- халықтық педагогика, халықтық психология құндылықтарын қолдану (этникалық салт-дәстүрлер, ана тілі, халық даналығы, мінез бітістерінің маңыздылығы: үлкендерге құрмет, кішіге ізет, қонақжайлық, өзара көмек, шыдамдылық т.б);

- дүниетанымды кеңейту әдістерін кешенді қолдану (әңгіме, сұхбат, ой-пікір) эмоциялық сапаларды қалыптастыру мен мінез-құлықты жетілдіру әдістері (өзін-өзі тану арқылы эмоциялық байланыстарды түрлі жағдайларда қолдана білу) мәдениаралық өзара әрекеттестік тәжірибе әдісі:

- басқа этностарға деген адамгершілік қатынас;

- әлеуметтік құндылықтар халықтық тарихи дәстүрлері мен мәдениетіне негізделген түсінік;

- жалпы адами құндылықтарға бағдарлану (отанға, елге, отбасына деген махаббат, альтруистік көзқарас).

Жоғарыда айтылған аспектінің маңыздылығын «Этномәдени кеңістіктегі тұлғаның рухани-адамгершілікті дамуының психологиялық-педагогикалық негіздері» тақырыбында жарыққа шыққан еңбекте ұлттық құндылық – өзіндік тарихи ерекшелігіне негізделген этникалық қоғамның рухани мұраттарының жиынтығы ретінде тәуелсіздік, патриотизм, толеранттылық, ана тілі, заңға бағынушылық, этникалық мәдениет, салт-дәстүр сияқты құндылықтар моделін көрсетеді [3.1276]

Бүгінгі уақытта жастарымыздың арасында ұлттық көңіл-күй деңгейі төмендеп кетті. Осыған тән жағымсыз көріністерді атап айтсақ, үлкендерге қарсы шығу, қоршаған орта жағдайына деген қатыгездікті байқауға болады. Қылмыстық оқиғалардың жасаруы да қарқынды белең алуда. Көптеген жастар тәрбие беру ортасының аймағынан сырт қалуда, нәтижесінде тәрбие барысын өмірдің қатал жағдайларында меңгеріп жатыр (нашақорлық, құмар ойындар, қылмыстық топтар, діни ұйымдар, қарақшы топтар, айта берсе саны шексіз). Егер олармен уақытында отбасы, қоғам, әлеуметтік орта болып тәрбие беру жұмысын психологиялық-педагогикалық тұрғыда сіндіретін болсақ, мемлекетіміздің мақтанышы болатын этномәдениеттілікке негізделген патриоттық ұрпақ тәрбиелеуге болар еді.

Ұлтаралық қатынас сферасында жастар бойында теріс көріністерді болдырмаудың психологиялық аспектілері ретінде:

1) этникааралық өзара әрекеттесуді жетілдіру бойынша бағдарламалар жасау;

2) этностардың ұлттық-психологиялық ерекшеліктерінің спецификасын анықтау;

3) көп этникалық ұжымдарда жағымды психологиялық климатты қалыптастыру.

Сонымен бірге, этнопсихологтардың назарында этникалық аспектілердің жалпылануы мен анализі негізгі орталықта болуы керек, оларға халықтың өмірлік іс-

әрекет сферасындағы білім беру, мораль, отбасы және діни нанымдары жатады.

Айтылған ойды түйіндей келе, жүзден аса ұлт мекендейтін Қазақстан Республикасында қоғам мен мемлекет өмірін анықтауда этникалық фактор үлкен маңызға ие болғандықтан психологиялық ерекшеліктерін және олардың ұлтаралық қарым-қатынастарда көрініс беруін зерттейтін этнопсихология

ілімін терең меңгерудің маңыздылығы зор. Ол үшін этнопсихологияның психология, педагогика, философия, тарих, әлеуметтану, саясаттану, этнография сияқты ғылымдармен байланыстыра зерттеу қажет. Осы жағдайларды ескергенде ғана біз этникааралық қатынас барысын бұрынғыдан да үйлесімді етудің жолдарын таба аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жарықбаев Қ., Табылдиев Ә. *Әдеп және жантану: (Ұлттық және тәрбие). Оқу құралы.* - Алматы: Атамұра-Қазақстан, 1994. - 144 б.
2. Жарықбаев Қ.Б., Қалиев С.К. *Қазақ тәлім-тәрбиесі: Қазақ ұлттық педагогикасы мен ұлттық психологиясының тарихы. Оқу құралы.* - Алматы: Санат, 1995. - 352 б.
3. *Психолого-педагогические основы духовно-нравственного развития личности в этнокультурном пространстве/Науч. изд/ Под.ред Ж.О.Жилбаева.- Астана: Фолиант, 2014-252с.*

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ХИМИИ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

М.Р. Танашева, Д.А. Смагулова, Л.К. Бейсембаева, С.А. Сантаева
КазНУ им. Аль-Фараби, г. Алматы

Аңдатпа. Мақалада қарастырылған химияны оқытудағы инновациялық әдістер білімді шығармашылық игеруге, химиялық ойлануды дамытуға және барлық оқыту процесін белсендендіруге арналған.

Аннотация. В статье рассмотрены современные инновационные методы обучения химии в технических вузах, способствующие творческому усвоению знаний, развитию химического мышления и активизации всего процесса обучения.

Abstract. The article describes modern teaching methods of Chemistry in the technical colleges that promotes creative assimilation of knowledge, development of "chemistry" thinking and intensification of learning process.

Тірек сөздер: химияны оқыту үдерісін ұйымдастыру, үздіксіз кәсіби даму, болашақ инженерлерді кәсіби даярлау.

Ключевые слова: организация процесса обучения химии, непрерывное профессиональное развитие, профессиональная подготовка будущих инженеров.

Keywords: the organization of the process of teaching Chemistry, continuous professional development, training of future engineers.

Современное производство с быстрой сменой технических решений и технологий выдвигает перед системой профессионального образования в качестве приоритетов развитие у студентов профессиональной мобильности, творческого мышления и умения самостоятельно решать принципиально новые производственные задачи, формирование у них готовности к постоянному совершенствованию в области избранной профессиональной деятельности. Помимо качеств профессиональной компетентности будущие инженеры должны отличаться широтой профиля подготовки, владеть информационными и обладать предпринимательскими, коммерческими и другими навыками. Студенты-технологи не должны замыкаться в узко-технической специальности, должны овладевать передовыми научно-естественными знаниями и умениями, обладать интуитивным предвидением, видеть будущие направления развития естественно-научных и технических наук. Итоговой целью подготовки инженера в вузах является формирование про-

фессиональной готовности будущих технологов к непрерывному профессиональному развитию путем интеграции естественно-научных и технических знаний.

В настоящее время основной задачей обучения является – активизация учебно-воспитательного процесса при сохранении его эффективности путем передачи творческих функций и педагогу и обучаемому – реально активному участнику процесса обучения.

На наш взгляд, система образования, нравственная функция которой на современном этапе состоит в том, чтобы обогатить ее гуманитарной культурой, должна целенаправленно продвигаться по пути собственной технологизации, чтобы сократить свое отставание от технического прогресса.

Поскольку основной целью процесса обучения является создание организованного, преднамеренного и целенаправленного влияния на формирование личности с заданными качествами, то его нужно правильно организовать.

Химия является наукой о процессах взаимодействия веществ в наиболее распространенной (атомно-молекулярной) форме. Важность и значение химии определяется той ролью, которую сыграли и играют химические процессы и вещества в формировании планеты, обеспечивающие жизнедеятельность экосферы в целом.

Не менее значима роль химии в развитии цивилизации, исключительно важная ее роль в жизни человека. Потребность общества в специалистах с химическим образованием, хорошими навыками проведения химического эксперимента достаточно высока, особенно для такой страны как Казахстан.

Исходя из опыта многолетней педагогической работы, мы считаем, что наиболее эффективным в организации процесса обучения химии является программно-целевой подход, который представляет собой диалектическое единство следующих подходов:

1. Диалектико-логический подход, который предусматривает правильное оперирование следующими восемью общефилософскими фундаментальными категориями: единичное, особенное, общее, всеобщее, наличное бытие, внешнее проявление, внутренняя сущность и реальная действительность.

2. Функционально-структурный подход, который ориентирован на рациональное использование следующих шести базовых понятий: интегрирующие признаки, дифференцирующие свойства различий, инвариантные элементы системности, вариативные компоненты целостности, функциональные связи между элементами, структурные отношения между компонентами.

3. Системно-деятельностный подход, который направлен на осмысленное применение следующих шести общепотребительных опорных терминов: исходный предмет, конечный результат, правило преобразования исходного предмета в конечный результат, средства воздействия, формы организации и методы осуществления

Следует отметить, что при таком подходе осуществляется тщательный отбор фактического и теоретического материала, что способствует рациональному изложению и лучшему усвоению изучаемого материала.

Как известно, в сознании обучаемого происходит сложный процесс усвоения учебного материала.

Усвоение – это сложное, многозначное понятие и трактуется с точки зрения разных подходов.

Процесс усвоения в психолого-педагогической литературе характеризуется, в общем виде, как процесс приема, смысловой переработки, сохранения полученных знаний и применения их в новых ситуациях для решения практических и теоретических задач, т.е. использование этих знаний в форме умений и навыков.

Условием и средством усвоения какой-то деятельности, какого-либо элемента социального опыта изначально является внешняя материальная деятельность, сопряженная с внутренней деятельностью. Обе составляющие определенным образом влияют на результаты усвоения. Полнота и качество усвоения зависят существенным образом от личных способностей индивида – обучаемого. Для лучшего понимания процесса усвоения нового материала педагогу необходимо проследить путь или «механизм» формирования усвоения знаний с учетом различных фаз усвоения:

восприятие → воспроизводство
→ понимание → осмысливание → приложение → применение.

На наш взгляд, предлагаемый подход позволяет рассматривать химическую науку во взаимосвязи с другими естественными науками и формирует профессиональное мышление обучаемого.

Процесс профессиональной подготовки будущих инженеров должен протекать путем перестройки обучения фундаментальной дисциплине (химия) через усиление фундаментальности, сис-

темности и поэтапного обучения химии, способствующего формированию у студентов обобщенных знаний, ориентированных на профессию инженера и необходимых навыков в работе инженера технолога

Для того, чтобы преподаватель не сомневался в результативности

предложенного им для освоения учебного материала, он умело должен разложить весь преподносимый новый учебный материал с ориентацией на фазы усвоения.

Поэтому учебный материал, который планируется изучать на данной предполагаемой лекции, следует разбить на отдельные этапы (как показано в табл1):

Табл.1 - Диалектико-логический подход к поэтапному формированию познавательной деятельности обучаемого

Подход педагога Позиция студента	1	2	3	4
	Единичное	Особенное	Общее	Всеобщее
1. Логические операции и мыслительные действия	1:1			
2. Рассуждения		1:2		
3. Размышления			1:3	
4. Формирование химического мышления				1:4

При таком планировании учебного материала подход педагога характеризуется следующими этапами:

«единичное» – ключевые слова рассматриваемой темы;

«особенное» – сведения, которые представляют для данной темы нечто особенное, специфичное;

«общее» – сведения, составляющие теоретические положения неорганической химии, или другой химической дисциплины;

«всеобщее» – сведения, составляющие фундаментальные современные знания.

Педагог должен определить цели и задачи рассматриваемой темы, владеть различными приемами методического обеспечения, заранее запланировать этапы занятий, чтобы достигнуть конечных целей: знаний, умений, навыков.

Кроме того, необходимо обратить внимание и на такие важные моменты:

- как преподнести запланированный материал (т.е. необходимо выработать заранее свой подход к изложению);

- определить позицию, на которую должен стать обучаемый, чтобы воспринять и усвоить изучаемый материал или,

иными словами, каким объемом знаний, какими терминами и понятиями должен оперировать студент, чтобы в образовательном процессе имело место эффективное взаимодействие педагог – студент.

При таком подходе к процессу обучения с обеих сторон, подкрепляемым подходом педагога и позицией обучаемого, реализуется поэтапное формирование познавательной деятельности учащихся.

При такой систематизации в деятельности обучения можно выделить диалектические уровни познания, или это можно назвать позицией студента: логические операции и мыслительные действия, гностические рассуждения, гносеологические размышления, которые являются предпосылками для формирования профессионального химического мышления.

Так, в соответствии с табл. 1, вертикальные столбцы имитируют стадии логического развития подхода педагога от ключевых слов данной темы (единичное) через опорные термины раздела (особенное) и базовые понятия курса (общее) до фундаментальных категорий данной науки (всеобщее). Другими слова-

ми, столбцы имитируют деятельность преподавания как последовательный переход от единичного до всеобщего.

При этом горизонтальные строки имитируют позицию обучаемого, которую он должен занимать по отношению к подходу педагога. В начале обучения на уровне наличного бытия у студента формируются логические операции и мыслительные действия по правильному оперированию ключевыми словами изучаемой темы. Затем на уровне внешнего проявления студент усваивает знания по применению опорных терминов раздела, т.е. формирует рассуждения. Далее обучаемый проникает во внутреннюю сущность изучаемой темы, формирует размышления.

Наконец на уровне реальной действительности студент в состоянии оперировать фундаментальными категориями изучаемой науки, т.е. наблюдается формирование химического мышления.

Таким образом, горизонтальные строки табл. 1 имитируют уровни динамического познания; от логических операций и мыслительных действий через рассуждения и размышления до уровня формирования химического мышления.

Поскольку таблица представляет собой нечто иное, как квадратную матрицу (четыре строки, четыре столбца), эта матрица обладает двумя важными свойствами: при любых преобразованиях

строк и столбцов определитель и след матрицы остаются инвариантными.

Именно поэтому в таблице заполняются только диагональные элементы, а любое отклонение вверх или вниз, вправо или влево от диагональных элементов приводит к организационным проблемам.

Особо важным элементом при такой организации обучения является возможность перенесения химического языка на программный, что позволяет на ЭВМ в диалоговом режиме обеспечить разовый ввод данных и многократное их использование по запросу пользователя.

Преподавателю необходимо создать свою систему обучения, опираясь на которую у него будет твердое убеждение в эффективности конечного результата. Он должен запланировать организационные аспекты обучения так, что позволит от «черно-белого» преподавания и учения при традиционном подходе (воспринял – не воспринял, воспроизвел – не воспроизвел, понял – не понял и др.) перейти к «цветному» педагогическому процессу с конкретизацией каждого «спектра»: восприятие → воспроизведение → понимание → осмысливание → применения (полное усвоение).

Рассмотренные инновационные методы обучения химии способствуют творческому усвоению знаний, развитию химического мышления и активизации всего процесса обучения.

Список использованной литературы:

1. Смағұлова Д.Ә., Танашева М.Р // Инженер мамандарына арнаулы курсты оқыту ерекшеліктері // Международная научно-практическая конференция. Тенденции и стратегия непрерывного педагогического образования. АГУ им. Абая. Алматы, 1998, - 209 – 211б.
2. Смағұлова Д.Ә., Танашева М.Р // Экологическая подготовка – важнейшая составная часть в профессиональной подготовке инженера-технолога деревообрабатывающей промышленности // Труды научно-практической конференции “Экология и устойчивое развитие”. Петропавловск, - 1998, том 2, - 256 с.
3. Смағұлова Д.Ә., Омаров Т.Т., Танашева М.Р. // Нетрадиционные методы обучения при изучении химии // Материалы междунаучной конференции “Современные технологии и управление качеством в образовании, науке и производстве: опыт адаптации и внедрения”. Бишкек, - 2001, ч. IV, - 195 – 198 б.
4. Танашева М.Р Смағұлова Д.А., Калабаева Р.К., Торегожина Ж.Р «Системно-деятельный подход к методическому обеспечению учебного процесса при обучении химии в средней школе - методическая разработка для преподавателей». Алматы, Казак университеті, 2009, 22 с.

5. Танашева М.Р., Смағұлова Д.Ә., // Отражение профессиональной направленности вуза в курсе общей химии // Материалы межд. научно-методической конференции. Повышение качества подготовки специалистов на современном этапе. Караганда, - 2002, - 103 – 105 б.

6. Танашева М.Р., Төрегожина Ж.Р., Бейсембаева Л.К. // Применение элементов научного исследования и ЭВМ на занятиях по технологии неорганических веществ // Вестник КазНУ им. аль-Фараби, Серия химическая. 2008. - №3 (51). - С. 146-150.

7. Қалабаева Р.Қ., Танашева М.Р. // Химия сабағында оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыру // Вестник КазНУ им. аль-Фараби, Серия химическая. 2008. - №4 (52). - С. 143-146.

8. Танашева М.Р., Убайдуллаева Н.А., Есенова М.Д. // Орта мектепте химия пәнін оқытуда инновациялық оқу-танымдық әдістемелерді пайдалану Алматы \L Pride\2010 С 57.

ӘОЖ 811.512.122:37.091.33

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ДЕҢГЕЙЛІК ҮЗДІКСІЗ ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ж.М. Қайыркенова, К.С. Ещанов

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада «Балабақша – мектеп – колледж – жоғары оқу орны» жүйесіндегі мемлекеттік тілді деңгейлік үздіксіз оқыту мәселелері қарастырылады.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы изучения казахского языка через систему непрерывного уровневого обучения языкам «Детский сад – школа – колледж – высшее учебное заведение».

Abstract. This article discusses the issues of the Kazakh language study through continuous language training system «Kindergarten - school - college - institution of higher education».

Тірек сөздер: мемлекеттік тілді деңгейлік оқыту, қазақ тілін оқыту әдіс-тәсілдері, үздіксіз білім беру.

Ключевые слова: уровневое обучение государственному языку, методика обучения казахскому языку, непрерывное образование.

Keywords: level-training of the official language, methods of teaching the Kazakh language, continuous education.

Мемлекеттік тілді оқытудың жаңа жолдарын іздеу қоғамдағы әлеуметтік өзгерістерге байланысты әр кезеңде өз дәрежесіне сай сұраныста болды. Еліміздің алдына қойған мақсат-ұстанымдарына қарай 2011 жылдың 29 маусымында «Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» қабылданды.

Қазақстан Республикасының Президенті өзінің дәстүрлі жолдауында мемлекеттік тілге қатысты: «Біздің міндетіміз – 2017 жылға қарай мемлекеттік тілді білетін қазақстандықтар санын 80 пайызға жеткізу. Ал 2020 жылға қарай олар кемінде 95 пайызды құрауы тиіс. Енді

он жылдан кейін мектеп бітірушілердің 100 пайызы мемлекеттік тілді біліп шығатын болады» деп нақтылап өткен [1].

Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілін оқыту жүйесінде теориялық білім мен практикалық дағдыны тең ұстау, сөйлеу қызметіне баса назар аудару бағыты күн санап өсіп келеді. Қазақ тілін меңгертуде қолданылатын әдіс-тәсілдер жүйесі де уақыт талабына сай өзгертіліп, дамытылып, тереңдетіліп отыр.

Қазіргі кезде қазақ тілін оқыту әдіснамасын жетілдіру мақсатымен әлемдік білім кеңістігінде орныққан «Шетел тілдерін деңгейлеп меңгертудің еуропалық жүйесінде» белгіленген тілді игерудің

деңгейлері мен олардың сипаттарының негізінде қазақ тілін үйретудің деңгейлері айқындалып, «Балабақша – мектеп – колледж – жоғары оқу орны» жүйесіндегі мемлекеттік тілді деңгейлік үздіксіз оқыту стандарты бекітілді.

Аталған стандарт Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім және тәрбие беру мекемелерінде, жалпы білім беру жүйесінде қазақ тілін деңгейлік оқытуды жүзеге асыратын мекемелерде, қазақ тілді емес жалпы білім беретін бастауыш, негізгі, бағдарлы мектептерде, жоғары оқу орны және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында оқу бағдарламаларын дайындау кезінде, тестілеудің ұлттық орталығында қабылдау емтихандары материалдарын дайындау кезінде, білім беру саласындағы ғылыми-зерттеу институттарында «Қазақ тілін» деңгейлік оқыту бойынша оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер дайындау барысында, білім беру жүйесі қызметкерлерінің кәсіптік біліктілігін жетілдіру және қайта даярлау институттарында пән бойынша педагог кадрлардың біліктілігін жетілдіру және қайта даярлау бағдарламаларын жасау барысында, білім саласындағы орталық және жергілікті атқару органдарында үздіксіз оқыту мақсатын көздеп, «Қазақ тілі» пәні бойынша оқыту сапасына бағалау жүргізу кезінде қолданылатын құжат [2].

Стандартта көрсетілген тілді оқытудың білім мен коммуникативтік біліктілік деңгейін анықтайтын өлшемдер әлемдік әдістемеде ұсынылған деңгейлер негізінде жіктелді. Тілді үйренгені және меңгерілгендігі туралы деңгейлер үш ірі – А, В, С деңгейінен және әрбір ірі деңгейі кіші деңгейге бөлінді.

Мемлекеттік тілді деңгейлік үздіксіз оқытудағы деңгейлердің жіктелуі мемлекеттік тілді бастауыш сыныптарындағы оқушылардың А1 деңгейінде, орта буындағы оқушылардың А2 деңгейінде, мектептің жоғары сынып, сондай-ақ техникалық және кәсіптік білім беру мекемелері оқушыларының В1 деңгейінде, жоғары оқу орны студенттері-

нің В2 деңгейінде, жоғары оқу орнынан кейін білім алатындардың С1 деңгейінде игеруін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Мемлекеттік тілді деңгейлік үздіксіз оқыту стандартында «Қазақ тілі» оқу пәнінің мектепке дейінгі білім беру мен тәрбие, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру базалық білім мазмұнына қойылатын талаптар көрсетілген. Бұл талаптар бойынша:

1) қарапайым деңгейде – A_0 (мектепке дейінгі білім мен тәрбие беру);

2) қарапайым деңгейде – A_1 (бастауыш білім беру);

3) негізгі деңгейде – A_2 (негізгі орта білім (5-7 сыныптар));

4) орта деңгейде – B_1 (негізгі орта білім (8-9 сыныптар));

5) ортадан жоғары деңгейде – B_{1+} (Жалпы орта білім (10-11- сыныптар));

6) ортадан жоғары деңгейде – B_{1+} B_2 (арнаулы кәсіптік білім);

7) жоғары деңгейде – B_{2+} (Жоғары білім);

8) жетік деңгейде – C_1 (магистратура) тілді қай дәрежеде біліп шығатынын анықтайды. Яғни, мемлекеттік тілді деңгейлік үздіксіз оқыту өте тиімді екенін байқаймыз, өйткені бұл жүйе арқылы тіл үйренушінің қанша сөз білетіні, тілді қандай деңгейде меңгергені күтілетін нәтижелерден көрінеді.

Қазақ тілін оқыту барысында А1 деңгейінде сөздер аз беріледі. Мұғалім лексикалық минимумның шегінен асып кетуге болмайтынын ұмытпай, тілдік аспекті ретінде лексиканы меңгертуде грамматикамен тығыз байланыста жұмыс жасауы қажет.

Жоғары сыныптарда қазақ тіліндегі актив және пассив лексикалық минимумды ажыратқан жөн. Лексикалық қордағы актив сөздер арқылы оқушы өз ойын анық, дәл жеткізе білсе, пассив сөздерді қазақ тіліндегі мәтіндерді оқығанда, тыңдалым кезінде түсінеді.

Әрбір деңгейде тіл үйренуші: тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым, тілдесім сияқты сөйлеу әрекетінен өтеді. Бұл сөйлеу әрекеттеріне төмендегідей анықтама

беруге болады:

1) тыңдалым – білім алушы оқытушының сөзін, сабақты түсіндіруін және тіл үйренушілердің әртүрлі хабарламаларын тыңдап, оның мазмұнындағы негізгі және қосымша ақпараттарды түсіне алады. Мысалы, мәтінмен жұмыс кезінде мәтінге баға беріп, мәтінді қолдау, ризашылығын (қарсылығын) білдіру, танданысын, қызығушылығын, мақтаныш сезімін, өкінішін, қуанышын, ренішін, қорқынышын, үмітін білдіру және т.б. әрекеттерді жүзеге асырады;

2) оқылым – білім алушы берілген тапсырмаға қатысты мәліметтерді алуға болатын әдебиеттерді, материалдарды және ұсынылған тапсырмаларды оқып, оның мазмұнын және негізгі тақырыбын түсінуге дағдыланады;

3) айтылым – тіл үйренуші түсінгенін ауызша айтып, берілген сұрақтарға жауап беруге, сұрақ қоя білуге, өз ойын айта білуге, түсінгенін өз сөзімен әңгімелеп беруге жаттығады. Сонымен қатар мәлімдеме, баяндама және т.б. жасайды, баяншыны қоштауға не қарсы пікірін дәлелдеуге дағдыланады. Білім алушы берілген тақырып бойынша пікір айтып, оқыған немесе тыңдағаны бойынша жаттығулар орындайды. Мәтінде берілген тұжырым, пікірлерге және т.б. қатысты өз көзқарасын айта білуге дағдыланады;

4) жазылым – білім алушы тапсырма мазмұнын терең түсініп, оны өз сөзімен жазбаша баяндай білуге, осы тақырып бойынша жеке көзқарасын, тұжырымын жазбаша сауатты жеткізуге, жиналған ақпараттар туралы өзінің пікірін хабарлап, қорытындылауға, ашықхат, реферат, тезис, баяндама және т.б. жазуға үйренеді;

5) тілдесім – адамдармен толыққанды тілдік қарым-қатынас жасауға, топ алдында сөйлеуге, өз пікірін дәлелдеуге, білім, білік, дағдысын түрлі жағдаяттарда дұрыс қолдануға және т.б. дағдыланады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз!» Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2011 жылғы 28 қаңтар.
2. «Балабақша - мектеп - колледж - жоғары оқу орны» жүйесіндегі мемлекеттік тілді деңгейлік үздіксіз оқыту стандарты: [жоба]. - Алматы: [б. ж.], 2014.

Диалогтік сөйлеуде білім алушы баяншының ақпаратының мазмұнын түсіну, өткен тақырыптар бойынша пікір алысу, сөйлеушінің репликасына жауап қайтару, диалогті аяқтай білу, өзінің ойын айта білу және т.б. осы тәрізді бірлескен әрекеттерді, жұмыстарды атқарады [2].

Тілдік стандартта: «...қазақ тілін деңгейлеп оқытудың нәтижелі болуы оқыту үдерісінде ұтымды әдіс-тәсілдер мен *инновациялық* технологияларды саралап пайдалануға байланысты» деп, сабақ сапасын арттыратын мемлекеттік тілді деңгейлік оқыту аясында дәстүрлі әдістерді кең қолданумен қатар, оқушылардың оқу мотивтерін, қажеттіктерін, қызығушылықтарын, құндылық бағдарларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін шығармашылық, проблемалық және жағдаяттық тапсырмалар, пікірталас түрлері, креативтік, іскерлік ойындар, синектика, «ойға шабуыл» және т.б. әрекеттік жұмыстар арқылы іске асырылатын әдістер көрсетілген.

Сондай-ақ, аталған стандартта оқушылардың қазақ тілін білу деңгейлері (қарапайым деңгейде, негізгі деңгейде, орта деңгейде, ортадан жоғары деңгейде және жоғары деңгейде және жетік деңгейде) мен сөйлеу дағдыларына қойылатын өлшемдері анықталған.

Қорыта келетін болсақ, тілдік ахуал уақыт өткен сайын жақсарып келетінін байқаймыз. Қазақ тілін меңгерту үшін көптеген технологиялар, әдіс-тәсілдер қолданылып, оқыту әдістемесі әлемдік тәжірибеде қалыптасқан игі үдерістің нәтижесін ескере отырып жасалды. Отандық білім жүйесінің, қазақ тілінің өзіндік ерекшеліктері осы үрдіспен үндесіп, тілді меңгертудің Қазақстандық жаңа үлгісі әзірленді. Енді тіл үйренуге ықылас артып, үш тілде еркін сөйлейтін жастар қатары көбейіп, еліміздің жаңа қоғамын қалыптастырады деп сенеміз.

РЕАЛИЗАЦИЯ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИНСТИТУТА В КОНТЕКСТЕ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

А.К. Акишева

АО НЦПК «Өрлеу» «ИПК ПР по Акмолинской области», г.Кокшетау

Аңдатпа. Бұл мақалада ғылыми-зерттеу қызметті жүзеге асыру мәселелері қарастырылып, институттың ғылыми қызметті іске асыру бойынша жұмыс бағыттары айқындалды.

Аннотация. В статье раскрываются основные направления работы по осуществлению научной деятельности института и вопросы реализации научно-исследовательской деятельности.

Annotation. The article considers a question of scientific research activity of Teachers' Retraining Institute.

Тірек сөздер: педагог кадрлардың біліктілігін арттыру, ғылыми-зерттеу әрекеті, инновациялық білім беру бағдарламалары.

Ключевые слова: повышение квалификации педагогических кадров, научно-исследовательская деятельность, инновационные образовательные программы.

Keywords: teacher training, research and development activities, innovative educational programs.

В условиях нарастающей глобализации социально-экономической и культурно-политической жизни мирового сообщества изменяется и научная парадигма образования. В связи с этим научно-исследовательская деятельность (далее - НИД) филиала АО НЦПК «Өрлеу» «Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области» (далее – ИПК ПР) является одним из основных направлений деятельности института и ориентирована на решение проблем, обозначенных в Государственной программе развития образования на 2011-2020 гг.

Повысились требования к уровню квалификации преподавателей ИПК ПР, поэтому свою основную задачу коллектив института видит в готовности постоянного самосовершенствования для соответствия требованиям времени. В условиях обновления содержания образования тренерский и профессорско-преподавательский состав института значительно повысил свой потенциал. Так, 14 тренеров имеют сертификат Международной экспертной сертификационной комиссии, 2 тренера – по программе нравственно-духовного

образования «Самопознание», 4 тренера получили сертификаты курсов по развитию функциональной грамотности учащихся в рамках проведения международного исследования PISA, 5 тренеров - по «Технологии обучения управлению системой электронного обучения («e-learning»)).

В настоящее время НИД института посвящен теме «Моделирование инновационного образовательного пространства в условиях региональной системы повышения квалификации работников образования». В русле общеинститутской темы, а также с учетом специфики деятельности разрабатываются темы НИД кафедр, инициативно-поисковые темы исследований сотрудников института. Профессорско-преподавательским составом ИПК ПР исследуются и изучаются новшества, новации и инновации в образовании.

Расширение спектра инновационных образовательных программ обеспечивается путем научно-методического сопровождения экспериментов по технологизации образовательного процесса (15 общеобразовательных школ, 2 детских сада), по внедрению в образовательный

процесс школы технологии кооперативного обучения (2 школы), современной методики «lessonstudy» (2 школы), по внедрению системы М. Монтессори в дошкольные организации образования (2 детских сада), инклюзивного образования (2 ОСКШИ).

Экспериментальная работа осуществляется совместно с организациями образования под научно-методическим сопровождением преподавательского состава ИПК ПР. На сегодняшний день в области функционируют инновационные площадки, которые реализуют проекты в области разработки и реализации нового содержания, форм и методов организации образовательного процесса, соответствующих им способов управления и взаимодействия, реализации иных форм инновационной деятельности. Результаты деятельности инновационных площадок представляются в виде отчетов на заседаниях Ученого совета и учебно-методического совета института, публикуются в виде статей в журналах и сборниках, методических пособий. Руководство эксперимента осуществляется 2 кафедрами института и Центром уровневых программ.

В конце 2014 года был успешно завершен областной эксперимент «Технологизация образовательного процесса организаций образования Акмолинской области», куда вошли 15 общеобразовательных школ и 2 детских сада. Данный эксперимент был инициирован ИПК ПР и реализован совместно с Управлением образования региона. Итогом эксперимента является распространение опыта экспериментальных площадок во всех организациях образования области.

Центр уровневых программ филиала обеспечивает научно-методическую поддержку деятельности экспериментальных площадок по внедрению технологии исследования урока «Lesson Study» в СШ им. С. Сейфуллина, ШГ №9 «Мирас» г. Щучинска Бурабайского района Акмолинской области.

В соответствии с планом Программы по организации подготовки и проведения эксперимента в данных организациях образования в настоящее время реализуется второй этап, начатый в 2014 году.

Кафедрой ИТиМП ЕН(ГД) ведется областной эксперимент «Внедрение технологии кооперативного обучения в образовательный процесс в организации образования Акмолинской области» (сроки реализации: 2014-2017 гг.), который является итогом участия сотрудников института в международных стажировках (международный опыт республики Сингапур). В реализации проекта участвуют организации образования: ЭШГ № 13 «Экос» и СШ №12 г. Кокшетау.

Одним из приоритетов образовательной политики является инклюзивное образование. Кафедра ППС ПРУ филиала планомерно работает над областным экспериментом «Внедрение когнитивно-продуктивной педагогической технологии обучения детей с нарушением интеллекта в учебно-воспитательный процесс специальных коррекционных школ». В рамках реализации этого эксперимента ППС кафедры проводились контрольные замеры в КГУ «ОСКШИ № 3 для детей с ЗПР и интеллектуальными нарушениями» г. Степногорска.

Также институтом реализуется областной эксперимент «Психолого-педагогические основы работы с детьми дошкольного возраста по системе М. Монтессори» (сроки реализации: 2014-2016 гг.).

В реализации проекта участвуют образовательные учреждения:

- ДДО № 1 «Арман» г. Кокшетау,
- ДДО «Балдаурен» Буландынского района.

На базе детского сада № 1 «Арман» г. Кокшетау в лаборатории М. Монтессори проведены курсы повышения квалификации для воспитателей экспериментальных площадок д/с № 1 «Арман» г. Кокшетау,

«Балдаурен» Буландинского района, а также Атбасарского, Бурабайского, Зерендинского районов.

На данных курсах педагоги ДОО имеют возможность познакомиться с теоретической философией методики раннего развития М.Монтессори, а также отработать практическую часть, так как данная технология предусматривает презентацию каждого дидактического материала через трехступенчатый урок.

Вектор научно-исследовательской деятельности системы повышения квалификации в последнее время стал активно смещаться к изучению и распространению международного опыта. С целью реализации данной задачи Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» разработал целую программу по стажировке профессорско-преподавательского сос-

тава филиалов в развитых странах мира. В течение двух лет значительное количество сотрудников института прошли стажировку в таких странах как: Южная Корея, Франция, Сингапур, Россия, Великобритания, Австралия, Турция. Профессорско-преподавательский состав института использует международный опыт, адаптирует лучшее в собственную практику.

Научно-исследовательская деятельность института планируется и осуществляется в процессе основной деятельности, поэтому необходимо еще более активизировать эту работу в тех направлениях, которые определены приоритетными в стратегических государственных документах. Научно-исследовательская деятельность ИПК ПР должна стать мировоззренческо-методологической основой деятельности.

Список использованной литературы:

- 1 Никитин Э.М. Модернизация системы повышения квалификации в целях обеспечения перспективных кадровых потребностей школы // *Методист*. – 2008. – № 6. – С. 2–7.
- 2 *Концептуальные основы разработки и внедрения многоуровневой системы непрерывного повышения квалификации профессионально-педагогических кадров: моногр./В.В. Латюшин, В.В. Базелюк, Р.С. Димухаметов, Л.И. Дудина*. – Челябинск: ООО «Изд-во РЕКПОЛ», 2009. – 189с.
- 3 Фишман Б.Е. Педагогическая поддержка саморазвития педагогов в профессиональной деятельности: Концептуальные основы региональной системы // *Пед. образование и наука*. – 2004. – № 3. – С. 20–28.

SKILLS FOR GREENING ECONOMIES: REQUESTS FROM INDUSTRY

Margarita Pavlova

The Hong Kong Institute of Education

Аңдатпа. Мақалада Гонконг үкіметінің Гонконгты экологияландыруға бағытталған саясаты, экономиканың экологиялық салаларының сипаты және оларды қолдауға қажетті құзыреттіліктер қарастырылады. Сонымен бірге «жасыл» экономикамен байланысты құрылымдық экономикалық өзгерістерден шығатын еңбекпен қамту өзгерістеріне тиімді жауап беруге қажетті жағдайлар талқыланады.

Abstract. *The article examines policies by the Hong Kong government aimed at the greening of Hong Kong, the nature of environmental industries and skills associated with their raise. It also discusses what is required to respond effectively to changes in employment opportunities that are arising from structural changes due to climate change and the emergence of a carbon-constrained economy.*

Аннотация. В статье рассматривается политика правительства Гонконга, направленная на экологизацию Гонконга, характер экологических отраслей экономики и компетенции, необходимые для их поддержания. Также обсуждаются условия, необходимые для эффективного реагирования на изменения в возможностях трудоустройства, которые вытекают из структурных экономических изменений, связанных с 'озеленением' экономики.

Тірек сөздер: жасыл экономика, жаһандық экологиялық проблемалар, дамудың инновациялық стратегиялары, тұрақты даму.

Ключевые слова: озеленение экономики, глобальные экологические проблемы, инновационные стратегии роста, устойчивое развитие.

Keywords: *greening the economy, global environmental challenges, innovative growth strategies, sustainable development.*

Introduction

Global transitions towards a greener economy have been recognized in Asia and the Pacific region. The quality of growth is strongly associated with government policies that are directed towards strengthening *social and environmental pillars* of sustainable development (UN, 2013, p. 62). Many initiatives by the government of Hong Kong are aimed to support green restructuring, to change existing industry practices and to shift to a low-carbon, low-waste, sustainable green future. These programs include: The CarbonSmart program; establishment of the Green Manufacturing network; Cleaner Production Partnership Program; Sustainability reporting framework ; Waste Management Initiatives; setting up a Pilot Green Transport Fund; using electric vehicles and fully

subsidizing franchised bus companies to try out electric and hybrid buses; green building initiatives to ensure the compliance with the minimum energy efficiency standards; a Mandatory Energy (Efficiency) Labelling Scheme to promote energy efficiency of electrical appliances; and a commitment to reducing greenhouse gas emissions. In 2010 the Government proposed to reduce Hong Kong's carbon emissions by 50% to 60% by 2020, as compared to 2005, "to become the greenest city in the southern part of China" (Lam, 2013). All measures are aimed to support green restructuring, to change existing industry practices and to shift to a low-carbon, low-waste sustainable green future. To encourage enterprises and organizations to implement environmental management measures in their operational practices,

the HK government has established Hong Kong Awards for Environmental Excellence (HKAEE) that serves as a prestigious scheme to recognize those who have contributed to the environmental protection in Hong Kong.

High performance in increasingly competitive global economies, combined with the need to address global challenges posed by climate change and carbon emissions, environmental degradation and pollution, health and poverty, require successful countries to adapt innovation-driven strategies for growth. While Hong Kong SAR is scoring high on traditional economic indexes: it is ranked seventh in the world, in both the *Global Competitiveness* (World Economic Forum, 2014) and the *Global Innovation* (Cornell University, INSEAD & WIPO, 2013) indices; it is unclear how well Hong Kong SAR would score on the *Global Sustainable Competitiveness Index* (GSCI)¹ that ranks the World's nations according to their current level of sustainable competitiveness and prospect for achieving sustainable development. The report ranks China 38th (it does not look at Hong Kong as a separate unit of analysis).² Due to environmental challenges, innovative capacity should be directed more closely towards “faster and broader innovation of new technology [that] is critical for achieving a sustainable future, [particularly important is] the development of green industries” (Lam, 2013).

Many international studies (e.g., OECD, 2011; CEDEFOP, 2012) highlight that development of human resources is in the center of greening economies as changes associated with green restructuring have a profound impact on requirements for skills. Consider-

ing that greening of skills is a crucial component of greening economies and is on the agenda in many countries, it is important to map the situation across different countries. This paper presents some findings from the research study on “*Challenges and Opportunities in Skills Building for Innovation: Human Resource Dimensions of Hong Kong's Green Innovation*”³. The article examines policies by the Hong Kong government aimed at the greening of Hong Kong, the nature of environmental industries and skills associated with their raise. It also discusses what is required to respond effectively to changes in employment opportunities that are arising from structural changes due to climate change and the emergence of a carbon-constrained economy.

Environmental industries in Hong Kong

In 2008 the Task Force on Economic Challenges was established by the Chief Executive to respond to the global financial crisis. It looked at the ways to diversify the economy, promote new business opportunities and enhance the competitiveness of Hong Kong. Traditionally financial services, trading and logistics, tourism, and professional and producer services have been the ‘four key industries’ driving the Hong Kong SAR economy. Taken together the generated value added up to \$1,212.5 billion and employed 1 764 200 persons in 2013 (HKSAR Census and Statistic Department, 2015).

Since 2009, the Hong Kong government committed to the development of six emerging industries such as cultural and creative industries, medical services, education services, innovation and technology, testing and certification services, and environmental industries to diversify economy (HKSAR Policy Address, 2015). Various measures are being implemented by the Government to promote the development of these industries, including environmental industries. The analysis of the economic contribution and employment situation in emerging industries published in April 2015 (HKSAR Census and Statistic Department 2015) stated that 450 250 peo-

1 World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2013–2014* explores specifically the relationship between competitiveness and different aspects of sustainability, and formulates an overall definition of sustainable competitiveness, as the set of institutions, policies and factors that make a nation remain productive over the longer term while ensuring social and environmental sustainability. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

2 The Global Sustainable Competitiveness Index, 2013 http://www.longfinance.net/images/reports/pdf/solability_sustcompetindex_2013.pdf

3 funded by The Hong Kong Institute of Education (HKIEd)

ple were employed in 2013, in these industries, which is an increase of 3.5% from the 434 980 people in 2012. The contribution of these industries to total employment rose from 11.9% in 2012 to 12.1% in 2013 (HKSAR Census and Statistic Department, 2015 3.2).

The composition of environmental industries in Hong Kong mainly includes “sewerage and waste management, environmental engineering and consultancy services as well as import/export and wholesale trading of waste and scrap.” (HKSAR Census and Statistics department, 2005). This classification is based on 13 International statistical guidelines for environmental industries. Two main sources, however were the Opening Markets for Environmental Goods and Services published by the OECD in 2005 and the final draft of Data Collection Handbook on Environmental Goods and Services Sector published by the European Commission in 2009 (HKSAR Census and Statistic Department, 2011)

Environmental industries are widely recognized as a new growth sector, generating employment as well as playing a major role in the transition of economies towards sustainable development. The added value of environmental industries was \$7.1 billion in 2013 (or 0.3% of GDP), representing a growth of 5.2% from \$6.8 billion in 2012 (HKSAR Census and Statistic Department, 2015, 3.8).

In 2014 there were 217 companies registered in environmental industries. The top three areas are environmental audit/ environmental management system service (130 out of 217 companies are involved); energy management (126 out of 217 companies) and environmental impact assessment (121 out of 217 companies).

Green industries in Hong Kong: policies and government initiatives

The HK Government has been actively pursuing development of environmental industries. In supporting this growth, it has been undertaking different measures that are stated in the Annual Policy Addresses. In 2015 a number of measures were announced in such areas as:

- Cleaner Production
- Waste Management
- Green Building and Energy Conservation
- Air Pollution
- Green procurement (HKSAR Policy Address, 2015)

Environmental technologies are closely related to Innovation and Technology industries, where the government offers financial support to stakeholders in the industry, academia and research sectors to commercialize results of their R&D activities. Through the Science Park, the government provides world-class technology infrastructure for enterprises, research institutions and universities.

These measures are aimed towards the facilitation of sustainable development of environmental industries. Although the 2015 Policy Address put a great emphasis on waste management, previous policy directions pursued by the government have been aimed at energy conservation and the decrease of air and water pollution. For example, The Hong Kong government started the initiative to retrofit vehicles to meet Euro III standards or above with an aim to ensure that all cars running on the road can meet Euro V standards to keep carbon emissions as low as possible. Government promotes electric buses and cars. There is also a requirement for LPG taxis and minibuses to install a new catalytic converter. The Hong Kong government is supporting a measure to mandate the use of low-sulfur fuel while berthing in Hong Kong water.

In 2008, the Hong Kong Government launched a five-year Cleaner Production Partnership Program to support local environmental services providers at the Mainland market (Environment Bureau, 2011). The program encourages Hong Kong-owned factories in the Pearl River Delta region to adopt cleaner production practices and technologies. A local environmental technology service provider's registered under the Program can provide technical services for participating factories to adopt cleaner production. The Government extended the

Program for two years from 1 April 2013 to 31 March 2015 (GovHK, 2014) to cover the entire Guangdong Province and Hong Kong. An additional funding of HK\$50 million was allocated for its implementation (GovHK, 2014).

In promoting local development of environmental industry, the Building Energy Efficiency Ordinance put forward the energy efficiency designs standards and this requires certain buildings to conduct energy audits. This requirement can bring extra business opportunities to electrical, mechanical and building services (Environment Bureau, 2011). The Mandatory Energy Efficiency Label Scheme also boosts the sales of energy efficiency products, promotes green economy and brings more green business opportunities for importers and retailers (Environment Bureau, 2011).

Green industries – what skills are required?

In terms of employment, environmental industries employed 40 650 people in 2013 (or 1.1% of total employment), with an increase of 2.9% when compared with 39 520 people in 2012. (HKSAR Census and Statistic Department 2015, 3.8). For example, the completion of the Science Park helped to accommodate about 150 green technology companies and opens 4 000 research and development positions in green technology (HKTDC, 2014). Occupations in environmental industries are identified for the following areas:

- Water conservation and pollution control
 - Air and odor pollution control
 - Energy conservation
 - Waste treatment, disposal and recycling
 - Noise control and mitigation
 - Environmental consulting services (HKTDC, 2014)

Educational programs

As there are no major studies committed by the government on skill demands for environmental industries, this paper refers to some findings from the author’s projects. The phone survey and internet searchers

were used to identify educational programs in Hong Kong that support environmental industries. They are delivered at different levels. Most of them are environmental engineering or energy-related programs on the undergraduate level. Their intake is approximately 310 students per year. In 2015, 2 new undergraduate programs were opened by THEi (a TVET institution) and Hong Kong University (HKU) Space in Environmental Engineering and Management as well as Occupational Safety, Health and Environment. Except for the program ‘Bachelor of Science in Applied Science (Energy and Environment)’ offered by the Open University of Hong Kong which is a new program, programs on environmental engineering and energy science at Hong Kong University of Science and Technology, The City University of Hong Kong and The Hong Kong Polytechnic University have a relatively steady intake of students, with a small increase in enrollment over the past 5 years.

Programs offered at the Higher Diploma level focus on environmental science; environmental management & occupational safety and conservation. Three of them are delivered by a TVET institution – Hong Kong Institute of Vocational Education (IVE) and one by HKU Space with and an average annual intake of 260 students.

In addition, Hong Kong universities offer Master programs by courses (annual intake of around 200 students) and Master programs by Research (annual intake about 110 students). Two postgraduate diploma programs, one in Environmental Science and Technology, and another one in Environmental Engineering and Management that can attract up to 60 students but enrollment figures fluctuate to a large extent. There is a program that offers a postgraduate certificate in Environmental Science and Technology with an intake of up to 5 people and a Doctoral program on a similar scale (Doctor of Philosophy in Energy and Environment)⁴.

4 As some data obtained from education providers could go across two programs (e.g. MPhil/PhD; MSc/Post graduate Diploma), all numbers presented above are indicative.

Three new programs have been recently established (one at the Bachelors level, two on the Postgraduate diploma level). This might serve as an indication of an increased demand in specialized skills in Low Carbon Management and Sustainability Reporting and Green Building Management. In addition, the above analysis indicates that majority of education and training programs are at the level of high skills (the Bachelor level and above).

Case study – Institute of Vocational Education

The Hong Kong Institute of Vocational Education (IVE) is the main TVET provider of programs for Environmental industries at the levels of Associate Diploma and Higher Diploma. It is a part of the Vocational Training Council (VTC) that is the main TVET provider in Hong Kong. This case study is based on the interview with a senior manager from VTC who is also in a senior position at IVE. As an institution, VTC has an 'environmental policy' to minimize use of paper, electricity and conserve water. It is a part of internal management. In terms of educational approaches towards environmental issues each department develops their own standing. Traditionally, the department of Applied Science, for example, focuses their teaching and learning on the measurement of water, air, sound and solid pollution. Higher Diploma in Environmental Science is training technicians who can potentially work in government and commercial labs to conduct environmental assessment to ensure that industry meets the government's legislation requirements. Recently the department has decided to move beyond the area of 'legislative environment' and started to implement an idea of 'cultural management' to train personnel on how to build environmentally friendly culture within industry and other institutions in Hong Kong. Therefore, they introduced a new Higher Diploma program on Environmental Protection and Management, so their graduates could bring environmental thinking into companies.

Sometimes, to increase employability of graduates, they combine several focuses

in one program, for example management and conservation. Another mechanism to increase students' employability is to pay particular attention to transferrable skills. They run 'a whole person development program' where they are focusing on such issues as responsibility, learning skills for lifelong learning, language (communication skills), environment and exposure to China. This program helps students to develop generic skills in addition to vocational skills. In terms of *learning skills*, at the beginning of each academic year, IVE has introduced students to different learning techniques, attitudes required towards learning, ways to collaborate and form a study group, to 'open up' and take a new challenge. The Institute encourages students to learn using their own initiative, and sometimes they introduce a mentor to the student.

At the level of Associate Degree, 60% of time is devoted to generic modules, at the level of Higher Diploma, 60-70% is allocated to vocational modules. For Applied Science programs, environment is a part of vocational modules as it is related to future students' employment.

The introduction of new programs is based on the information collected by senior management, newspapers and communication with industry. The market is changing rapidly, so senior management is always alert. In 2013 they launched a Higher Diploma in conservation and tree management due to a number of incidents with falling trees in HK.

For the programs that are not preparing students for environmental industries, environment can also be used as a topic for generic modules, for example, to teach English. VTC has a Corporate Environmental Office that organizes eco-trips to conservation parks, organic farms, wetlands to introduce environmental issues to students. In addition, each program proposes student enrichment modules, when students have an opportunity to extend their horizons and to learn something beyond their syllabus. Environment is one of such modules that students from different programs can choose.

Through communication with industry, the Institute of Vocational Education realized a need to enhance knowledge and upgrade competencies in the area of energy management. As a result, the engineering department introduced a Professional Diploma in Environmental Technology and Management. This program provides targeted training for practitioners in the area of environmental management. The program is closely related to electronics, machinery, and methods of saving energy. Students in the engineering department designed a solar powered car to take part in an international competition in Australia. During studies, students look into hybrid and solar powered cars as well as the efficiency of the batteries.

Major challenges in meeting the demands for green skills are closely related to some general issues TVET is facing in HK. Some of them are discussed below.

Industry demand is not stable, for example, companies can move overseas or to Mainland China, so manpower requirements can change. Therefore IVE is planning to launch more population-based programs related to food security, pharmaceutical science, linking environmental programs with health programs. This approach can increase employment opportunities for graduates. Now it is around 80% after 3 months of graduation.

The size of the market for environmental industries is relatively small, so very specialized training cannot be organized by TVET institutions in Hong Kong. For example, VWVES (HK) Limited (a subsidiary of Veolia) was contracted by the Environmental Protection Department in Hong Kong to design, build and operate the Sludge Treatment Facility (STF) in an environmentally safe and sound manner at Tsang Tsui, Tuen Mun. At the construction stage, the company could not find required expertise and brought it mainly, from overseas. Then for a number of positions, local specialists were trained on-site. It is not feasible to train them through the educational system as the only working place for them would be the Sludge Treatment Facility (STF) in Tsang Tsui.

'Direct feedback from the industry rather than just a statement from the government' [in terms of policy statements] influence program developments in TVET. Although government's suggestions on what economic areas have a potential for development could be important for TVET to consider, the government does not have direct control of TVET in terms of giving orders on what programs to start. TVET conduct a feasibility study before they can launch a new program, so they rely more on responses from the industry.

Students enter the program as a step towards university entry. As TVET has formal agreements with several universities, students who pass the requirements of Higher Diploma should be admitted to these universities. Around 40% of IVE graduates are going to universities. So during their time at IVE they are not really interested in TVET programs, particularly, in learning more about industries.

Most of students are not interested in learning. They just want to spend 2 years with IVE and receive their degree. "They do not excel themselves. This is a mentality". They are passive learners that do not have an entrepreneurial spirit. If they are not going to university, they prefer to go to the industry and stay in a position and then be promoted. They want to have a secure job and are not ready to take a risk associated with opening their own company.

Creativity vs. operating procedures. At the level of technicians, employees need to follow quality assurance system, step by step. They have to follow standard operating procedures or group manufacturing practices. "I do not think that our students are very creative". For their final year project they can choose their own topic but usually they modify the one that is suggested by the teacher.

Limited time in the program – TVET have students for 2 years out of 14, many qualities cannot be developed over such a short period of time. Creative thinking development should start from primary school onwards. It is challenging to prepare students to move from school to work within 2 years. "I would

not say that we can play a very important part in students' development in terms of creativity and innovation". However, it is important to develop critical thinking on how to solve problems and put them into practical application. Therefore an industrial attachment can really play an important role (usually 3-4 weeks during summer break, min requirements is 90 hours). In addition, when IVE conduct a consultancy for the industry, they are trying to include students, to engage them into projects.

It is difficult for the industry to communicate their needs in terms of required competencies. Therefore, IVE programs are outcome-based in nature. It is easier for the industry to formulate what is required in terms of outcomes. The outcome-based nature of the programs can be beneficial in terms of boosting students' innovation. Previous studies demonstrate that training packages and the model of competency based training that underpins them are not aimed towards innovation as they focus on current competencies rather than skills required for future innovation (Dalitz, Toner & Turpin, 2011).

These limitations have an impact on the types of programs provided by TVET and on the type of learning that students can experience. In preparing students for work in environmental industries IVE and other providers focus mainly on specialized green skills that are delivered through specialized programs such as Higher Diploma in Environmental Science, Higher Diploma in Environmental Protection and Management, Bachelor of Engineering in Environmental Engineering and Management and others. Training is provided for occupations identified by HKTDC. Their graduates are working in industry helping companies to meet government regulations. For example, environmental consulting services provide an Environmental Impact assessment before the beginning of a construction project. These consultants could be university graduates with environmental science or chemistry major or construction officers who participated in the in-service course run by VTC (by

Engineering discipline in-service training officer). Reports prepared by these consultants are submitted to the Environmental Protection department, so construction projects can be approved. Another example – is on-site work of environmental officers who control air-pollution, dust and noise during the process of construction. Therefore requirements for industrial practices that are influenced by government regulations have a strong impact on training requirements and are reflected in education and training programs for environmental industries.

In identifying a gap in required and supplied numbers of graduates for environmental industries and a gap in skills required, additional research is needed, so a significant number of environmental companies can be surveyed as well as teachers and students in TVET.

Conclusion

In summary, the Hong Kong government is paying particular attention to support environmental industries. Since 2009 every policy address has announced government measures and financial support for their development. The government has effective environmental regulations to ensure appropriate industry practices, but it encounters significant inefficiencies when companies are applying for an approval for technical innovative solutions to facilitate the process of greening. Usually it takes very long (could be up to 10 years) to receive an approval for a significant project. Sometimes these delays relate to the lack of specific expertise in HK, so overseas experts have to be involved. This demonstrates the tension between security and innovation, although both are targeting the greening of economies.

HK is relatively well prepared to supply employees for environmental industries. At the level of technicians, students are developing required skills that are identified in consultation with industries. However, many big companies have their training programs after recruitment, so graduates can learn specific skills in a specific context. Companies do not view this requirement for additional training as an indication of the fail-

ure of education and training system. Due to the relatively small market, it is difficult for VTC to provide very specialized training. However, companies request the development of critical thinking, problem-solving skills from education, as well as a positive attitude towards innovation and an active mindset. These generic qualities are viewed as important for the bachelors' graduates, although at the level of technicians in traditional companies (not in the 'innovative organizations'⁵) these are not required at the workplace.

There are several options of how environmental awareness can be raised in stu-

5 High Performance Work System (HPWS) has been defined by Bohlander et al (2004) as "a specific combination of HR practices, work structures, and processes that maximizes employee knowledge, skill, commitment and flexibility" (Bohlander & Snell, 2004, p. 690). This creates an environment within an organization where the employee has greater involvement and responsibility.

dents enrolled in VTC programs other than environmental sciences. Examples include the introduction of environmental issues in generic modules or in enrichment programs. However, these options might not be appreciated by the students if environmental issues have not been well addressed throughout their schooling years. TVET believes that students they admit could be better prepared by the schooling system. They could have better developed learning skills and critical thinking skills.

Acknowledgements

The project *Challenges and Opportunities in Skills Building for Innovation: Human Resource Dimensions of Hong Kong's Green Innovation (2013-2015)* has been supported by the Hong Kong Institute of Education as a start-up project for author's appointment.

Many thanks to LAU Tracy who is a research assistant in the project.

References

- 1) Bohlander, G., & Snell, S. (2004). *Managing human resources (13th ed.)*. Mason, OH: Thomson/South-Western.
- 2) Cedefop (2012). *Green skills an environmental awareness in vocational education and training. Research paper #24. Publication Office of the European Union: Luxemburg.*
- 3) China daily Asia leadership Roundtable. (2013, February 5). *The Future of Hong Kong's Green Economy*. Retrieved from <http://www.cdroundtable.com/video/2013/1818.html>
- 4) Cornell University, INSEAD & WIPO. (2013). *The Global innovation index 2013: The local dynamics of innovation*. Retrieved from http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2013.pdf
- 5) Dalitz, R., Toner, P. & Turpin, T. (2011). *VET and the diffusion and implementation of innovation in the mining, solar energy and computer games sector*. Adelaide: NCVET.
- 6) Environment Bureau. (2011). *Legislative Council Panel on environmental affairs: Promoting green economy*. Retrieved from http://www.epd.gov.hk/epd/english/news_events/legco/files/EA_Panel_promote_green_eng.pdf
- 7) Environment and Conservation Fund. (2014). *Environment and Conservation Fund Trustee Report 2013-2014 for presentation to the Legislative Council on 29 October 2014*. Retrieved from http://www.ecf.gov.hk/doc/2013-14_ECF_Trustee_Report_e.pdf
- 8) GovHK. (December, 2014). *Cleaner Production Partnership Programme*. Retrieved from <http://www.gov.hk/en/residents/environment/business/cppp.htm>
- 9) Hong Kong's Information Service Department. (2013, July 31). *Food Resources Recycling Centre opens today [Press Release]*. Retrieved from <http://www.info.gov.hk/gia/general/201307/31/P201307310665.htm>
- 10) Hong Kong's Information Service Department. (2014, May 10). *Hotels to promote food waste reduction in their restaurants [Press Release]*. Retrieved from <http://www.info.gov.hk/gia/general/201405/10/P201405090860.htm>
- 11) HKTDC. (2014, July 28). *Environmental protection industry in Hong Kong*. Retrieved from <http://hong-kong-economy-research.hktdc.com/business-news/article/Hong-Kong-Industry-Profiles/Environmental-Protection-Industry-in-Hong-Kong/hkip/en/1/1X47J8WG/1X09TYPH.htm#sthash.A5LglnzS.dpuf>

12) HKTDC. (2014, January 20). CEPA Supplement X and emerging growth service sectors in Hong Kong. Retrieved from <http://economists-pick-research.hktcdc.com/business-news/article/Research-Articles/CEPA-Supplement-X-and-emerging-growth-service-sectors-in-Hong-Kong/rp/en/1/1X-000000/1X09VU99.htm#sthash.yB009ns0.KhWx8kBR.dpuf>

13) HKSAR Census and Statistics Department. (2015). Hong Kong monthly digest of statistics feature article: The four key industries and other selected industries in the Hong Kong economy. Retrieved from <http://www.statistics.gov.hk/pub/B71504FA2015XXXXB0100.pdf>

14) HKSAR Census and Statistics Department. (2011). Hong Kong monthly digest of statistics February 2011 feature article: The situation of the six industries in Hong Kong in 2008 and 2009. Retrieved from <http://www.statistics.gov.hk/pub/B71102FC2011XXXXB0100.pdf>

15) HKSAR Census and Statistic Department. (2005). The four key industries and other selected industries. Retrieved from <http://www.censtatd.gov.hk/hkstat/sub/sc80.jsp>

16) Lam, C (2013). Chief Secretary Carrie Lam's remarks at the opening ceremony of InnoAsia 2013 at the Hong Kong Convention & Exhibition Centre [New report]. Accessed from http://www.news.gov.hk/en/record/html/2013/12/20131204_125609.shtml

17) Martin, J. R & Emeritus. (2012). The World Economic Forum's 2011 and 2012 global competitiveness reports summary. Retrieved from <http://maaw.info/WorldCompetitivenessReports.htm>;

18) OECD (2011). Towards Green Growth. OECD Publishing: Paris.

19) Solability. (2013). The Global Sustainable Competitiveness Index, 2013. Retrieved from http://www.longfinance.net/images/reports/pdf/solability_sustcompetindex_2013.pdf

20) UN (2013). Economic and Social Survey of Asia and Pacific (ESCAP): 2013 Year-end update [UN report]. Retrieved from <http://www.unescap.org/sites/default/files/yearend-update2013.pdf>

21) Wallis, K. (2013, January 26). Shippers renew low-sulphur fuel pact. South China Morning Post. Retrieved from <http://www.hongkongcan.org/eng/2013/01/shippers-renew-low-sulphur-fuel-pact/>

22) World Economic Forum. (2014). The Global Competitiveness Report 2013–2014. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

ӘОЖ 39(=512.122)

ҚАЗАҚ ЭТНОГРАФИЯСЫНДАҒЫ КӨНЕ ДҮНИЕТАНЫМ АРНАЛАРЫ

И.Ж. Диханбаева

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада фольклордың этнографиялық негіздері, оны айқындау жолдары және этнографиядағы көне дүниетаным арналары, қазақ фольклорындағы дәстүрлі таным нышандары қарастырылды.

Аннотация. В статье рассмотрены истоки традиционного мировоззрения казахов.

Abstract. The article describes the ancient roots of the traditional Kazakh world view perception.

Тірек сөздер: халық әдебиеті, этнография, этнографиялық параллельдер, ғұрып.

Ключевые слова: народная литература, этнография, этнографические параллели, обряд.

Keywords: Folklor, Ethnography, ethnographic parallels.

Халқымыздың ежелгі дүниетанымы, көне мәдениет, салты мен ғұрпы, асыл құндылықтарының бәрі ықылым заманнан бері халық әдебиетімен бірге жасасып келеді. Сондықтан халық өмірімен тығыз жанасып, тұрмысымен байланысып,

рухани, ұлттық құндылықтарын танытып, жандандырып, әдебиеттің дамуына ықпал етіп келе жатқан да осы халық әдебиеті, яғни фольклоры. Бесік жырынан бастап жоқтауға, алдау-арбаудан лирикалық өлеңдерге, шілдеханадан бастап

рулар арасындағы дау-дамайларға, тұсаукесерден бастап өлікті кебіндеуге дейін, мифтік сенімдерден бастап қоғамдық ой-пікірлерге, халық музыкасы, биінен бастап қару-жарақ, киім-кешегіне дейін – бәрі де фольклорға тоғысады. Фольклорды сөз өнері ретінде қарастырып келдік. Оның табиғатын, жанрлық түрлері мен сипаттамасын, поэтикалық ерекшелігі, фольклорда жиі пайдаланылатын құралдар мен тәсілдер, жанрлық түрлеріндегі параллельдер мен жиі ұшырасатын мотивтер т.б. барынша зерттеліп, фольклорист ғалымдардың еңбектерінде тереңнен зерттелген (М. Ғабдуллин [1], Ә. Диваев [2], С. Қасқабасов [3], К. Ісләмжанұлы [4], тағы басқа, В. Я. Пропп [5], Б. Н. Путилов [6], В.П. Аникин, С.Н. Азбелев, М.К. Азадовский және тағы басқа бірқатар орыс ғалымдары мен зерттеушілері).

Алайда ауыз әдебиетіміздің өлеңі мен сөзіне мән береміз де оның этнографиямен байланысы назардан тыс қалып жатады. Әр жырдың өзіне тән жасалатын ғұрпы болатыны белгілі. Мысалы, баланың тұсауын тоқ ішекпен, ала жіппен кесу, жаңа түскен келінге немесе басқа да жақсылықтарға шашу шашу деген сияқты тағы басқа. Фольклордың танымдық эстетикалық, көркемдік қызметтерін анықтай отырып ғұрыппен байланыстыру салт пен әдеттердің орындалу барысында қандай ғұрып жасалатынына мән беруді талап етеді. Ақ жаулықты ана, ақ сақалды қарт, ақ сүт, ақ неке, ақ орамал дегендей, ақ сөзімен байланысқан ұғымы терең сөздер тазалықты, пәктікті айғақтайды. Жыланға да көңіліміздің түзулігін білдіріп, жамандық жасамай, басына ақ тамызып шығарып жібереміз. Алла тағала тектен-тек ештеңені жаратпаған. Қазақта «Жатқан жыланның құйрығын баспа» деген сөздің өзі біраз жайды аңғартпай ма?! Ендеше «ақ» түстің фольклордағы ерекшелігі мен мәні неде?

Қыз бойындағы сұлулық пен байсалдылықтың, сабырлық пен тәрбиенің белгісі болатын «шаштың» өзі ерекше ұғым. Қолаң шаш, сүмбіл шаш,

мақпал шашты арулар туралы ертегі мен дастандардан оқып, қызығып, еліктемей өскен қыз бала аз шығар. Тіпті адам таңғаларлық, қазақтың әрбір мақалының өзінде ұлттық тәлім-тәрбиенің көзі жатыр деуге болады. Түсінген адамға тіпті қазақтың әрбір сөзінің өзі – ұрпағына қалдырған үлкен қазынасы. Қазақ фольклоры айтып тауса алмайтын сарқылмас бұлақ көзі. Оның көркемдік ерекшелігін анықтау, өзіндік сипатын ашып, поэтикалық ерекшеліктерін көрсету, әр ғұрыптың символдық мәнін анықтап, ғұрыптың әдебиет пен тұрмыстық өмірде алатын орнын анықтау жолында атқарылар жұмыс аз емес.

Фольклордың этнографиялық арқаулары оның тұрмыс-салтқа дендеп енген болмысында жатыр. Халық өлеңдері басым жағдайда еңбек үстінде, түрлі тұрмыстық сәттерде қолданыс тауып отырған. Осы құбылыстың фольклор мен ғұрыптық салттар арақатысындағы аражігін ашып қарау тіптен де оңай емес. Мәселені түбегейлі зерттеуді мақсат тұтқан ғалымдардың бірі Б.Н. Путилов оның аса күрделі иірімдерін ғылыми негізде ауқымды сабақтастықпен қарастыратыны белгілі.

«Таким образом, фольклор в его различных составляющих началах генетически связан с бытовыми основами. Как специфическое явление художественного творчества он создается, порождается совершенно закономерно – путем выделения из различных этнографических субстратов. Мы имеем дело здесь с процессами универсальными, характерными для всех народов, совершающимися в строгой обусловленности и последовательности и принимающими специфические формы на разных стадиях общественного развития» [6, 8].

Қазақ халқы қазақ атанғалы бері қаншама ықылым заман, сан ғасыр өтті. Әсіресе түркі тектес туыстас халықтардан еншісін алып, өз алдына жеке ту тіккелі бері қазақтар өз ата-баба дәстүріне шын беріліп, оны қожыратпай, әрін кетірмей,

әдет-ғұрпын, дәстүрін және тілін сүттің қаймағындай қадірлеп, өте таза сақтап келе жатты.

Қазақ халқының әдет-ғұрпын сөз еткенде ислам дінінің заңы – шарифатқа және оның әдет-ғұрпымызға тигізген әсеріне соқпай өту мүмкін болмас еді. Өйткені шарифат халқымызға көптеген ғасырлар бойы әсер етіп, өз ізін қалдырғаны даусыз.

Сайып келгенде, түркі халықтарының діни көзқарастары мен рухани түсініктерінің бастауы сонау арыда, діннің алғашқы бастамасы болып табылатын тотемизм (жанды, жансыз заттар мен жан-жануар, өсімдіктерді құрметтеп, соларға табыну), фетишизм (табиғат құбылыстарына, жан-жануарлардың мүшелеріне табыну), анимизм (рух, жанға табыну), шаманизм (мәжаусылық, бақсылық), т.б. алып жатады.

Сана-сезімі төмен, алғашқы адамзат қауымы табиғаттың әр алуан құбылыстары мен көріністері алдында дәрменсіз тәуелді болды. Жердің сілкінуі, күн күркіреп, найзағай ойнап, от шашып, оның түскен жерін өртеп, адамдарды өлтіріп жіберуі, жаңбырдан соң аспан күмбезіндегі кемпірқосақтың құбылуы, толассыз жауған жаңбыр, оба секілді әртүрлі аурулар, жанартаудың атқылауы, т.б. табиғат құбылыстары мен алапаттарды «керемет» бір күштің жасап жатқан ісі деп ұғып, оны істеушіні «тәңірі», «көк құдайы» деп атады. Сондықтан да олар аспанға телміріп, онан жақсылықтар тіледі. Сол «құдай» жайлы аңыз-әңгімелер шығарып, толғаныстарға түсті. Соның нәтижесінде барып дін пайда болды. Әрине, дүниежүзі халықтары өздерінің географиялық, табиғат жағдайларына қарай, дінге көзқарастары мен сенімдері де әрқилы болғанымен, олардың дінге сенімінің бастауы о баста дәл осы табиғат құбылыстарына тәуелділігінен шыққанына талас жоқ.

Ал енді біздің түркі нәсіліндегі қазақтардың ежелгі сеніміне келсек, ол да басқа дүниежүзі халықтары іспетті көптеген баспалдақтардан өтті. Патриархаттық рулық құрылыстың қалыптасқан кезінде шаман дінін ұстанды. Бұл дін бойынша

адамдар табиғатқа, ондағы құбылыстарға, Күнге, Айға, көктегі жұлдыздарға, отқа табына отырып, бұрынғы дүниеден өткен ата-баба аруақтарын қасиеттеп («құдайдан» соң оларға да табынды. Дін тарихын зерттеуші ғалымдар шаман дінін көп құдайға табынушылық пен жалғыз құдайға табынушылық арасында пайда болған деп топшылайды. Шындығында да, шамандық дін өз ішіне көп құдайға табынушылықты алып жатыр емес пе? Отқа да табынады, Күнге де, көкке де, қала берді ата-баба аруақтарына да табынады.

Сол секілді түркі тайпаларының да өздеріне қас сенімдері болып, ол әрбір тайпадан жалпы ортақ түркілік сенімге топтасты. Мысалға «кие» сенімін ғана алайық. «Әуелде, адамды қоршаған дүниенің ішінде кездесетін кейбір заттар адам сенімінде «киелі» саналып, – деп жазады Х.З. Ақназаров, – бірте-бірте дәстүрлеріне айналған». О баста зат немесе құбылысқа ерекше мән беріп, оны қасиеттеп, бара-бара оны кереметке айналдырған. Сөйтіп, олар кейбір заттар «киеге ие» егер осы «киелі затты» құрметтеп отырса, онда жақсылықтар әкеледі, болмаса, оны ренжітіп алса – бір қырсыққа, бақытсыздыққа душар етеді. Мұндай қасиеті бар зат немесе құбылыстар «киелі» деп аталынып, ал солардың киесі ұрса, оны кесір деген. Міне, осы киелі зат өмірде кездесетін жақсылық пен жамандықты тудырушы деп ұғынған, ізгілік пен кесірлікті, сол киелі заттың ізгілігінің не кесірінің салдары деп санаған.

Адамзаттың күнелтуінің негізі саналған хайуандар мен өсімдіктер діни көзқарастардың келіп шығу объектісі саналып, әрі сол көзқарастардың пайда болуына жағдай жасаған. Ежелден-ақ адамдар өздеріне тамақ табу үшін табиғатпен күресе отырып, ондағы болып тұратын құбылыстарды аңғара, сезе отырып, оның себептерін таба, ұғына алмай, «керемет» «шектен тыс» күштен, бір құдіреттен деп ұққан.

Біздің ежелде өмір сүрген ата-бабаларымыз «бұғыны» қасиетті деп

санап, оны тотемге айналдырғанын археологиялық қазба деректерінен жақсы білеміз. Алтайлықтардың тотемалық көзқарастарының келіп шығуына археологиялық және лингвистикалық тұрғыдан зерттеген ғалым Л.П. Потапов: «Бұғы Алтай халықтарымен бір қатарда урянхай, сояттарда да тотема болған», – дейді. Сол секілді қазақ халқының ежелгі мекендеген жайларына қазба жұмыстары жүргізілгенде табылған заттарда бұғы, марал мүсіндерінің көптеп кездесуі бұғының тек Алтай халықтарында ғана емес, қазақ-қырғыздарда да тотема есептелгенін айғақтайды. Оның үстіне қырғыз тумалардың түп бабалары бұрын Енесей (Енесей) бойында мекендеген, әрі Алтай халықтарымен тығыз қарым-қатынаста болғанын көрсететін деректердің жаны бар. Қырғыз туыстастардан қазақтарға да бұғы тотема ретінде кіргені даусыз. Өйткені әлі күнге қырғыздар «мүйізді енеден» таралғанын аңыз етіп айтады. Сондай-ақ қазақ халқында арқардың мүйізі, марал қасиетті, «киелі» саналады. «Қозы Көрпеш-Баян сұлу» эпосындағы Сарыбайдың буаз маралды атып, соның киесінен өлуі, не болмаса арқар мүйізін қасиетті санап іліп қою, немесе халықтың қолөнерінде сақталып келе жатқан «қошқар мүйіз» деп аталатын ою-өрнектің шығуы да сол дәуірлерге байланысты. Біздің жыл санауымыздан алдыңғы VII-III ғасырларда болған сақ дәуіріндегі қалған археологиялық қазба ескерткіштерде бұғының, тау ешкісінің, киіктің т.б. жан-жануарлар суретінің болуы, сол замандарда бұл жануарлардың тотема болғанын меңзейді.

Гун дәуіріндегі тотема иттер жайлы С.П. Толстов өз еңбегінде әдемі көрсеткен. Қазақтарда да ит тотемаға айналып, қасиетті саналғанын Ш. Уәлиханов, Г.Н. Потанин, т.б. жазады. Ислам діні енгеннен кейін қазақтар мұсылман дәстүрі бойынша итті арам деп, ит тиген тағамды, суды ішіп-жемеген. Адамның ит қапқан жері де арам саналған. Тазыға қарғы мен екі темір үзік кигізбесе, онда ұстаған аңы арам саналып, жеуге жарамаған. Екі

көзінің үстінде белгісі бар, төрт көзді итті де жаман санап, ұстап, бақпаған. Дегенмен де, итті қазақтар қасиетті тотема санағаны анық. «Алла-тағала адамдарды алғашқы топырақтан жасап, жаратқанда, шайтанның азғыруымен әр түрлі мал-жануарлар жан енгізгенше адам-қуыршақтарды таптап кете берген соң итті жаратып, ит топырақтан жасаған адамдарды қорғап, мал-жануарларды келтірмей тұрыпты. Сондықтан да ит адамның досы саналып, қасиетті мақұлыққа айналған», – дейді. Иттің адамға жақын, бірінші досы екендігі жайлы аңыз-әңгіме, мақал-мәтелдер барлық халықтарда да өте көп.

Қазақ халқының руларында «Ит емген» атауларының болуы, не Итбай, Итжемес, Күшік, Төбет, т.б. секілді кісі есімдерінің болуы немесе ит жатқан орынға таңертеңгі мезгілде «ит тиген» (рахит) сәбилерді үш рет аунатып алу, не болмаса сары иттің құлағын шертіп, қан алып жағу, не иттің жүнін көз тимес үшін жас нәрестелерге тағып қоюлары иттің қазақтарда бір замандарда тотема болғандығын білдіреді. Сол секілді ежелден-ақ әйелдің баласы тұрмай, өле берсе, жаңа туған баласына кигізетін алғашқы көйлегін иттің басына кигізіп, сонан кейін баласына кигізген. Сонда жаңа туған баласы өлмейді деп ойлаған. Ол көйлектің «ит көйлек» аталуы да сондықтан. «Мен сенен ит көйлекті бұрын тоздырғам» деп үлкен екендігін білдіріп, халық текке айтпаған. Тумаған әйел жаңа туған күшіктердің үстінен аттаған. Егер әйел аттағаннан соң күшіктердің бірі өлсе, әйел туады деп жорыған. Қазақтар итті теппеген, үстінен су шашпаған. Итке су шашса, сол шашқан адамның үстіне сүйел қаптап шығады деген пікірді ұстанған. Иттің майын «жіңішке» (құрт ауруына) ауру адамға ішкізіп, емдеген.

Қасқыр тек қазақтарда да ғана емес, өзбектерде де, түркмендерде, сібір халықтарында да (бурят, якут, хақас, т.б.) тотема саналған. Түріктер мен монғолдарда қасқырдың тотема екендігін Н.Я. Бичурин (Иакинф) жазады. Халық ұғымында жолаушы бара жатқан адамның алдынан қасқыр қашса, жолым болады

деп ойлаған.

Қазақ халқының ат ойыны – көкпар (көк бөрі атауынан шыққан).

С.П. Толстовтың тұжырымы бойынша, тотемалық үйлену жорасынан (еркек – қасқыр, әйел – серке) шыққан дегені құлаққа кіреді. Қазақтарда бөрі, қасқыр атаулары құрмет тұтылып, кісі есімдеріне айналған. Мысалы, Бөрібай, Қасқырбай, т.б.

Әйелдер босана алмай қиналғанда (ескі ұғым бойынша, қара албасты, марту басу) бүркітті қасиетті санап, босанатын әйелдің қасына қою әдеті болған. Ежелгі оғыздарда да бүркіт қасиетті саналғаны белгілі.

Қазақтар құстардың арасынан үкіні қасиетті санап, оның қауырсындарын әр түрлі зиянды бәлекеттерден сақтайды деп жорыған. Сондықтан да үкінің қауырсындарын жас балаларға (Оңтүстік Қазақстанда сол секілді баланы сүннетке отырғызғанда тұмар мен үкі қауырсындарын қоса тағады), қыздарға тағу, сән-салтанаттылықты емес, қайта көз тиіп, сұқ қадалмасын деген ниеттен туған жайт. Көпшілік алдына шығатын әншілер, бишілер үкі қауырсынын тағуы да осындай пиғылдан, басқаның көзі тимесін дегендіктен.

Жыланға табыну бүкіл дүниежүзі халықтарына тән қасиет. Жылан жайлы (айдаһар, жеті басты жалмауыз, ордалы жылан, т.б.) ауыз әдебиетінде сақталған аңыз-әңгіме, ертектер ұшан теңіз. Қазақтар жылан үйге кірсе, жақсылық нышаны деп ұғып, өлтірмейді. Басына ақ құйып, ардақтап шығарады. Әсіресе ордалы (ақ) жыланды ешқашан да өлтірмейді. Ордалы жылан бәрібір кегін алып, шағып өлтіреді деп сенеді. Бұған халық аузында айтылатын бір дәлелді келтіре кетейік: «Бір адам жусан шауып жүріп, кетпенімен ордалы жыланның біреуін байқаусызда өлтіріп қойыпты. Қорыққан әлгі адам ауылымен көшіп, алыс жерге барып қоныпты. Бәрі бір сол адам сол түні-ақ жылан шағып, өлген көрінеді. Сөйтсе, ордалы жыланның біреуі көшкенде қойдың бауырына жабысып,

бірге барған екен», - делінеді. Халық ертектерінде айдаһарға табынып, оған қой, қыз, т.б. апарып беріп тұрғанын жақсы білеміз. Тағы бір аңызда, ертеде бір әйел жылан туып, шошынған елі жылан баланы қалдырып, басқа жаққа қоныс аударыпты. Сонда әлгі әйел, талай мезгіл жылан баласын ойлап, қамыққан екен. Халық аузында «іштен шыққан шұбар жылан» деген мәтел сонан қалған көрінеді. Жылан уының шипалық емін де халық жақсы білген. Оны белі ауырғанда, сол секілді сарып ауруына пайдаланған.

Жыландарда да адамдар сияқты қоғамға ұйымдасып, онда бай, кедейлері, әскерлері, патшасы (шаһмардан – жылан патшасының аты) болатыны жайлы әңгіме ертектер бар. «Жылан арбайды, онымен теріс оқитын молдалар арбасып, жыланның атын атап, дәл тапса, онда жылан өледі», – дейді қариялар. Жылан арбауын (шаққанда) қайтаратын дұғалар да бар. Шаққан жыланды ұстап алып, құйрығынан төмен қаратып ілсе, шаққан уы қайтып, зақымданушыға жеңіл болады деп санаған. Жылан жолды кесіп өтсе, жолаушы жолым болмайды деп ырым жасап, бара жатқан жолынан кері қайтқан. Не болмаса, жыланды ұрып өлтіріп, екіге бөліп, жолдың екі жағына көмген.

Қазақтар түйені де қасиетті санап, оның иесін Ойсыл қара деп атаған. Түйенің етін екіқабат әйелдерге бермеген. Өйткені екіқабат әйел түйе жесе, түйе секілді баласын 12 ай көтереді деп сенген. Сол секілді, ері бір жерден түйе етін жесе, түйе етінің бір кесімін міндетті түрде әйеліне әкеп берген. Түйені қазақтар көп соя бермеген. Түйе мына кездерде ғана сойылған: Меккеге қажылыққа жүрерде, көп болып тасаттық жасағанда немесе ханды таққа отырғызғанда. Мұндай кездерде, әсіресе ақ түйе сойылған. Халық аузында «ақ түйенің қарны жарылғанда» деген мәтел осындай мерекені көрсетеді.

Бура киелі саналып, сәуегейлік жасайтын адамға жәрдемдескен. Мысалы, тарихқа белгілі Бұхар жыраудың көріпкел бурасы болып, Абылай хан бір жаққа

аттанарда, Бұхарды әдейі алдырып, жорығының сәтін сұрайды екен. Сонда Бұхардың сары бурасы қай жаққа қарай шабынса, солай қарай бет алып, сол жаққа аттанып, барған жауын жеңіп, олжалы оралатын. Егер сары бура хан түбіне келіп шөгіп, мойын салып жатып алды десе, аттанбайды деген әңгіме осы ойымызды дәлелдей түседі.

Қазақ бақсыларының жынының негізіне де қара бура жатқан. Қазақтар түйені «ойсылқара» әулие деп санап, балаларына Ботагүл, Ботагөз, Нарбота, Нарбура Нартайлақ, Бурабай, т.б. есімдерді қойған.

Сол секілді қазақтар қойды да қасиетті санап, қатты құрметтеген. Қойдың жүні тұмарды алмастырған. Қойдың жауырыны келешекті, алдағыны болжау үшін пайдаланылған. Қойдың кәрі жілігі малды ұры-қарыдан, қасқырдан сақтайды деп сенген. Аттың ерінің басына да іліп қойып, ер-тұрманды, атты бәлекеттен, ұрыдан сақтайды деп ойлаған. Қойдың кәрі жілігі қасиетті екенін білдіретін мына аңызды Ш. Уәлиханов келтіреді: «Бірнеше ұры талай күн бойы бір байдың малын ұрлауға келіп, ұрлай алмай жүреді. Өйткені байдың малын

сойыл ұстаған көп адам қорып жүреді. Ұрылар байдың әйелі мен қызынан басқа ұлы да, құлы да, яғни жаны ашитын адамы жоғын білетін. Бұл таңғажайып жұмбақты білмек болып, ұрылар байдың үйіне қонақ болып келеді. Бай қой сойып, тойдырады. Сонда ұрылар шындарын айтып, бірақ малын қарулы адамдар қорып жүретінін айтады. Сонда бай әкем өлерінде қойдың кәрі жілігін ешқашан тастамай, босағаға, шаңыраққа іліп қой, сонда кем болмайсың деп еді. Мен соны орындадым. Міне, содан бері ешқашан отарымнан малды ұры ұрлап, не қасқар шетінеткен емес деді. Ұрылар бай үйінде қанша кәрі жілік көрсе, сонша адам малды қорғап жүргенін түсініпті.

Адамзаттың асыл қазынасы – фольклор оның қандай таным сатыларынан өткендігін, қандай табиғат жағдайлары аясында ғұмыр кешкендігін, нендей кәсіппен шұғылданғандығын, арман-аңсарына жету жолында жасаған амал-әрекеттерін, т.б. өмір ғұрпындағы толып жатқан рәсімдердің берік қоймасы іспетті міндет атқарады. Барша рухани құндылық, салт-сана даралығы, ұлттық сипат, ұлттық бітім болмысы шашау шықпай сол рухани қоймада сақталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы: Ғылым, 1973. – 150 б.
2. Диваев Ә. Тарту / Құраст. Ф. Оразаева. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 256 б.
3. Қасқабасов С. Қазақтың халық өлеңдері. – Алматы: Ғылым, 1974. – 286 б.
4. Матыжанов К.І. Қазақтың отбасы фольклоры. Монография. – Алматы, 2007. – 332 б.
5. Пропп В.Я. Русский героический эпос. – Л., 1955. – 293 с.
6. Путилов Б.Н. Фольклор и этнография. Связи фольклора с древними представлениями и обрядами. – Л., 1977. – 450 с.

XXIV-Я МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «УПРАВЛЕНИЕ В СОЦИАЛЬНЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ»

Минский университет управления (Республика Беларусь) провел 14 мая 2015 года XXIV-ю международную научно-практическую конференцию «Управление в социальных и экономических системах».

Основные задачи конференции состояли в обсуждении проблем повышения эффективности национальной инновационной системы, обеспечения устойчивого развития национальной экономики, эффективного функционирования национальной правовой системы, управления в образовании, использования инновационных и информационных технологий в образовании, лингвострановедении, психологии и других сферах.

В работе конференции приняли участие ученые из Вильнюсского университета (Литва), Института стратегии и теории образования Российской Академии образования (г. Москва), Высшей школы финансов и менеджмента в Белостоке (Польша), Харьковского института финансов УГУФМТ (Украина), Московского института экономики, политики и права (Россия), Бердянского университета менеджмента и бизнеса (Украина), Невинномысского института экономики, управления и права (Россия), Института экономики и управления (г.Тула, Россия), Национальной академии образования им. И. Алтынсарина МОН РК (Астана, Казахстан).

На пленарном заседании выступили Аткичуните З. с докладом «Региональное развитие в контексте экономики знаний», Желиба Б.Н. с докладом «Проблемы российской и белорусской экономик под влиянием западных санкций».

Профессор Института стратегии развития РАО Ломакина Т.Ю. представила доклад «Вопросы педагогического менеджмента».

На конференции работали 10 секций: «Обеспечение устойчивого развития национальной экономики»; «Управление в сфере финансовой деятельности и бухгалтерского учета»; «Проблемы развития современного менеджмента и маркетинга»; «Актуальные проблемы в сфере гражданского, хозяйственного и трудового права»; «Правовое регулирование инновационного развития публичных отраслей права»; «Управление в системе непрерывного образования. Информатизация образования»; «Информационные технологии и математические методы в социальных и экономических системах»; «Психология и общество»; «Гуманитарные аспекты социального управления»; «Лингвистика, лингвострановедение, инновации в преподавании иностранных языков».

Сотрудники отдела профессионального образования НАО имени И.Алтынсарина к.и.н Абылгазина А.Е. и магистр педагогических наук Тастанова А.К. приняли заочное участие в работе конференции. В сборнике материалов конференции опубликована их статья «Некоторые аспекты модернизации высшего профессионального образования на примере казахстанского опыта».

Постоянный диалог между НАО им. И.Алтынсарина (Казахстан) и Минским университетом управления (Беларусь) стал возможен благодаря подписанному между этими организациями Меморандуму о сотрудничестве (2013г.).

**13-Я МЕЖДУНАРОДНАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ «ОБРАЗОВАНИЕ
ЧЕРЕЗ ВСЮ ЖИЗНЬ: НЕПРЕРЫВНОЕ
ОБРАЗОВАНИЕ В ИНТЕРЕСАХ
УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ»**



29-31 мая 2015г. в г. Санкт-Петербург (Россия) состоялась 13-я международная конференция «Образование через всю жизнь: Непрерывное образование в интересах устойчивого развития». На сегодняшний день это самый представительный форум по проблемам образования через всю жизнь. Об этом свидетельствует и список организаторов – Межправительственная организация ООН по вопросам образования и культуры (ЮНЕСКО), Межпарламентская ассамблея Евразийского экономического сообщества, Северо-Западное отделение Российской академии образования, Национальный центр ЮНЕСКО/ЮНЕВОК в Российской Федерации, ЛГУ имени А.С.Пушкина, НАО имени И.Алтынсарина (Астана, Казахстан) и другие организации. Это был действительно международный форум и по составу представленных стран - Германия, Франция, Финляндия, Польша, Словения, Казахстан, Беларусь, Узбекистан, Таджикистан, Россия и другие.

Работа конференции прошла в стенах Ленинградского государственного университета имени А.С. Пушкина (г. Пушкин). По традиции, пленарное заседание предварило выступление Академического хора университета, которое задало высокую тональность работе всей конференции.

Основные задачи конференции состояли в обсуждении фундаментальных и прикладных аспектов непрерывного образования в интересах устойчивого развития; пропаганде и практическом осуществлении основных положений ЮНЕСКО, Национальных комитетов ЮНЕСКО, национальных доктрин и прагматических инноваций в области непрерывного образования; в расширении международного междис-

циплинарного сотрудничества педагогов, исследователей и организаторов системы образования в области непрерывного образования и формировании сети научно-образовательных и исследовательских центров непрерывного образования для постоянного обмена опытом в области теории и практики непрерывного образования.

На пленарном заседании выступили Скворцов В.Н., ректор ЛГУ имени А.С.Пушкина с докладом «Система непрерывного образования университета: принципы, функции и перспективы ее развития»; Аммун Ив, президент Всемирного комитета по непрерывному образованию (Франция, Париж) – «Обучающиеся города и обучающаяся планета»; министр народного образования Республики Узбекистан Иноятов У.И. - «Система оценки качества непрерывного образования» и др. Большой интерес вызвало выступление президента НАО имени И.Алтынсарина МОН РК (Астана, Казахстан) Жилбаева Ж.О. «О развитии непрерывного образования как инновационной парадигмы».

Дискуссионная площадка конференции состояла из одиннадцати круглых столов.

Круглый стол №1 был посвящен проблематике «Педагогическая наука и практика непрерывного обучения в фокусе модернизации образования: достижения, проблемы, противоречия, нерешенные вопросы». Обсуждались актуальные вопросы «Какова направленность современных национальных моделей непрерывного образования? Отвечают ли они цели основного вектора непрерывного образования? Общество непрерывного образования: утопия

или реальность?». В частности, с докладом «Какое непрерывное образование необходимо для гармоничного развития человека и экономики в XXI веке?» выступил Бенуа Дос, директор по развитию, школа политехнического страхования, Франция.

Участники круглого стола №2 обсуждали не менее важные темы «Компетентность, конкурентоспособность и нравственность – основные императивы непрерывного образования». Центральной темой для дискуссии был вопрос «Является ли модернизация образования следствием развития педагогической науки, или развитие педагогической науки является следствием модернизации образования?»

Круглый стол №3 был сфокусирован на темах «Социальное партнерство в системе непрерывного профессионального образования. Имидж образовательной организации. Оценка качества непрерывного образования». Педагоги и научные сотрудники размышляли о том, не вытесняют ли современные жёсткие требования компетентности и конкурентоспособности в образовательном процессе нравственные и гуманистические начала формирования личности будущего работника? Влияет ли современная организация и система непрерывного образования на смягчение общей, а также трудовой и бытовой жестокости как в отдельном государстве, регионе, так и в мире в целом?

Много полезной информации почерпнули для себя участники круглого стола №4 «Новые педагогические и организационные стратегии в непрерывном образовании для людей с ограниченными возможностями и лиц, находящихся в местах заключения».

Практически тематика всех круглых столов была актуальной: «Методики и технологии непрерывного образования, применяемые в повседневной педагогической практике: инновации и традиции. Обмен опытом», «Дополнительное образование и образование взрослых: новые формы

организации и технологии», «Индивидуальный опыт педагогов и опыт педагогических школ как инновационный ресурс непрерывного образования», «Гражданское, нравственное и духовное воспитание в системе непрерывного образования. Проблемы межкультурного взаимодействия», «Непрерывное образование как одно из социальных условий здорового образа жизни человека».

Важное место в работе конференции заняло обсуждение новых педагогических и организационных стратегий в непрерывном образовании для людей с ограниченными возможностями и третьего возраста. Шла речь и о том, не разрушает ли формирующаяся глобальная сеть непрерывного образования исторически сложившиеся национальные системы образования или это путь в интересах национальной и мировой устойчивости? Есть ли потребность в международном регулировании непрерывного образования?

В сборниках материалов 13-ой международной конференции опубликованы статьи президента НАО, к.п.н. Жилбаева Ж.О. «Непрерывное образование в контексте социальной модернизации Казахстана» и «Модернизация высшей школы Казахстана: реализация принципов Болонского процесса» (в соавторстве с д.филос.н. Шахановой Н.Ж.), а также вице-президента НАО, к.п.н. Сыздыковой Г.С. «Необходимость обновления в системе непрерывного образования и самообразования», сотрудников НАО – к.и.н. Мамырхановой А.М. и магистра пед. наук Есембаевой Г.Б. на тему «Формирование исследовательских университетов и их роль в инновационном развитии Республики Казахстан»; к.и.н. Абылгазиной А.Е. и магистра пед. наук Тастановой А.К. «Интеграция сферы образования и рынка труда – новые требования к содержанию и результатам непрерывного образования».



АНТОЛОГИЯ КАЗАХСКОЙ ПОЭЗИИ «ЖЫР МАРЖАНЫ»: ЖҰМАҒАЛИ НАУРЫЗБАЙ

Баубекова Г.Д.

доктор педагогических наук, профессор

Издательство «Мереке» выпустило в свет первую 10-томную антологию казахской поэзии «Жыр маржаны». Составители - Мереке Кулкенов и Гулсим Мукышева. Предисловие поэта Темирхана Медетбека.

10-томник охватывает творчество казахских поэтов, начиная с известных жырау до современных молодых талантов.

Антология издана тиражом 3000 экземпляров. Каждый том включает произведения 678 поэтов. Издание красочно оформлено и сопровождается живописными образами поэтов кисти художника Алтая Айтжанова.

В антологию вошла подборка стихов известного деятеля культуры Казахстана, ученого, доктора педагогических наук, академика Международной академии наук высшей школы, Академии педагогических наук Казахстана, заведующего отделом воспитания и этнокультуры Национальной академии образования им. И. Алтынсарина Жұмағали Наурызбая.

Ж.Ж. Наурызбай – многогранно одаренная личность. Член Союза писателей Казахстана, лауреат премии Союза журналистов. Автор поэтических сборников и книг «Ұлттық мектептің ұлы мұраты» (1995), «Ұлттың ұлы бола алсақ» (1997), «Өмір қақпасы» (2000), «Махаббат киесі» (2002), «Ғашықтық – бақыт» (2003), «Лағындай ерке киіктің» (2004), «Күз – көңіл» (2006), «Тұлғалар

туралы толғаныс» (2006), «Кеңгір ағады» (2014) и др. Выпущен диск песен «Жан жайлауым – Жезқазған», написанных на его стихи.

Имя Ж.Ж. Наурызбая занесено в энциклопедию «Выдающиеся ученые-педагоги высшей школы Республики Казахстан», книгу «Қазақ тілінің сардарлары мен сарбаздары», биографические энциклопедии «Кто есть кто в Казахстане», «2000 выдающихся интеллектуалов XXI века» (Международный биографический центр, Кембридж, Англия).

8 июня 2015 г. в НАО имени И.Алтынсарина состоялось торжественное чествование Ж.Ж.Наурызбая.

Поздравляем профессора Жұмағали Жөкейұлы со знаменательным событием и желаем новых творческих успехов!

Предлагаем вниманию читателей одно из ранних стихотворений поэта в переводе на русский язык.

Жұмағали Наурызбай

ГУЛЬЗАДА

Перевод Ю.Грунина

*Ты в стихах давно со мной,
Ты в мечтах – моя звезда.
Ты придешь ко мне с весной,
Жду тебя я, Гульзада.*

*Мне с весной не до сна
От твоих искристых глаз,
А твой смех – сама весна,
А весна есть ты как раз!*

*Музыка моих стихов
о тебе звучит всегда,
только этих нежных слов
ты не слышишь, Гульзада.*

*Поскорее приходи,
Солнца свет мой, Гульзада -
Дождь тоски в моей груди
Стонет с ветром, Гульзада.
Солнца свет мой, Гульзада -
Дождь тоски в моей груди
Стонет с ветром, Гульзада.*

- Акешова М. М.** – PhD докторы, Х.А. Яссауи атындағы Қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.
- Акишева А.К.** – «Өрлеу» БАҰО АҚ «Ақмола облысы бойынша ПҚ БАИ» филиалының директор орынбасары, Көкшетау қ.
- Бақыт А.** – аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ Қызылорда облысы бойынша филиалы, Қызылорда қ.
- Башарұлы Р.** – Абай атындағы Қаз ҰПУ профессоры, Алматы қ.
- Баяхметбаева К.І.** – Білім басқармасының әдіскері, Астана қ.
- Бейсембаева Л.К.** – х.ғ.к. доцент, «Жалпы және бейорганикалық химия» әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ.
- Болатбекова Н.Ж.** – п.ғ.м., Қазақ гуманитарлық заң университеті әлеуметтік-психологиялық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, Астана қ.
- Гращенко П. Л.** – «Инфотриумф» ғылыми-өндірістік жеке біртекті кәсіпорны, Минск қ., Беларусь
- Даньяров Г.З.** – Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, аға ғылыми қызметкер, Астана қ.
- Диханбаева И.Ж.** – гуманитарлық ғылымдар магистрі, Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, аға ғылыми қызметкер, Астана қ.
- Длімбетова Ф. К.** – п.ғ.д., профессор. Л.Н. Гумилев атындағы ұлттық университет, Астана қ.
- Ещанов К.С.** – Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, қазақ тілі мен әдебиеті зертханасының аға ғылыми қызметкері, Астана қ.
- Жанатхан Т.** – Сулейман Демирель атындағы университет магистранты, Қаскелен қ.
- Жвалевская Д.В.** – Ұлттық білім институты, Минск қ., Беларусь
- Жылбаев Ж.О.** – п.ғ.к., Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының президенті Астана қ.
- Ибадуллаева С.Ж.** – б.ғ.д., профессор, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ.
- Исаченкова Л.А.** – Ұлттық білім институты, Минск қ., Беларусь
- Қайыркенова Ж.М.** – Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, қазақ тілі мен әдебиеті білім зертханасының аға ғылыми қызметкері, Астана қ.
- Құрман Н.Ж.** – п.ғ.д., М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті Қазақстан филиалы, Астана қ.
- Маханбет А.** – Абай атындағы Қаз ҰПУ магистранты, Алматы қ.
- Нұрадинов Н. М.** – №146 мектеп-лицей директоры, Алматы қ.
- Омарханов Е.А.** – Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, аға ғылыми қызметкер, Астана қ.
- Өтепов Н.Р.** – физика мамандығының 2-курс магистранты, Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау қ.
- Павлова Маргарита** – ЮНЕВОК орталығының директоры (Гонконг)
- Раманова Л.** – «Биология» мамандығының магистранты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ.
- Рақымжанов Қ.А.** – Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, қазақ тілі мен әдебиеті зертханасының меңгерушісі
- Рымқұлова Г. А.** – жалпы білім беретін типтік мектеп-интернат мұғалімі, Балхаш қ.
- Сайлаубаева Н. Е.** – т.ғ.к., Л.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Еуразиялық зерттеулер кафедрасының аға оқытушысы, Астана қ.
- Сантаева С.А.** – магистрант, «Жалпы және бейорганикалық химия» кафедрасы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ.
- Сатбекова Т.А.** – физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі, Астана қ.
- Сейфоллина Г. К.** – 146 мектеп-лицей мұғалімі, Алматы қ.
- Смағұлова Д.А.** – х.ғ.к., доцент, «Жалпы және бейорганикалық химия» кафедрасы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ.
- Танашева М.Р.** – х.ғ.д., профессор, «Жалпы және бейорганикалық химия» кафедрасы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ.
- Тұяқов Е.А.** – п.ғ.к., доцент, Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, Орта білім институтының директоры, Астана қ.
- Шагимолдин Е. Ө.** – Физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің тарих пәнінің мұғалімі, Астана қ.

БІЗДІҢ АВТОРЛАР

- Акешова М. М.** – доктор PhD, Казахско-турецкий университет им. Х.А. Ясави, г.Туркестан.
- Акишева А.К.** – заместитель директора филиала АО НЦПК «Өрлеу» «ИПК ПР по Акмолинской области», г.Кокшетау
- Бакыт А.** – ст. преподаватель, филиал АО «НЦПК «Өрлеу» «ИПК ПР по Кызылординской области», г. Кызылорда
- Башарулы Р.** – профессор КазНПУ им. Абая, г. Алматы
- Баяхметбаева К.И.** – методист управления образования, г. Астана
- Бейсембаева Л.К.** – к.х.н., доцент кафедры «Общая и неорганическая химии», КазНУ им. Аль-Фараби, г. Алматы
- Болатбекова Н.Ж.** – старший преподаватель кафедры социально-психологических дисциплин, м.п.н., КазГЮУ, г.Астана
- Гращенко П. Л.** – НПЧУП «Инфотриумф», г. Минск, Беларусь
- Даньяров Г.З.** – СНС лаборатории естественно-математического образования НАО им. И.Алтынсарина, г. Астана
- Диханбаева И. Ж.** – магистр гуманитарных наук, СНС, НАО им.И.Алтынсарина, г. Астана
- Длимбетова Г. К.** – д.п.н., профессор, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана
- Ещанов К.С.** – СНС лаборатории казахского языка и литературы, НАО им. И.Алтынсарина, г. Астана
- Жанатхан Т.** – магистрант университета имени Сулеймана Демиреля, г. Каскелен
- Жвалевская Д.В.** – Национальный институт образования, г. Минск, Беларусь
- Жилбаев Ж.О.** – к.п.н., президент Национальной академии образования им. И.Алтынсарина, г. Астана
- Ибадуллаева С.Ж.** – д.б.н., профессор, Кызылординский государственный университет им. Коркыт Ата, г. Кызылорда
- Исаченкова Л.А.** – Национальный институт образования, г. Минск, Беларусь
- Қайыркенова Ж.М.** – СНС лаборатории казахского языка и литературы, НАО им. И.Алтынсарина, г. Астана
- Курман Н.Ж.** – д.п.н., Казахстанский филиал МГУ им. М.В.Ломоносова, г. Астана
- Маханбет А.** – магистрант КазНПУ им. Абая, г. Алматы
- Нурадинов Н. М.** – директор школы-лицея №146, г. Алматы
- Омарханов Е.А.** – СНС лаборатории казахского языка и литературы, НАО им. И.Алтынсарина, г. Астана
- Утепов Н.Р.** – магистрант Каспийского государственного университета технологий и инжиниринга, г. Актау
- Павлова Маргарита** – директор Центра ЮНЕВОК (Гонконг)
- Раманова Л.** – магистрант специальности «Биология», Кызылординский государственный университет им. Коркыт Ата, г. Кызылорда
- Рахимжанов К.А.** – заведующий лабораторией казахского языка и литературы, НАО им. И.Алтынсарина, г. Астана
- Рымкулова Г. А.** – учитель типовой общеобразовательной школы-интерната, г. Балхаш
- Сайлаубаева Н. Е.** – к.и.н., старший преподаватель кафедры Евразийских исследований ЕНУ им. Л.Гумилева, г. Астана
- Сантаева С.А.** – магистрант кафедры «Общая и неорганическая химии», КазНУ им. Аль-Фараби, г. Алматы
- Сатбекова Т.А.** – учитель казахского языка и литературы Назарбаев Интеллектуальной школы физико-математического направления, г. Астана
- Сейфоллина Г. К.** – учитель школы-лицея №146, г. Алматы
- Смагулова Д.А.** – к.х.н., доцент кафедры «Общая и неорганическая химии», КазНУ им.Аль-Фараби, г. Алматы
- Танашева М.Р.** – д.х.н., профессор кафедры «Общая и неорганическая химии», КазНУ им. Аль-Фараби, г. Алматы
- Туяков Е.А.** – к.п.н., доцент, директор института среднего образования НАО им.И.Алтынсарина, г.Астана
- Шагимолдин Е.У.** – учитель истории Назарбаев Интеллектуальной школы физико-математического направления, г. Астана

1. Басылымдарға қазақ, орыс және шетел тілдерінде педагогикалық бағытта жазылған мақалалар қабылданады. Шетел тілінде жазылған мақалаларды жариялау жағдайында, нотариус арқылы расталған, мәтіннің қазақ немесе орыс тіліндегі аудармасы қоса беріледі. Қолжазбаны автор мұқият тексеріп, редакциялап шығуы тиіс.

2. Ғылыми дәрежесі жоқ авторлардың мақалаларына ғылым докторының немесе кандидатының, философияның PhD докторының рецензиясы қоса берілуі тиіс.

3. Компьютерде терілген қолжазба мақалалар 1 данада, жол аралығы бір интервал, парақтың бір жақ бетіне басылған, парақтың жол жиегі: сол жағы - 30 мм., оң жағы – 15 мм., үстіңгі және астыңғы жолағы – 20 мм. және «Windows үшін Word 7,0 (97. 2000)» мәтіндік редакторында электрондық нұсқада қабылданады.

4. Қолжазбаның көлемі (кестелерді, әдебиеттер тізімін, суреттердің жазбаларын, суреттерді қосқанда) **3 беттен** кем болмауы және **10 беттен** аспауы тиіс.

5. Суреттер көлемі мақаланың 1/4 көлемінен аспауы тиіс.

6. Мақала қатаң түрде келесі **ережелерге** сәйкес ресімделуі керек:

- әмбебап ондық жіктеме кестесі бойынша **ӘОЖ**;

- **мақала атауы** мақаланың мазмұнын нақты ашуы тиіс және 8-10 сөзден аспауы керек; техникалық параметрлері: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – **Times New Roman** бас әріппен, қалың шрифтпен, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- **автор(лар)дың аты-жөн(дер)і**, сондай-ақ **мекемелердің толық атауы** келесі техникалық параметрлерге сәйкес келуі керек: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Arial, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- **аңдатпа** кіріспе сөздерді қамтымай, мақаланың басты ақпаратынан түйін беруі тиіс, көлемі 15 қатардан аспауы керек, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде келесі параметрлерге сәйкес жазылуы қажет: кегль – 12-пункт, қазақ тілі үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдері үшін қаріп түрі – Times New Roman, оң жақ-сол жақ шегінісі – 1 см., жол аралығы бір интервал;

- **тірексөздер(8-10сөзденаспауыкерек)**: қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде, кегль – 12-пункт, қазақ тілі үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдері үшін қаріп түрі – Times New Roman, оң жақ-сол жақ шегінісі – 1 см., жол аралығы бір интервал;

- **мақала мәтіні**: кегль – 14-пункт, қазақ тіліндегі мақалалар үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдеріндегі мәтіндер үшін қаріп түрі – Times New Roman, жол аралығы бір жарым интервал;

- мақала **кіріспеден** басталады, онда тақырыптың өзектілігі қысқа, ықшам әрі нақты көрсетіледі, ғылымилығы (міндеттері) тұжырымдалады;

- мақала негізгі **қорытындымен** тұжырымдалады, онда кіріспеден қозғалған мәселеге нақты жауап болуы тиіс;

- **мақаладағы сілтемелер және/немесе пайдаланылған әдебиеттер** 2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы бойынша ресімделуі тиіс. Библиографиялық жазба, библиографиялық сипаты. Құрастырудың жалпы талаптары мен ережесі (2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы, стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі Мемлекетаралық Кеңес қабылдаған). Жұмыстардың тізімі оларды мәтінде ескеру тәртібімен ұсынылады. Барлық сілтемелер түпнұсқа тілінде көрсетіледі (латын қарпін пайдаланбайтын жапон, қытай және басқа тілдердегі атаулар орыс тіліндегі транскрипциясымен жазылады. Ең алдымен қазақ тіліндегі, содан соң орыс тіліндегі және әліпбилері туыстас (украин, болгар және т.б.) тілдердің, келесі кезекте латын әліпбиімен берілген еңбектер көрсетіледі. Қолжазбадағы сілтемелер мен ескертулер реттік нөмірмен белгіленеді және төрт бұрышты жақшаларға алынады;

- мәтіндегі **кестелер** сілтемелерден соң орналастырылады, мәтінде оларды ескеру тәртібімен нөмірленеді, әр кестенің өз тақырыбы, атауы болуы тиіс. Диаграммалар мен графиктер кестені қайталамауы тиіс. Кестелердегі материалдар мәтінге қосымша мәліметсіз түсінікті болуы тиіс. Кестеде пайдаланылған барлық қысқартулар кестенің астында орналастырылған ескертуде анық берілуі қажет;

- **суреттер** TIFF (*.TIF) немесе JPG форматында (Word-қа орналастырудың қажеті жоқ) жеке файлмен ұсынылады. Әр суретке мәтінде бір сілтеме болуы тиіс, суреттер реттік нөмірмен белгіленеді, суреттердің астындағы жазбалары толық ақпаратты қамтуы тиіс;

- қысқартулардың тек жалпы қабылданған нұсқаларына ғана рұқсат етіледі – өлшемдердің, физикалық, химиялық және математикалық шамалар мен терминдердің және т.б. атаулары;

- Математикалық формулалар Microsoft Equation ретінде терілуі тиіс (әр формула – бір объект).

7. Редакция мақалаға әдеби және стилистикалық өңдеу жүргізбейді. Қолжазба авторларға қайтарылмайды. Жоғарыда көрсетілген талаптарға сәйкес ресімделмеген мақалалар журнал бетіне жарияланбайды.

8. Мақала қолжазбасын және электронды нұсқасын келесі мекенжай бойынша жолдауларыңызға болады: 010000, Қазақстан Республикасы, Астана қ., Орынбор к-сі, 4, «Алтын Орда» БО, 15-қабат, каб. 1507. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

9. **Байланыс тел:** 8 (7172) 57-66-49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

// жазылу индексі 75754

10. **Автор туралы мәліметтер бөлек бетте** (қағазды және электронды нұсқада) жазылады:

- толық Т.А.Ә., ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны (журналдың «Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін);

- толық пошталық мекенжайы, қызметтік және үй телефондарының нөмірлері, E-mail (редакцияның авторлармен байланысуы үшін, электронды мекенжай журналға жарияланбайды);

- мақала атауы және автор(лар)дың аты-жөн(дер)і қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс («Мазмұны» үшін).

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ

1. К публикациям принимаются **статьи** на казахском, русском, иностранных языках. В случаях, когда статьи публикуются на иностранном языке, прилагается нотариально заверенный текст перевода на казахский или русский язык. Рукописи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами.

2. Статьи авторов, не имеющих ученой степени, должны сопровождаться **рецензией** доктора или кандидата наук, или доктора философии PhD.

3. Рукописи статей принимаются в 1 экземпляре, набранных на компьютере, напечатанных на одной стороне листа с одинарным межстрочным интервалом, поля: левое - 30 мм, правое - 15 мм, верхнее - 20 мм, нижнее - 20 мм, а также электронный вариант со всеми материалами в текстовом редакторе «Word 7,0 (97, 2000) для Windows».

4. **Объем рукописи** (включая таблицы, список литературы, подписи к рисункам, рисунки) не должен превышать 10 страниц.

5. **Объем рисунков** не должен превышать 1/4 объема статьи.

6. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими **правилами**:

- **УДК** по таблицам универсальной десятичной классификации;

- **заглавие статьи** должно точно отражать содержание статьи и состоять из не более 8-10 значащих слов; технические параметры: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, заглавные, жирные, абзац центрованный;

- **инициалы и фамилия(-и) автора(-ов)**, а также полное **название учреждения** должны соответствовать следующим техническим параметрам: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Arial, абзац центрованный;

- **аннотация** должна быть лишена вводных фраз, содержать только главную информацию статьи, не превышать объем 15 строк, выполняться на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;

- **ключевые слова (не более 8-9 слов)**: на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;

- **текст статьи**: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, межстрочный интервал - полуторный;

- статья начинается с **введения**, в котором очень кратко, сжато и лаконично отражается обоснование актуальности темы, формулировка научной проблемы (задачи);

- статья завершается формулировкой основного **вывода**, которая должна содержать конкретный ответ на вопрос, поставленный во введении;

- **пристатейные ссылки и/или списки пристатейной литературы** следует оформлять по ГОСТ 7.1 - 2003.

Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления (ГОСТ 7.1 - 2003 Принят Межгосударственным Советом по стандартизации, метрологии и сертификации (протокол № 12 от 2 июля 2003 г.). Список работ представляется в порядке упоминания их в тексте. Все ссылки даются на языке оригинала (названия на японском, китайском и других языках, использующих нелатинский шрифт, пишутся в русской транскрипции). Сначала приводится список работ на казахском, русском языке и на языках с близким алфавитом (украинский, болгарский и др.), а затем - работы на языках с латинским алфавитом.

Ссылки и примечания в рукописи обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки;

- **таблицы** помещаются после ссылки в тексте, нумеруются в порядке упоминания их в тексте, каждая таблица имеет свой заголовок. Диаграммы и графики не должны дублировать таблицы. Материал таблиц должен быть понятен без дополнительного обращения к тексту. Все сокращения, использованные в таблице, должны быть пояснены в Примечании, расположенном под ней;

- **рисунки** (только черно-белые) представляются отдельными файлами с расширением TIFF (*.TIF), или JPG (не встраивать в Word). На каждый рисунок должна быть одна ссылка в тексте, нумерация у рисунков - сквозная, подписи к рисункам должны содержать достаточно полную информацию;

- **сокращения** разрешаются применять только общепринятые - названия мер, физических, химических и математических величин и терминов и т. п.;

- **математические формулы** должны быть набраны как Microsoft Equation (каждая формула - один объект).

7. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи не возвращаются. Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.

8. Рукопись и электронный вариант с материалами следует направлять **по адресу**: 010000, Республика Казахстан, г. Астана, ул. Орынбор, 4, БЦ «Алтын Орда», 15-этаж, каб. 1507. Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина.

9. Контакты:

Тел. (8 7172) 57 66 49

Е-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

// подписной индекс 75754

10. На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе: - Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);

- полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, Е-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

- название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках (для «Содержания»).

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Ж.О. Жилбаев - к.п.н., президент НАО им. И.Алтынсарина, МОН РК

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Н.Ж. Шаханова - д.филос.н., главный научный сотрудник отдела профессионального образования НАО им. И. Алтынсарина

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

М.Е. Мукатова - к.п.н., доцент, вице-президент НАО им. И.Алтынсарина

А.М. Мамырханова - к.и.н., доцент, ученый секретарь НАО им. И.Алтынсарина

Ж.Ж. Наурызбай - д.п.н., профессор, зав. отделом воспитания и этнокультуры НАО им. И.Алтынсарина

Г.Д. Баубекова - д.п.н., профессор, главный научный сотрудник отдела воспитания и этнокультуры НАО им. И.Алтынсарина

Д.П. Кожамжарова - д.п.н., профессор, ректор Таразского педагогического института

Л.А. Худенко - д.п.н., доцент, заместитель директора научно-исследовательского института «Национальный институт образования» Министерства образования Республики Беларусь

В.Н. Скворцов - д.э.н., профессор, ректор Ленинградского государственного университета имени А. С. Пушкина (РФ)

Л.В. Моисеева - д.п.н., профессор, зав. кафедрой Уральского государственного педагогического университета, г.Екатеринбург (РФ)

С.Ж. Пралиев - д.п.н., профессор, ректор КазНПУ им. Абая

М.Н. Сарыбеков - д.п.н., профессор, ректор ТарГУ им. М.Х. Дулати

Б.А. Жетписбаева - д. п. н., профессор, декан факультета иностранных языков КарГУ им.Е.А.Букетова

Л.С. Сырымбетова - к.п.н., директор центра научных исследований НАО им. И.Алтынсарина

Г.С. Кудайберген - директор издательского центра НАО им. И.Алтынсарина

Редактор - Диханбаева И.Ж.

Технический редактор - Кусаинов О.А.

Корректор - Мухатаева Б.М.

СОДЕРЖАНИЕ

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА

План нации - 100 шагов по реализации пяти институциональных реформ Главы государства Нурсултана Назарбаева.....3

Всемирная конференция ЮНЕСКО по образованию в интересах устойчивого развития, 12-14 ноября 2014г, Айти-Нагоя (Япония).....6

Обновление содержания образования как условие повышения его качества: Государственный общеобязательный стандарт начального образования Республики Казахстан (ГОС НО).....10

Первый Республиканский съезд родителей.....15

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ОБУЧЕНИЯ

Р. Башарулы, Н.М. Нурадинов, А. Маханбет, Г. Сейфоллина, Г. А. Рымкулова

Психолого-педагогическая необходимость конструирования фундаментальных понятий внутриклассных и межклассных опорных конспектов.....17

Ж.О. Жилбаев, Ф.К. Длимбетова, М.М. Акешова, А. Я. Алиева

Информатизации образования как фактор формирования информационно-коммуникативной компетентности будущих экологов.....21

Н.Ж. Курман, К.А. Рахимжанов

Теоретические основы развития функциональной грамотности при обучении казахскому языку.....29

Е.О. Шагимолдин

Как сформировать навыки написания эссе у учащихся 7 класса, изучающих историю Казахстана на втором языке?.....37

П. Л. Гращенко, Д.В. Жвалевская, Л.А. Исаченкова (Беларусь)

Использование интерактивных компьютерных моделей при изучении понятия «Относительность механического движения».....43

Е.А.Омарханов, К.И. Баяхметбаева

Актуальные вопросы программы «Абайтану» для учащихся 9-11-х классов общеобразовательной школы....47

С.Ж. Ибадуллаева, Л. Раманова

Особенности химического образования при изучении курса цитологии.....55

Е.А. Туяков, Г.З. Даньяров, Т. Жанатхан

Методика проведения и проектирования содержания прикладных курсов по предмету «Математика»...58

А. Бакыт

Организация проектной и исследовательской деятельности учащихся в условиях опорной школы.....63

К.А. Рахымжанов, Т.А. Сатбекова

Инновационные начинания в казахском языке.....66

Н.Р. Утепов

Значимость обучения физике современными методами.....69

Учредитель:

РГКП «Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина»
Министерства образования и науки Республики Казахстан.
Журнал издается с мая 2000 года.
Периодичность 1 раз в 3 месяца.
Поставлен на учет Министерством культуры и информации РК.
Свидетельство № 9838-ж от 30.12.2008 г.

Уважаемые читатели и авторы!

Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.

Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.

Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Наш адрес:

01000, г. Астана,
ул. Орынбор, 4,
БЦ «Алтын Орда», офис 1500.
тел.: 8 (7172) 57-66-49
E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Подписано в печать 29.07.2015 г.
усл.печ.л. - 7,5. Печать RISO.

Тираж - 310 экз.
Отпечатано
в издательском центре
НАО им. И. Алтынсарина.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ВОСПИТАНИЯ

Г.Д. Баубекова

Воспитание толерантности обучающихся:
состояние и перспективы развития.....72

Н.Е. Сайлаубаева

Роль Ассамблеи народа Казахстана в реализации
казахстанской модели общественного
согласия и национального единства.....77

Н.Ж. Болатбекова

Психологические аспекты подготовки молодежи
к преодолению негативных проявлений
в сфере межэтнических отношений.....80

МЕТОДИЧЕСКАЯ ШКОЛА

М.Р. Танашева, Д.А. Смагулова, Л.К. Бейсембаева, С.А. Сантаева

Инновационные методы обучения химии
в высшем образовании.....84

Ж.М. Қайыркенова, К.С. Ещанов

Значимость непрерывного уровневого
обучения государственному языку.....88

А.К.Акишева

Реализация научно-исследовательской деятельности
института в контексте модернизации системы
повышения квалификации.....91

НАУЧНЫЙ ПОИСК

М. Павлова (Гонконг)

Компетенции для 'озеленения экономик':
запросы от промышленности.....94

И.Ж. Диханбаева

Древние истоки традиционного мировоззрения казахов.....102

КОНФЕРЕНЦИИ, ФОРУМЫ, СЕМИНАРЫ

*XXIV-я международная научно-практическая конференция
«Управление в социальных и экономических системах»,
14 мая 2015 г., г. Минск, Беларусь.....108*

*13-я международная конференция «Образование через всю жизнь:
Непрерывное образование в интересах устойчивого развития»,
29-31 мая 2015 г., г. Санкт-Петербург, Россия.....109*

PERSONALIA

Антология казахской поэзии «Жыр маржаны»:
Жұмағали Наурызбай.....111

НАШИ АВТОРЫ.....114

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ.....116

CONTENT

EDUCATION POLICY

<i>The National plan - 100 steps on implementation of five institutional reforms of Nursultan Nazarbayev.....</i>	<i>3</i>
<i>Aichi-Nagoya Declaration on Education for Sustainable Development.....</i>	<i>6</i>
<i>State educational standards Primary Education of the Republic of Kazakhstan: updating the content of education as a condition for improving quality.....</i>	<i>10</i>
<i>First Republican parents's Congress.....</i>	<i>15</i>

THEORY AND PRACTICE OF TEACHING

<i>R. Basharuly, N.M. Nuradinov, A. Makhanbet, G. Seyfollina, G. A. Rymkulova</i>	
<i>Psycho-pedagogical necessity of constructing the fundamental concepts of the Supporting notes within the classroom and between the classroom.....</i>	<i>17</i>
<i>Zh. O. Zhilbayev, G.K. Dlimbetova, M.M. Akeshova, A. Aliyeva</i>	
<i>Informationization of education as a factor of formation information communicative competence of future ecologists.....</i>	<i>21</i>
<i>N.Zh. Kurman, K.A. Rakhimzhanov</i>	
<i>The theoretical basis of functional literacy in teaching the Kazakh language.....</i>	<i>29</i>
<i>Y.O. Shagimoldin</i>	
<i>How to create an essay writing skills in the 7th grade students who study the history of Kazakhstan in the second language.....</i>	<i>37</i>
<i>P. L. Grashenko, D.V. Zhvalevskaya, L.A. Isachenkova (Belarus)</i>	
<i>The use of interactive computer models in study of mechanical movement relativity.....</i>	<i>43</i>
<i>E.A. Omarkhanov, K.I. Bayakhmetbayeva</i>	
<i>Topical issues of the «Abaytanu» course for the students of 9-11 grades of secondary school.....</i>	<i>47</i>
<i>S.Zh. Ibadullayeva, L. Ramanova</i>	
<i>Specific of chemical education in study of Cytology course.....</i>	<i>55</i>
<i>E.A. Tuyakov, G.Z. Danyarov, T. Zhanatkhan</i>	
<i>The methodology of the design and content of applied courses on the subject of «Mathematics».....</i>	<i>58</i>
<i>A. Bakyt</i>	
<i>Organization of projects and research works of student's at supporting schools.....</i>	<i>63</i>
<i>K.A. Rakhimzhanov, T.A. Satbekova</i>	
<i>Innovative initiatives in the Kazakh language.....</i>	<i>66</i>
<i>N.R. Utepov</i>	
<i>The importance of teaching Physics by modern methods.....</i>	<i>69</i>

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

<i>G.D. Baubekova</i> Tolerance of students: state and prospects of development.....	72
<i>N.E. Saylaubayeva</i> The role of the Assembly of Peoples of Kazakhstan in realization of Kazakhstan's model of social cohesion and national unity.....	77
<i>N.Zh. Bolatbekoba</i> Psychological aspects of youth training for negotiation of negative phenomena in sphere of interethnic relations.....	80

METHODOLOGICAL SCHOOL

<i>M.R. Tanasheva, D.A. Smagulova, L.K. Beisembaeva, S.A. Santaeva</i> Innovative methods of teaching chemistry in higher education.....	84
<i>Zh.M. Kayirkenova, K.S. Eshanov</i> The importance of continuous level-teaching of the official Kazakh language.....	88
<i>A.K. Akisheva</i> Implementation of the institute's scientific-research activities in the context of Teachers retraining system.....	91

SCIENTIFIC RESEARCH

<i>M. Pavlova (Hong Kong)</i> Skills for greening economies: requests from industry.....	94
<i>Y.Zh. Dikhanbaeva</i> The ancient origins of Kazakh traditional worldview perception.....	102

CONFERENCES, FORUMS, SEMINARS

<i>XXIV-th International scientific and practical conference «Management in social and economic systems» 14 may 2015, Minsk, Belarus.....</i>	108
<i>13th International Conference «Lifelong learning: Continuous education for sustainable development» 29-31 may 2015, Saint-Petersburg, Russia.....</i>	109

PERSONALIA

<i>«Zhyr Marzhany» Kazakh poetry anthology: Zhumagali Nauryzbai.....</i>	111
OUR AUTHORS.....	114
RULES FOR AUTHORS.....	116